

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

PRÁVNICKÁ FAKULTA

Katedra trestního práva

RIGORÓZNÍ PRÁCE

Autor: Mgr. Vladimír Najdekr

květen 2009

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

PRÁVNICKÁ FAKULTA

Katedra trestního práva

**Alternativy nepodmíněného trestu
odnětí svobody a alternativy
trestněprocesní**

Rigorózní práce

Autor: Mgr. Vladimír Najdekr

Vedoucí rigorózní práce: prof. JUDr. Jiří Jelínek, CSc.

květen 2009

PROHLÁŠENÍ:

Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci vypracoval samostatně za použití zdrojů a literatury v ní uvedených.

V Olomouci 2.5. 2009

Mgr. Vladimír Najdekr

PODĚKOVÁNÍ:

Rád bych tímto poděkoval prof. JUDr. Jiřímu Jelínkovi, CSc., za odborné vedení rigorózní práce.

Seznam zkratek:

TrZ – zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon

TrŘ – zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním

ZSM – zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže

český TZ – zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon (užito v kapitole Alternativní tresty dle Slovenského trestního zákona)

slovenský TZ – zákon č. 300/2005 Z.z., trestný zákon (užito v kapitole Alternativní tresty dle Slovenského trestního zákona)

LZPS – Listina základních práv a svobod České republiky

nový český TZ – zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

apod. – a podobně

atd. – a tak dále

atp. – a tak podobně

KS – Krajský soud

NS ČR – Nejvyšší soud České republiky

pozn. autora – poznámka autora

resp. – respektive

Sb. – Sbírka zákonů České republiky

Sb. rozh. tr. – Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek

Soub. rozh. NS – Soubor rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky

Sb. nál. ÚS – Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu České republiky

srov. – srovnej

tzv. – tak zvaný

ust. – ustanovení

Zb. rozh. SR – Zbierka rozhodnutí a stanovísk súdov Slovenskej republiky

Z.z. – zbierka zákonov Slovenskej republiky

Obsah:

1. Úvod

2. Historie

3. Systém alternativního řešení trestních věcí

3.1 Alternativy v oblasti trestního práva

3.2 Alternativní postupy

4. Obecně prospěšné práce

4.1 Obecně

4.2 Sazba trestu a jeho výkon

4.3 Přeměna trestu obecně prospěšných prací v odnětí svobody

5. Podmíněné odsouzení

5.1 Obecně

5.2 Zkušební doba

5.3 Ukončení podmíněného odsouzení

6. Podmíněné odsouzení s dohledem

7. Peněžitý trest

7.1 Obecně

7.2 Peněžitý trest podle Trestního zákona

7.3 Peněžité opatření podle Zákona o soudnictví ve věcech mládeže

8. Další alternativní tresty

8.1 Obecně

8.2 Propadnutí věci

8.3 Zákaz činnosti

8.4 Zákaz pobytu

8.5 Vyhoštění

9. Alternativní tresty dle Slovenského trestního zákona (srovnání s českou právní úpravou obsaženou v zákonech č. 140/1961 Sb., resp. 40/2009 Sb.)

9.1 Obecně

9.2 Podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody

9.3 Podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody
s probačným dohľadom

9.4 Trest domáceho väzenia

9.5 Trest povinnej práce

9.6 Peňažný trest

9.7 Trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce dle nového českého TZ (zákon č. 40/2009 Sb.)

10. Alternativní způsoby trestního řízení

10.1 Obecně

10.2 Podmíněné zastavení trestního stíhání

10.3 Narovnání

10.4 Podmíněné odložení podání návrhu na potrestání

10.5 Odstoupení od trestního stíhání

11. Závěr

1. Úvod

Na trest odnětí svobody bývá ze strany veřejnosti často nazíráno jako na nejlepší a nejúčinnější ochranu společnosti před opakováním trestního jednání. Pokud se na tento fakt podíváme bez dalších souvislostí, nezbývá než s ním souhlasit. Na druhé straně se stále častěji objevují názory, které vidí věznění jako jev, který ještě více devastuje osobnost odsouzeného a v konečném důsledku spíše recidivu kriminálního jednání podporuje než omezuje. Jako prokazatelně negativní vlivy uvěznění lze uvést: přerušení pozitivních sociálních vazeb s původním prostředím (rodina, přátelé, atd.), přerušení pracovních aktivit a vztahů, vykořenění z běžného života společnosti vedoucí po propuštění k problémům s opětovným začleněním do často již změněného prostředí. Při uvěznění dochází ke značnému potlačení individuality odsouzených osob, které u nich často vede ke ztrátě pocitu odpovědnosti za vlastní rozhodování a k převzetí tzv. vězeňských norem. Častým důsledkem uvěznění bývá zvláště u mladší populace osvojení různých nežádoucích návyků, jako např. drogové závislosti, kontakt na kriminální skupiny apod.¹

Další důležitou negativní skutečností přímo související s trestem odnětí svobody je tzv. „přeplnění věznic“ a dále vysoké náklady spojené s výkonem trestu odnětí svobody, což je ze strany veřejnosti vnímáno zvláště negativně. Uvedená fakta vedou k tomu, že je stále více vyvíjena snaha zakotvit v právních rádech států instituty, které by zmírnily nebo dokonce zcela odstranily uvedené nepříznivé důsledky trestu odnětí svobody. Hovoříme o tzv. alternativách k trestu odnětí svobody a právě jim je věnována tato rigorózní práce.

První kapitola se zabývá vznikem alternativních sankcí a jejich vývojem v minulosti. Následuje systematické rozdělení možných alternativních řešení trestních věcí a na něj pak navazují kapitoly zabývající se jednotlivými alternativními tresty, resp. procesními alternativami. Jako první jsou poměrně

¹ Marešová, A.: Důsledky dlouhodobého uvěznění, Trestní právo 2004, č.4

rozsáhle rozebrány obecně prospěšné práce. Jedná se o v našem právním řádu relativně nový institut, který je mnohými odborníky považován za nejtypičtější alternativní trest a který podle mého názoru nejlépe splňuje podmínky kladené na alternativní sankce. Odsouzený zůstává na svobodě, tedy nejsou přerušeny jeho sociální vazby a současně tím odpadají vysoké náklady spojené s uvězněním. Odsouzený je pod pohrůzkou výkonu trestu nucen, aby vedl řádný život, a aby výkonem prací odčinil spáchaný trestný čin. Podrobněji jsou rozebrány také podmíněné odsouzení včetně podmíněného odsouzení s dohledem a peněžitý trest, neboť se jedná o sankce, jejichž alternativní povaha vzhledem k trestu odnětí svobody je rovněž dominující. Dalším trestům, které mohou pouze za určitých okolností tvořit alternativu k trestu odnětí svobody a tato jejich funkce je spíše výjimečná, je v této práci věnována pozornost menší. Na rozbor tzv. alternativních trestů dle českého trestního zákona navazuje srovnání této úpravy s právní úpravou platnou a účinnou ve Slovenské republice. Při tomto srovnání je vzata v potaz i nová právní úprava trestního práva hmotného provedená v České republice novým trestním zákoníkem, který v okamžiku vyhotovení této rigorózní práce dosud nenabyl účinnosti. Vzhledem k tomu, že jak nový slovenský trestní zákon, tak nový trestní zákon český operují v mnoha ohledech s jinými pojmy, než stávající účinná úprava česká (např. přečin), rozhodl jsem se do této kapitoly zakomponovat exkurs do nového českého i slovenského trestního zákona a provést vysvětlení pojmu a druhů trestného činu dle těchto úprav. Závěrečnou část práce pak tvoří rozbor procesních alternativ, tzv. odklonů. Jako první je rozebrán zdaleka nejpoužívanější trestněprocesní alternativní institut – podmíněné zastavení trestního stíhání, jenž je často využíván zejména u tzv. trestných činů v dopravě, následuje rozbor narovnání, podmíněného odložení podání návrhu na potrestání a odstoupení od trestního stíhání mladistvého.

Na rozdíl od právních institutů, které jsou již dlouhou dobu osvědčené, dobře fungují a změny, kterých v současnosti doznávají jsou jen minimální, procházejí

alternativní tresty a trestněprocesní alternativy stálým vývojem a jsou na ně kladeny nové požadavky. Zvláště důležitým momentem v souvislosti s alternativními tresty a trestněprocesními alternativami je pak otázka vhodnosti jejich užití v praxi, neboť je-li alternativní sankce, resp. alternativní postup užitý v nevhodném případě, ztrácí pak vlastně své poslání být vhodnou náhradou trestu odnětí svobody či standardnímu procesnímu postupu. Z těchto důvodů považuji analýzu problematiky alternativních trestů a procesněprávních alternativ za velmi aktuální a potřebnou a proto jsem se rozhodl věnovat jí tuto rigorózní práci.

2. Historie

Počátky používání alternativních sankcí v dnešním slova smyslu můžeme najít ve středověkých německých městech, které poskytovaly dlužníkům možnost vyhnout se uvěznění pro neplnění závazků tím, že budou vykonávat veřejně prospěšné práce (stavba městských opevnění, městských stok apod.). V 17. století jsou již v mnoha zemích zcela běžné sankce spočívající ve výkonu prací ve veřejném zájmu. Typickým příkladem takového trestu je tzv. „Arbeitsstrafe“, užívaný ve Švýcarsku a v německých zemích pro osoby neschopné splnit své peněžité dluhy. Tyto sankce, které se zpočátku užívaly jen pro nesolventní dlužníky, se postupně stávají sankcemi obecně aplikovatelnými.

V 18. století, kdy se nepodmíněný trest odnětí svobody stává nedílnou součástí sankčních systémů evropských zemí, se zároveň začínají ozývat první kritické hlasy poukazující na negativní stránky tohoto trestu. Problém je spatřován především ve způsobu výkonu trestu a v jeho účincích na pachatele. Poprvé se také objevuje otázka přiměřenosti délky trestu spáchanému činu či

osobě pachatele. C. Beccaria přichází ve své práci „O zločinech a trestech“ s řadou reformních návrhů, požadujících hluboké změny v trestní justici.²

V polovině 19. století v Anglii jsou podmínky výkonu trestu obecně prospěšných prací obohaceny o nutnost dobrovolného převzetí závazku vykonat veřejně prospěšné práce. Tento prvek, který má jistě velký peneologický význam, byl převzat do právní úpravy obecně prospěšných prací v mnoha zemích. V naší právní úpravě ovšem, jak bude níže v kapitole o obecně prospěšných pracích rozebráno, zatím chybí.

Na Mezinárodních penitenciárních kongresech v Londýně (1872) a v Římě (1885) byla prezentována stanoviska, která jednoznačně odmítla krátkodobé tresty odnětí svobody. Úsilí o jejich omezení postupně získává mezinárodní rozměr. Významný představitel trestního práva a kriminalistiky Franz von Liszt ve své práci *Kriminalpolitische Aufgaben* tvrdí: „Naše současná trestní justice spočívá téměř výhradně na rozsudcích ke krátkodobým trestům odnětí svobody. To má tento důsledek – jestliže tyto tresty nejsou dobré, celý systém trestní justice je špatný. Krátkodobé tresty jsou nejen neúčinné, ale také poškozují celý právní systém více, než kdyby žádný systém trestního práva vůbec neexistoval.“³

Dále tento autor v práci *Die Reform der Freiheitsstrafe* tvrdí: „Krátkodobý trest ve své současné podobě není k ničemu, v podstatě je škodlivý, neodstrašuje, nenapravuje a odsouzeného nakazí.“⁴

Tyto a další události významně přispěly k tomu, že ve většině evropských zemí došlo k reformám systému sankcí, které přinesly např. zvláštní způsob trestání mladistvých pachatelů, zavedení podmíněného odsouzení, rozšíření

² Karabec, Z.: Krátkodobé tresty – jeden z problémů českého vězeňství, *Trestní právo 2000*, č. 4

³ Liszt, F. von: „Kriminalpolitische Aufgaben“, In: *Strafrechtlich Aufsätze und Vorträge, 1875-1871 vol. 1* Berlin, 1905

⁴ Liszt, F. von: „Die Reform der Freiheitsstrafe“, In: *Strafrechtlich Aufsätze und Vorträge, 1875-1871 vol. 1* Berlin, 1905

podmínek ukládání peněžitého trestu, rozšíření možností pro ukládání trestů a opatření nespojených s odnětím svobody, rozvinutí systému probace atd.

3. Systém alternativního řešení trestních věcí

V našem právním řádu můžeme rozlišit dvě základní roviny alternativního řešení trestních věcí. Jednak jsou to instituty a postupy v systému platného trestního práva a jednak mimo něj. Hovoříme-li o alternativách k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, rozlišujeme z tohoto hlediska:⁵

3. 1. - alternativy v oblasti trestního práva - tedy hmotněprávní a procesní alternativy uvnitř systému trestního práva. Hmotněprávními alternativami jsou alternativní tresty a alternativy k potrestání.

Za **alternativní tresty** se v nejobecnější rovině považují všechny tresty, s nimiž není spojeno bezprostřední odnětí svobody, fakticky lze však mezi ně zařadit především tzv. komunitární sankce, tedy tresty vykonávané ve společenství (což jsou v našem systému trestního práva obecně prospěšné práce a podmíněné odsouzení doplněné vhodně stanovenými přiměřenými povinnostmi nebo přiměřenými omezeními), dále pak tresty s probačními prvky (zejména podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem) a nakonec peněžité trest. Výjimečně sem bývají řazeny i další tresty, jako např. samostatně uložený trest zákazu činnosti nebo cizinci uložený trest vyhoštění.

Alternativami k potrestání jsou upuštění od potrestání a podmíněné upuštění od potrestání s dohledem. I když v těchto případech není ukládán trest, jde o specifickou reakci na trestný čin se sankčními prvky. Jak alternativní tresty tak alternativy k potrestání lze kombinovat s *ochrannými opatřeními*, které lze díky tomu, že znamenají omezení běžného způsobu života obviněného, též považovat za sankce sui generis.

⁵ Sotolář, A., Púry, F., Šámal, E.: Alternativní řešení trestních věcí v praxi, C.H.Beck, Praha 2000, str. 15-17

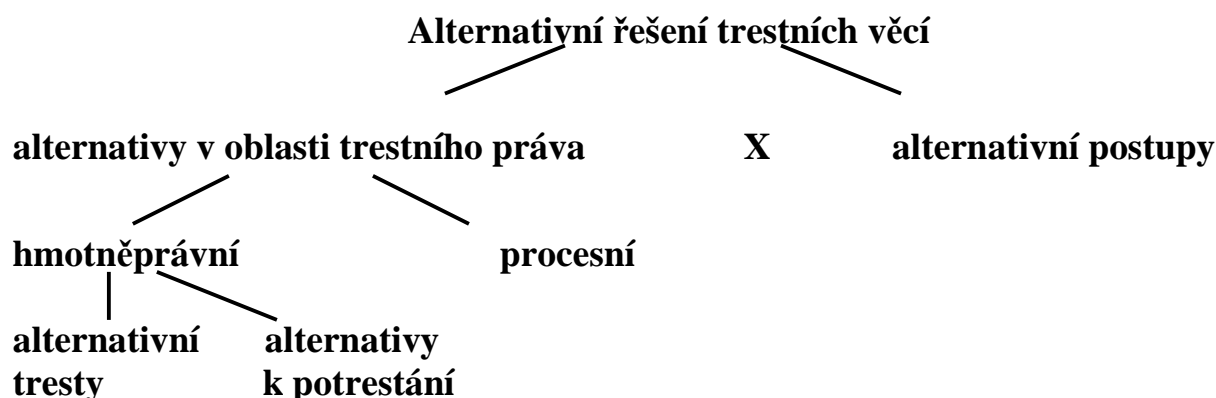
Procesní alternativy ke standardnímu trestnímu řízení spočívají v tzv. odklonech v trestním řízení. Podle naší platné právní úpravy jsou to: řízení o schválení narovnání, řízení o podmíněném zastavení trestního stíhání, podmíněné odložení podání návrhu na potrestání a odstoupení od trestního stíhání mladistvého. Někteří autoři pak považují za procesní alternativu i řízení o vydání trestního příkazu.⁶ Narovnání a podmíněné zastavení trestního stíhání vyžadují zapojení stran a nejsou spojeny s uložením trestu. Naopak řízení o vydání trestního příkazu představuje zkrácené písemné řízení bez provedení hlavního líčení a bez součinnosti stran a pravomocný trestní příkaz má účinky odsuzujícího rozsudku a musí jím být vždy uložen trest. Řízení o vydání trestního příkazu tedy nemůžeme považovat za alternativu k potrestání. Podmíněné odložení podání návrhu na potrestání vyžaduje, aby se podezřelý k činu doznal, nahradil škodu trestným činem způsobenou a vyslovil souhlas s podmíněným odložením podání návrhu na potrestání. Odstoupit od trestního stíhání mladistvého lze, s přihlédnutím ke stupni nebezpečnosti provinění pro společnost a osobě mladistvého, jestliže trestní stíhání není účelné a potrestání není nutné k odvrácení mladistvého od páchání dalších provinění.

3. 2. Za alternativní postupy směřující k řešení trestních věcí realizované mimo systém trestního práva lze označit především mediaci a ujednání v rámci ní dosažená. Mediaci je upravena v zákoně č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, jímž byla také zřízena Probační a mediační služba jako organizační složka státu, která má za úkol vytvářet předpoklady k tomu, aby ve vhodných případech věc mohla být projednána v některém ze zvláštních druhů trestního řízení, nebo mohl být uložen a vykonán trest nespojený s odnětím svobody, anebo vazba byla nahrazena jiným opatřením. Probační a mediační služba má za tímto účelem poskytovat obviněnému odborné vedení a pomoc,

⁶ Sotolář, A., Púry, F., Šámal, E.: Alternativní řešení trestních věcí v praxi, C.H.Beck, Praha 2000, str. 16

sledovat a kontrolovat jeho chování a spolupracovat s rodinným a sociálním prostředím, ve kterém žije a pracuje, s cílem, aby v budoucnu vedl řádný život.

Pro názornost uvádím graf systému popsaného v kapitole 3:

4. Obecně prospěšné práce

4. 1. Obecně

Trest obecně prospěšných prací byl zaveden do našeho právního řádu novelou trestního zákona č. 152/1995 Sb., jež nabyla účinnosti dne 1.1. 1996. Podstatou trestu je, že pachateli, který zůstává na svobodě, je uloženo, aby po daný počet hodin vykonával obecně prospěšnou práci pro určitou organizaci.⁷ Soud jej může uložit za trestný čin, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let, jestliže vzhledem k povaze spáchaného trestného činu a možnosti nápravy pachatele není uložení jiného trestu k dosažení účelu trestu třeba. Obecně prospěšné práce jsou obecným druhem trestu, jehož uložení tedy není podmíněno tím, že je uveden ve zvláštní části trestního zákona v sankci za některé trestné činy (§ 45 odst. 2 TrZ), a proto je

⁷ Meceroďová, L.: Alternativní opatření k trestu odnětí svobody, České vězeňství 1994, č. 4

možné jej (při respektování účelu trestu a kritérií rozhodných pro druh a výměru trestu) uložit v zásadě za jakýkoliv trestný čin s horní hranicí trestní sazby nepřevyšující pět let bez ohledu na způsob jeho spáchání, druh a rozsah následku nebo formu zavinění. Pro zjištění, zda se v konkrétním případě jedná o trestný čin s horní hranicí trestu odnětí svobody nepřevyšující pět let, je rozhodující sazba tohoto trestu, uvedená ve zvláštní části trestního zákona u příslušné skutkové podstaty trestného činu, nikoliv v jaké konkrétní výměře by byl pachateli trest odnětí svobody uložen.⁸ Trest obecně prospěšných prací může být uložen jako trest samostatný nebo i vedle jiného trestu, a to i jako trest souhrnný nebo úhrnný (§ 35 TrZ). Nelze jej však uložit vedle trestu nepodmíněného odnětí svobody a podle převládajícího názoru ani vedle trestu odnětí svobody podmíněně odloženého.⁹ Právě neslučitelnost trestu obecně prospěšných prací a trestu odnětí svobody a také skutečnost, že poruší-li pachatel zákonem stanovené podmínky výkonu trestu (zaviněně nevykoná trest, či nevede řádný život po dobu výkonu trestu), přeměňuje se tento trest v odnětí svobody, dokazují alternativní povahu trestu obecně prospěšných prací vůči odnětí svobody.¹⁰ Na tuto alternativní povahu obecně prospěšných prací je důležité poukázat zejména proto, že legalizuje na základě čl. 9 odst. 2 písm. a) LZPS činnost, která jinak vykazuje znaky nucené práce.

Důvodová zpráva k novele trestního zákona, jíž byl trest obecně prospěšných prací do našeho právního řádu zaveden, uvádí, že podmínky pro aplikaci trestu obecně prospěšných prací jsou stanoveny tak, aby se uplatnil u pachatelů méně závažných trestných činů, na něž není třeba působit trestem odnětí svobody a z nějakého důvodu nepostačuje nebo není vhodné uložení samostatného peněžitého trestu. Vymezení okruhu trestů, za které lze tento trest uložit, je však

⁸ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S. Trestní zákon. Komentář. 6. doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H.Beck, 2004, str. 408-409

⁹ Jelínek, J., Sovák, Z.: Trestní zákon a trestní řád – Poznámkové vydání s judikaturou, Linde, Praha 2008, str. 365

¹⁰ Jelínek, J., Sovák, Z.: Trestní zákon a trestní řád – Poznámkové vydání s judikaturou, Linde, Praha 2008, str. 364

některými autory považováno za příliš široké. Zahrnuje totiž i takové skutkové podstaty, u kterých by trest obecně prospěšných prací neměl přicházet v úvahu (vydírání podle § 235 odst. 1 TrZ, ozbrojený útok na veřejného činitele dle § 155 odst. 1 odst., 2 písm. a) TrZ atd.).¹¹

Jak vyplývá z dikce zákona, uložení trestu obecně prospěšných prací je možné jen tam, kde vzhledem k povaze spáchaného trestného činu a možnosti nápravy pachatele není uložení jiného trestu k dosažení účelu trestu třeba. Tím je opět vyjádřena alternativní povaha trestu obecně prospěšných prací, zejména vůči trestu odnětí svobody.

Odůvodnění závěru o tom, že k dosažení účelu trestu není třeba uložení jiného trestu, musí spočívat především v povaze spáchaného trestného činu a v osobě pachatele. Povahu trestného činu určují především znaky skutkové podstaty, která byla tímto činem naplněna. Jsou to zejména druh a význam porušeného nebo ohroženého zájmu chráněného trestním zákonem, jednání charakterizující objektivní stránku trestného činu, forma zavinění a další. Dále pak také konkrétní okolnosti, za kterých byl čin spáchán. Z nich jmenujme například způsob provedení činu, pohnutku pachatele, míru zavinění, rozsah způsobených následků, existenci polehčujících či přitěžujících okolností. Důvodem k uložení trestu obecně prospěšných prací bude tedy z tohoto hlediska především menší konkrétní stupeň společenské nebezpečnosti spáchaného trestného činu. Co do typového stupně společenské nebezpečnosti patří trestné činy, za které je možné uložit trest obecně prospěšných prací, k méně závažným.

Soud musí při ukládání trestu obecně prospěšných prací obligatorně zkoumat kritérium možnosti nápravy pachatele. Zjištění, že k dosažení účelu trestu není uložení jiného trestu (nežli trestu obecně prospěšných prací) třeba, by mělo být v tomto ohledu opřeno o takové skutečnosti, jako např. dosavadní bezúhonnost

¹¹ Jelínek, J., Sovák, Z.: Trestní zákon a trestní řád – Poznámkové vydání s judikaturou, Linde, Praha 2008, str. 69

pachatele, nebo možnost působit na pachatele stanovením přiměřených omezení a přiměřených povinností, směřujících k tomu, aby vedl řádný život.¹²

4. 2. Sazba trestu a jeho výkon

Zákonodárce vymezuje v § 45a odst. 1 TrZ sazbu trestu přesným stanovením její dolní (50 hodin) i horní (400 hodin) hranice. U mladistvého může činit sazba trestu 50 až 200 hodin. Soud potom musí uvést ve výroku odsuzujícího rozsudku, v jaké konkrétní výši (tedy počet hodin) trest ukládá. Jak lze dovodit mimo jiné z pravidla pro přepočítání nevykonaného trestu obecně prospěšných prací na trest odnětí svobody (§ 45a odst. 4 TrZ), předpokládá se ukládání obecně prospěšných prací na celé hodiny. Trest obecně prospěšných prací může být vyměřen i v takové výši, že uložený počet hodin tohoto trestu činí z pohledu jeho přeměny na trest odnětí svobody (§ 45a odst. 4 TrZ) méně, než je dolní hranice trestní sazby stanovené pro příslušný trestný čin, jsou-li při ukládání trestu splněny podmínky vymezené zejména v ustanoveních § 23 odst. 1, § 31 odst. 1 a § 45a TrZ.¹³ Konkrétní výměra trestu se řídí obecnými hledisky stanovenými pro výměru trestu. V případě, že soud ukládá trest obecně prospěšných prací za trestný čin, který byl spáchán před tím, než byl vykonán trest stejného druhu uložený dřívějším rozsudkem, nesmí tento nový trest spolu s nevykonanou částí trestu uloženého dřívějším rozsudkem přesahovat horní hranici stanovenou pro trest obecně prospěšných prací (400 hodin).¹⁴ Při ukládání trestu obecně prospěšných prací za trestný čin, u něž zákon stanoví horní hranici trestní sazby šest měsíců, může být jeho výměra stanovena jen tak, aby po případné přeměně celého nevykonaného trestu obecně prospěšných prací

¹² Šámal, P., Púry, F., Rizman, S. Trestní zákon. Komentář. 6. doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H.Beck, 2004, str. 409-410

¹³ R 41/2002 Sb. rozh. tr.

¹⁴ R 3/2002 Sb. rozh. tr.

v trest odnětí svobody nebyla po přepočtu podle § 45a odst. 4 TrZ překročena uvedená maximální výměra trestu odnětí svobody.¹⁵

Aby bylo dosaženo účelu trestu, zákon umožňuje, aby soud pachateli uložil po dobu výkonu trestu přiměřená omezení a přiměřené povinnosti. Funkce a smysl těchto povinností jsou stejné jako u přiměřených omezení a přiměřených povinností stanovených u podmíněného odsouzení (podrobněji viz kapitola Podmíněné odsouzení).

Způsobil-li pachatel trestným činem škodu, soud mu zpravidla uloží, aby tuto škodu podle svých sil nahradil. Soud by měl od uložení této povinnosti upustit pouze výjimečně a ze zvláštních důvodů, které je třeba uvést v odůvodnění rozsudku. Takovým důvodem může být např. skutečnost, že se poškozený nároku na náhradu škody vzdal, nebo že nárok na náhradu škody byl uspokojen z majetku obviněného.¹⁶ Povinnost podle svých možností nahradit způsobenou škodu funguje nejen u trestu obecně prospěšných prací jako významný prostředek nápravy a resocializace obviněného. Škodou, kterou pachatel trestným činem způsobil, se rozumí škoda, která vznikla v příčinné souvislosti se skutkem, jímž byl pachatel uznán vinným. Může dojít k situaci, kdy stíhaným skutkem dojde mimo jiné ke vzniku škody, která se ale neobjevuje v popisu skutku, protože jednání, které vzniku této škody předcházelo, nenaplňuje znaky žádné skutkové podstaty. (Např. obviněný je stíhán pro ublížení na zdraví podle § 221 odst. 1 TrZ a stíhaným skutkem vznikla majetková újma i jiné osobě, kterou pachatel rovněž zranil. Toto zranění však nepředstavovalo takovou újmu na zdraví, kterou předpokládá skutková podstata trestného činu ublížení na zdraví.) V takovém případě je možné rozhodnout i o náhradě takové škody, neboť k jejímu vzniku došlo zaviněným protiprávním jednáním obviněného, pro které je trestně stíhán, a vzniklá škoda je v příčinné souvislosti s tímto

¹⁵ rozsudek NS ČR ve věci 4 Tz 34/2007

¹⁶ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S. Trestní zákon. Komentář. 6. doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H.Beck, 2004, str. 419

jednáním.¹⁷ Povinnost odsouzeného nahradit škodu podle svých sil znamená, že odsouzený je povinen nahradit škodu v době a ve výši, v jaké to jeho osobní, majetkové a výtěžkové poměry dovolí, proto nepřichází v úvahu stanovení splátek.¹⁸

Novela trestního zákona č. 265/2001 Sb. zakotvila povinnost soudu obligatorně přihlídnout ke stanovisku pachatele k možnosti uložení trestu obecně prospěšných prací. Pachatel se tak může vyjádřit k tomu, zda mu má být trest obecně prospěšných prací ukládán, případně za jakých podmínek. Soud by se měl s tímto stanoviskem vypořádat v odůvodnění rozsudku. Vyjádření stanoviska je právem pachatele, nikoli jeho povinností. Toto právo však nelze vykládat tak, že by uložení trestu obecně prospěšných prací bylo možné jen se souhlasem pachatele. Soud může tedy uložit obecně prospěšné práce i přes pachatelův nesouhlas. Potom je ale potřeba (jak již bylo uvedeno) se s touto skutečností náležitě vyrovnat v odůvodnění rozsudku.

Trestní zákon dále v ustanovení § 45a odst. 2 ukládá soudu přihlídnout ke zdravotní způsobilosti pachatele. Tato má totiž bezprostřední vliv na možnost vykonat trest obecně prospěšných prací. Je-li pachatel v době rozhodování o trestu obecně prospěšných prací zdravotně nezpůsobilý, nemá smysl mu tento trest ukládat, přičemž nestačí běžná pracovní neschopnost, musí se jednat o nezpůsobilost k soustavnému výkonu práce. Ke zdravotní způsobilosti pachatele je nutné přihlídnout i ve vykonávacím řízení. Může se stát, že teprve v této fázi dojde ke změně zdravotního stavu pachatele, to potom může vést k odkladu nebo přerušení výkonu trestu obecně prospěšných prací podle § 339 odst. 1, 2 TrŘ.

Odsouzený k trestu obecně prospěšných prací je povinen provést ve stanoveném rozsahu práce k obecně prospěšným účelům spočívající v údržbě veřejných prostranství, úklidu a údržbě veřejných budov a komunikací, nebo

¹⁷ R 129/2001 Sb. rozh. tr.

¹⁸ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář. 6. doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H.Beck, 2004, str. 419

v jiných obdobných činnostech ve prospěch obcí, nebo ve prospěch státních nebo jiných obecně prospěšných institucí, které se zabývají vzděláním a vědou, kulturou, školstvím, ochranou zdraví, požární ochranou, ochranou životního prostředí, podporou a ochranou mládeže, ochranou zvířat, humanitární, sociální, charitativní, náboženskou, tělovýchovnou a sportovní činností. Je vyloučeno práce vykonávat pro jinou ať už právnickou či fyzickou osobu, a to ani v případě, že by zprostředkovatelem byla obec. Zákon rovněž zakazuje, aby práce sloužila výdělečným účelům. Okruh prací byl do této podoby rozšířen až novelou trestního zákona č. 265/2001 Sb. Dříve bylo možné provést obecně prospěšné práce výhradně ve prospěch obce.

Co se týče druhu, půjde zpravidla o málo kvalifikovanou fyzickou práci, jejíž výkon je např. pro nízký výdělek či neatraktivnost problematické zajistit. Základní podmínkou pro výběr druhu prací je jejich obecná prospěšnost. To znamená, že práce musí přinášet konkrétní prospěch veřejnosti, tedy většímu okruhu občanů.¹⁹

Pachatel je povinen provést práce osobně. Nikdo jej nemůže při výkonu práce zastoupit. Toto ustanovení je projevem osobní povahy trestu obecně prospěšných prací, jenž musí postihnout právě pachatele. Pachatel musí dále práce provést ve svém volném čase a bezplatně. Výkon trestu musí pro pachatele znamenat určitou újmu. U obecně prospěšných prací je to právě zásah do volného času pachatele. Práce trestem uložené nejsou pro pachatele zaměstnáním, proto je vyloučeno, aby pro něj byly zdrojem jakéhokoliv příjmu. Aby bylo dosaženo účelu trestu, měl by být každý trest vykonán co nejdříve od jeho uložení. V případě obecně prospěšných prací zákon stanoví lhůtu pro jejich vykonání do jednoho roku ode dne, kdy soud nařídil výkon tohoto trestu. K jejímu respektování je pachatel nucen hrozbou přeměny včas nevykonaného trestu nebo jeho zbytku v trest odnětí svobody (§ 45a odst. 4 TrZ). Tyto

¹⁹ Kotulan, P.: K pojmu obecně prospěšnosti při ukládání trestu obecně prospěšných prací, Právní praxe 1998, č.4

nepříznivé důsledky lze však vůči pachateli uplatnit pouze tehdy, když tento stav zavinil on svým jednáním, ne v případě nedodržení stanovené lhůty z objektivních důvodů. Příslušný obecní úřad či obecně prospěšná instituce musí pak s ohledem na délku trestu (počet hodin) určit časový průběh výkonu trestu tak, aby byla jednorozční lhůta dodržena.

Novela trestního zákona č. 265/2001 Sb., jež nabyla účinnosti 1.1.2002, taxativně stanovila překážky, jejichž doba trvání se nezapočítává do lhůty stanovené k výkonu obecně prospěšných prací. Novelizace tak reagovala na problémy, které se vyskytovaly při výkonu trestu obecně prospěšných prací v souvislosti s dodržím jednorozční lhůty. Zákon tyto překážky uvádí alternativně, stačí proto naplnění kterékoli z nich.

Následuje výčet překážek, jejichž doba trvání se nezapočítává do běhu jednorozční lhůty stanovené k výkonu trestu obecně prospěšných prací:

- a) Odsouzený nemohl obecně prospěšné práce vykonávat pro zdravotní nebo zákonné překážky.

Zdravotní překážkou může být dočasná zdravotní indispozice v důsledku onemocnění nebo úrazu, pokud je zhoršení zdravotního stavu neslučitelné s výkonem uložených prací a situaci nelze řešit výkonem jiné práce v rámci stanoveného druhu.

Jinou zákonnou překážkou může být např. odklad výkonu trestu obecně prospěšných prací z jiných důležitých důvodů podle § 339 odst. 3 TrŘ.

- b) Odsouzený se zdržoval cizině. Tedy odsouzený pobýval mimo území České republiky. To, zda pobýval v cizině z důvodů rekreace, podnikatelských aktivit nebo proto, aby se vyhnul výkonu trestu, nehraje roli. Stejně tak doba, po kterou se pachatel nacházel mimo území republiky, není podstatná.

c) Odsouzený byl ve vazbě nebo vykonával trest odnětí svobody. Jedná se o zvláštní zákonnou překážku obecně uvedenou v ustanovení § 45a odst. 3 písm. a) TrZ. Vazbou se rozumí zajišťovací institut upravený v § 67 až § 74 TrŘ. Do doby trvání této překážky se započítají i doby ostatních omezení osobní svobody pachatele, které se započítávají do doby vazby (doba zadržení podle § 75 a § 76 odst. 1 TrŘ a doba omezení osobní svobody podle § 76 odst. 2 TrŘ). Za překážku v tomto smyslu se považuje jen faktický výkon vazby, nikoli případy, kdy je vazba nahrazena některým z institutů uvedených v § 73 a § 73a TrŘ (nahrazení vazby zárukou, dohledem nebo slibem a peněžitá záruka) a pachatel zůstává na svobodě.

4. 3. Přeměna trestu obecně prospěšných prací v odnětí svobody

Důvodem přeměny trestu obecně prospěšných prací v trest odnětí svobody může být podle ustanovení § 45a odst. 4 TrZ fakt, že pachatel

- a) v době od odsouzení do skončení výkonu trestu obecně prospěšných prací nevedl řádný život, nebo
- b) zaviněně nevykonal ve stanovené době uložený trest.

Tyto důvody jsou uvedeny alternativně, postačí tedy naplnění kteréhokoli z nich. Trest obecně prospěšných prací je pachateli ukládán proto, že existuje důvodný předpoklad, že i bez omezení osobní svobody je schopen a ochoten vést řádný život. Proto prokáže-li se v době od odsouzení do skončení výkonu trestu opak, je to důvodem k přeměně trestu obecně prospěšných prací na odnětí svobody. Z uvedeného vyplývá, že k řádnému výkonu trestu nepostačí splnění pracovních povinností v rámci uloženého trestu. Je nutné i vedení takového života, který lze označit za řádný. Dohled nad tím, zda pachatel vede řádný život, je svěřen probační a mediační službě.

Druhým důvodem pro přeměnu trestu obecně prospěšných prací v odnětí svobody je, že pachatel ve stanovené době zaviněně nevykonal uložený trest. Jedná se tedy o případ, kdy pachatel, aniž mu v tom něco bránilo, buď vůbec nezačal trest vykonávat, nebo po předchozím částečném výkonu odmítl v jeho dalším vykonávání pokračovat. Stanovenou dobou pro výkon trestu obecně prospěšných prací podle § 45a odst. 4 TrZ se rozumí konkrétní časové vymezení (harmonogram) provádění prací určený odsouzenému příslušnou institucí. Zákonem stanovená doba jednoho roku ode dne, kdy soud nařídil výkon trestu (§ 45a odst. 3 TrZ), je tedy relevantní až v případě, že odsouzenému nebyla příslušnou institucí stanovena doba, dokdy má práce vykonat.²⁰

Při rozhodování o přeměně nevykonaného trestu obecně prospěšných prací v trest odnětí svobody soud obligatorně stanoví způsob výkonu trestu odnětí svobody a jeho délku podle přepočtu nevykonané části trestu obecně prospěšných prací. Pravidlo pro vzájemný přepočet obou trestů zákon stanoví tak, že každé i jen započaté dvě hodiny nevykonaného trestu obecně prospěšných prací se počítají za jeden den odnětí svobody. Rozhodování o přepočtu trestu obecně prospěšných prací na trest odnětí svobody upravuje § 340b TrŘ.

Součástí právní úpravy trestu obecně prospěšných prací je právní fikce, že se na pachatele hledí, jakoby nebyl odsouzen. Tato fikce nastává buď dnem, kdy byl trest obecně prospěšných prací vykonán, nebo dnem právní moci rozhodnutí o upuštění od výkonu trestu nebo jeho zbytku. V situaci, kdy je pachateli vedle trestu obecně prospěšných prací uložen trest zákazu činnosti, peněžitý trest za čin spáchaný z nedbalosti, nebo trest propadnutí věci, účinky fikce neodsouzení nastávají teprve tehdy, když jsou splněny podmínky pro vznik této fikce i u těchto ostatních trestů.

²⁰ R 50/1999-I Sb. rozh. tr.

Účinnost obecně prospěšných prací tkví zejména ve skutečnosti, že tento trest zasahuje volný čas pachatele a spočívá v aktivní užitečné pracovní činnosti.²¹ Ve všech ostatních evropských zemích, ve kterých byl trest obecně prospěšných prací zaveden, se vyžaduje k jeho uložení souhlas pachatele. Existují dva hlavní důvody, proč je souhlas pachatele vyžadován. První spočívá v obavě z toho, aby se institut obecně prospěšných prací nedostal do konfliktu se zákazem nucených prací. Druhý důvod sleduje výchovný účel trestu, kdy je považováno za žádoucí, aby pachatel dobrovolně převzal závazek trest vykonat. U nás byla zavedena novelou z roku 2001 pouze povinnost soudu přihlídnout ke stanovisku pachatele (podrobněji viz výše). Domnívám se, že de lege ferenda by se měl souhlas pachatele stát nezbytnou podmínkou uložení trestu obecně prospěšných prací, a to především z důvodu výchovného účelu trestu. Od pachatele, který nesouhlasí s uložení obecně prospěšných prací lze těžko očekávat pozitivní přístup při výkonu trestu. Do nového českého trestního zákona byla v tomto ohledu nicméně převzata úprava současná, tedy že soud při ukládání trestu obecně prospěšných prací toliko přihlédne ke stanovisku pachatele (§ 64 nového českého trestního zákona).

Podle zahraničních zkušeností jsou hlavní přednosti alternativních sankcí spojených s výkonem práce pro společnost tyto:

- 1) uvolnění místa ve věznicích pro těžší zločince
- 2) snížení nákladů na výkon trestu (zde se do jisté míry oprávněně namítá, že kontrolní a organizační činnost spojená s výkonem prací je rovněž spojena s jistými náklady)
- 3) větší zapojení veřejnosti do procesu převýchovy a resocializace pachatelů
- 4) zvýšení zájmu občanů o způsoby zacházení s pachateli
- 5) pocit odpovědnosti za činnost trestní justice, vytvářený ve veřejnosti.

²¹ Novotný, O.: Alternativy uvěznění (K problematice reformy trestněprávních sankcí v ČR), Právní praxe 1993, č. 2

Při ukládání trestu je velmi důležité správné zhodnocení pachatele z hlediska resocializačních a nápravných možností, které trest obecně prospěšných prací poskytuje. Za nevhodné se považuje uložení tohoto trestu u vícenásobných recidivistů, u osob s výraznějším protispolečenským zaměřením a u profesionálních zločinců. Co se týče tzv. „kriminality bílých límečků“, nejsou názory jednoznačné. Pachatelé z této oblasti jsou často profesionálně vysoce kvalifikovaní, mají vysokoškolské vzdělání, mohli by tudíž vykonávat i náročný druh práce pro společnost. Převažující názor však doporučuje užít v těchto případech sankcí s více odstrašujícím účinkem.²²

5. Podmíněné odsouzení

5. 1. Obecně

Trest odnětí svobody s podmíněným odkladem můžeme označit za dominantní alternativu nepodmíněného trestu odnětí svobody. Jednoznačně tomu nasvědčuje skutečnost, že je tato sankce suverénně nejčastěji využívanou alternativou nepodmíněného trestu odnětí svobody. Počtem 36 162 tvořilo podmíněné odsouzení v roce 2007 55,8 % všech uložených trestů.²³ Význam podmíněného odsouzení značně posílila novelizace trestního zákona č. 265/2001 Sb., když zpřísnila omezující podmínky pro ukládání krátkodobých nepodmíněných trestů odnětí svobody tím, že v ustanovení § 39 odst. 2 TrZ rozšířila okruh trestných činů, za které lze uložit nepodmíněný trest odnětí svobody jen tehdy, kdy by vzhledem k osobě pachatele uložení jiného trestu zjevně nevedlo k dosažení účelu trestu. Jedná se o trestné činy, u nichž horní hranice trestní sazby odnětí svobody nepřevyšuje 3 roky.

²² Karabec, Z.: Krátkodobé tresty – jeden z problémů českého vězeňství, Trestní právo 2000, č. 4

²³ Ministerstvo spravedlnosti České Republiky: Statistická ročenka kriminality pro rok 2007

Institut podmíněného odsouzení, který je součástí našeho právního řádu již od roku 1919, funguje tak, že soud vynese odsuzující rozsudek a uloží trest odnětí svobody. Jeho výkon však odloží (fakticky promine) pod podmínkou, že se odsouzený bude ve stanovené zkušební době řádně chovat a vyhoví uloženým podmínkám.²⁴ Pachateli se tak poskytuje možnost, aby bez izolace od společnosti svým chováním ve zkušební době dokázal, že je schopen vést řádný život a dosáhl tak toho, že výkon podmíněně odloženého trestu nařízen nebude a na pachatele se bude hledět, jako kdyby nebyl odsouzen. Pachatel je tak motivován, aby se aktivně přičinil o nápravu. U podmíněného odsouzení se tedy na pachatele nepůsobí vlastním výkonem trestu, ale pouze jeho pohrůzkou, motivací k řádnému životu, stanovenými podmínkami a případně přiměřenými omezeními a povinnostmi nebo dohledem ve zkušební době (o podmíněném odsouzení s dohledem pojednává následující kapitola). Počítá se s předpokladem, že samotné trestní stíhání, soudní řízení a vynesení rozsudku s hrozbou výkonu trestu by mělo mít preventivní účinky.²⁵ Podmíněné odsouzení by mělo být využíváno u pachatelů, u nichž je spáchání trestného činu ojedinělým vybočením z jinak řádného způsobu života, a u nichž je tedy vysoká šance, že i bez vnější pomoci a soustavné kontroly povedou řádný život a výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody by naopak mohl přinést nepříznivé důsledky na jejich socializaci. V případě pachatelů, kteří kontrolu potřebují, umožňuje zákon soudu, aby podmíněně odsouzenému uložil přiměřená omezení a přiměřené povinnosti směřující k tomu, aby vedl řádný život (podrobněji viz níže). Soud potom sleduje během výkonu trestu chování odsouzeného především prostřednictvím probačních úředníků. Jak již bylo výše uvedeno, je vedle podmíněného odsouzení vyloučeno uložit trest obecně prospěšných prací.²⁶

²⁴ Jelínek, J., Sovák, Z.: Trestní zákon a trestní řád – Poznámkové vydání s judikaturou, Linde, Praha 2008, str. 84

²⁵ Jelínek, J., Sovák, Z.: Trestní zákon a trestní řád – Poznámkové vydání s judikaturou, Linde, Praha 2008, str. 358

²⁶ NS 1/2001 – T 74 Soub. rozh. NS

Soud může podmíněně odložit výkon trestu odnětí svobody nepřevyšujícího dvě léta, jestliže vzhledem k osobě pachatele, zejména s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a prostředí, ve kterém žije a pracuje, a k okolnostem případu má důvodně za to, že účelu trestu bude dosaženo i bez jeho výkonu.

Pro zjištění, zda je možno trest odnětí svobody podmíněně odložit, je rozhodující konkrétní výměra trestu stanovená soudem v rozsudku v konkrétní věci. Podmíněně odložit lze tedy i výkon trestu v případě, kdy soud v souladu s ustanovením § 40 TrZ snížil trest pod dolní hranici trestní sazby, která jinak podmíněně odsouzení neumožňuje. Zcela vyloučeno je podmíněné odsouzení u trestných činů, za které zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož dolní hranice činí alespoň 8 let. V takovém případě totiž nelze snížit trest pod 3 léta [§ 40 odst. 4 písm. b) TrZ]. Okruh provinění, za které lze uložit podmíněné odsouzení, je širší u mladistvých, protože se u nich trestní sazby trestu odnětí svobody upravují podle § 31 odst. 1,3 ZSM a navíc je jim možno mimořádně snížit trest odnětí svobody podle § 32 ZSM.

Aby bylo možno trest odnětí svobody podmíněně odložit, požaduje zákon, aby soud došel k odůvodněnému závěru, že účelu trestu bude dosaženo i bez výkonu uloženého trestu odnětí svobody. Tuto otázku musí soud posuzovat jak z hlediska individuální prevence, tak z hlediska prevence generální.²⁷ Odnětí svobody je jediným trestem, který lze podmíněně odložit, další tresty lze uložit pouze nepodmíněně. U mladistvých lze mimoto podmíněně odložit rovněž výkon peněžitého opatření (viz. kapitola Peněžitý trest).

Při zkoumání, zda může být účelu trestu dosaženo i bez výkonu trestu odnětí svobody, se má soud podle ustanovení § 58 odst. 1 TrZ zabývat následujícími hledisky:

²⁷ R 70/1957 Sb. rozh. tr.

a) osobou pachatele

Soud by měl přihlížet k celému profilu pachatelovy osobnosti, především k jeho povahovému založení, charakteru, sklonům, k jeho vztahu k práci, k rodině, ke společnosti.

Zákon pak ukládá soudu přihlédnout zejména k dosavadnímu životu pachatele a k prostředí, ve kterém žije a pracuje. Zjištění, že pachatel vedl doposud řádný život, bude zpravidla (ne však nutně) odůvodňovat závěr, že účelu trestu může být dosaženo i bez přímého výkonu trestu odnětí svobody. Pokud soud dojde při zkoumání této otázky k pochybnostem, je třeba dále zkoumat, zda tyto pochybnosti úplně vylučují podmíněné odsouzení, nebo zda jsou kompenzovatelné prostředky trestního práva, především přiměřenými omezeními a povinnostmi či probačním dohledem. Z dosavadního života pachatele je třeba zkoumat zejména skutečnosti, které souvisí se spácháním trestného činu, a které mohou významně pomoci při úvahách soudu, zda pachatel bude či nebude opakovat trestnou činnost.

Nutnost zkoumat prostředí, ve kterém pachatel žije a pracuje, vyplývá zejména ze skutečnosti, že při podmíněném odsouzení zůstává pachatel na svobodě a není tedy vytržen ze svého přirozeného prostředí. A právě přirozené prostředí pachatele má soud zkoumat při posuzování možnosti nápravy pachatele. Mohou v něm totiž existovat jak pozitivní sociální svazky, které mohou výrazně napomoci převýchově pachatele, tak sociální svazky negativní, které v minulosti přispěly k tomu, že se pachatel dopustil trestného činu.

b) okolnostmi vztahujícími se ke spáchanému trestnému činu

Jedná se o ty okolnosti případu, které nesouvisí s osobou pachatele, ale charakterizují spáchaný trestný čin, jeho společenskou nebezpečnost, vliv činu na ostatní členy společnosti. Jedná se tedy především o způsob provedení trestného činu, následky, míru zavinění pachatele, jeho pohnutku, prostředí a situaci, za níž k činu došlo atd.

Okolnosti charakterizující skutek a osobu pachatele je samozřejmě třeba zkoumat v jejich vzájemných souvislostech a návaznostech. Kdyby byly zkoumány jako izolované jevy, mohly by vést ve vztahu k možnosti podmíněného odsouzení ke zcela chybným závěrům.²⁸

Do konce roku 2001 byla k podmínkám uvedeným ad a) a ad b) alternativně stanovena podmínka další, a to možnost, aby soud podmíněně odložil výkon trestu odnětí svobody za současného přijetí záruky za nápravu pachatele, má-li důvodně za to, že vzhledem k výchovnému vlivu toho, kdo záruku nabídl, bude účelu trestu dosaženo i bez jeho výkonu. Záruku za nápravu pachatele mohla převzít zájmová sdružení občanů, jimiž se rozuměly např. odborové organizace, pracovní kolektivy, církve. Odstranění tohoto ustanovení lze hodnotit pozitivně, protože převzetí záruky mělo v praxi pouze formální charakter.²⁹

Vzhledem k tomu, že při podmíněném odsouzení zůstává pachatel na svobodě, nebrání podmíněné odsouzení nijak výkonu ostatních trestů, které jsou realizovány rovněž na svobodě (s výjimkou trestu obecně prospěšných prací). Stejně tak se podmíněné odsouzení nijak netýká výkonu ochranného opatření.

5.2. Zkušební doba

Zkušební doba slouží především k tomu, aby se prokázalo, zda lze i bez nařízení výkonu trestu odnětí svobody opravdu dosáhnou účelu trestu, tedy zda pachatel po tuto dobu povede řádný život, případně vyhoví uloženým podmínkám, přiměřeným omezením a přiměřeným povinnostem. Je-li to třeba, může zkušební doba sloužit k výchovnému vlivu na pachatele. Soud ve zkušební době sleduje chování podmíněně odsouzeného. Přitom má možnost spolupracovat se zájmovými sdruženími občanů, může pověřit probačního

²⁸ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S: Trestní zákon. Komentář. 6. doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H.Beck, 2004, str. 510-514

²⁹ Rizman, S., Sotolář, A., Šámal, P.: K problematice alternativních trestů, Trestní právo 1997, č. 7-8

úředníka kontrolou nad chováním podmíněně odsouzeného a dodržováním přiměřených omezení a přiměřených povinností.

Soud zkušební dobu stanoví v odsuzujícím rozsudku, a to na dobu od jednoho roku do pěti let. Stanovení zkušební doby je povinnou částí výroku rozsudku, kterým byl povolen podmíněný odklad výkonu uloženého trestu odnětí svobody (§ 122 odst. 1 TrŘ), a jak dolní, tak horní hranice této doby nejsou za žádných okolností překročitelné. Z jakých okolností soud vycházel při stanovení délky zkušební doby je třeba uvést v odůvodnění rozsudku. U mladistvého je horní hranice zkušební doby zkrácena na 3 roky (§ 33 odst. 1 ZSM). Zkušební doba začíná běžet dnem právní moci rozsudku, lze ji za podmínek uvedených v § 60 odst. 1 písm. b) TrZ dodatečně prodloužit, nelze ji ale zkrátit a vyslovit během jejího trvání, že se pachatel osvědčil, a to ani tehdy, kdyby soud došel k přesvědčení, že účelu trestu již bylo dosaženo.³⁰ V případě, kdy jsou podle ustanovení § 60 odst. 1 TrZ spojeny s chováním pachatele ve zkušební době určité právní následky, je vyloučeno, aby soud přihlížel ke skutečnostem, které nastaly mimo tuto zkušební dobu, ať již před jejím začátkem, nebo po jejím uplynutí.³¹

K tomu, aby byla dodržena hlavní podmínka podmíněného odsouzení, tedy vedení řádného života ve zkušební době, může soud podle ustanovení § 59 odst. 2 TrZ uložit pachateli další fakultativní podmínky (přiměřená omezení a přiměřené povinnosti), jejichž splnění má směřovat k tomu, aby pachatel ve zkušební době vedl řádný život. Vedení řádného života a splnění přiměřených omezení a přiměřených povinností je tedy vlastně obsahem výkonu podmíněného odsouzení. Obsahem přiměřených omezení a přiměřených povinností je potom určitý zásah do svobody jednání a rozhodování pachatele. Omezení mohou mít formu zákazu jistého konání, povinnosti naopak příkazu ke konání. Přiměřená omezení se mohou týkat jak konání nedovoleného, tak

³⁰ R 32/1964-II Sb. rozh. tr.

³¹ R 108/2003 Sb. rozh. tr.

konání, které je právním řádem jinak dovoleno (např. návštěva fotbalových utkání). Přiměřené povinnosti se mohou zase týkat jak konání, ke kterému je již odsouzený povinen (např. z rozhodnutí státního orgánu), tak konání, k němuž pachatel povinen není.³²

Přiměřená omezení a přiměřené povinnosti mohou být odsouzenému uloženy na celou zkušební dobu nebo jen na její část. Pokud není v rozsudku omezení či povinnost časově omezena a pokud z povahy omezení či povinnosti nevyplývá opak, vztahují se tyto na celou zkušební dobu.

Kritérium přiměřenosti se vztahuje především k zákonnému účelu těchto omezení a povinností, tzn. že musí směřovat k tomu, aby odsouzený vedl řádný život. Měly by směřovat k odstranění příčin, podmínek a příležitostí k opětovnému spáchání trestného činu, jehož se odsouzený dopustil. Za nepřiměřená můžeme považovat taková omezení, která by byla v rozporu s podstatou podmíněného odsouzení, tedy s převýchovou pachatele na svobodě, bez jeho izolace od společnosti. Nepřípustná jsou rovněž omezení nahrazující obsah jiného trestu, např. trestu zákazu činnosti (viz. R 32/1964-I Sb. rozh. tr.). V § 26 odst. 4 TrZ jsou *demonstrativně* uvedena konkrétní omezení a povinnosti, které může soud pachateli, od jehož potrestání bylo podmíněně upuštěno, uložit. Jsou to:

- a) povinnost podrobit se výcviku pro získání vhodné pracovní kvalifikace,
- b) povinnost podrobit se vhodnému programu sociálního výcviku a převýchovy,
- c) povinnost podrobit se léčení závislosti na návykových látkách, které není ochranným léčením podle trestního zákona,
- d) povinnost podrobit se vhodným programům psychologického poradenství,
- e) povinnost zdržet se návštěv nevhodného prostředí a styku s nevhodnými osobami,

³² Šámal, P., Púry, F., Rizman, S. Trestní zákon. Komentář. 6. doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H.Beck, 2004, str. 519-520

f) povinnost zdržet se hazardních her, hraní na hracích přístrojích a sázek.

Soudy ukládají přiměřená omezení ve formě zákazů, jimiž jsou např. zákaz požívání alkoholických nápojů, zákaz aplikace omamných a psychotropních látek, zákaz návštěv nočních podniků, zákaz návštěv sportovních zápasů, zákaz hrát hazardní hry, zákaz pálit líh atd., a přiměřené povinnosti ve formě příkazů, jako např. povinnost nahradit způsobenou škodu, příkaz pachateli trestného činu zanedbání povinné výživy, aby řádně plnil vyživovací povinnost a splatil dlužné dávky výživného, příkaz pachateli trestného činu ohrožování pohlavní nemocí, aby splnil svou povinnost uloženou zdravotnickými předpisy a podrobil se povinnému léčení.

Přiměřené omezení či přiměřená povinnost musí být uvedena ve výroku rozsudku, musí být přesně a určitě formulována a měla by být kontrolovatelná prostředky, které jsou soudu k dispozici.³³

Byla-li trestným činem způsobena škoda, měl by soud pachateli uložit, aby škodu, kterou trestným činem způsobil, nahradil. Tato povinnost podmíněně odsouzeného má totiž zesílit výchovný účinek na něj tím, že pod pohrůzkou výkonu trestu odnětí svobody podněcuje pachatele k tomu, aby dobrovolně uhradil způsobenou škodu. Výrok o uložení povinnosti k náhradě škody nemusí obsahovat přesnou výši nároku poškozeného (stačí, když zavazuje podmíněně odsouzeného k náhradě škody podle svých sil – viz níže) a není na rozdíl od výroku k náhradě škody podle § 228 TrŘ exekucním titulem.³⁴ Upustit od uložení této povinnosti by měl soud pouze ze zvláštních důvodů, které potom uvede v odůvodnění rozsudku. Takovým důvodem může být např. skutečnost, že se poškozený nároku na náhradu škody vzdal, nebo že nárok na náhradu škody byl uspokojen z majetku obviněného. Škodou ve smyslu ustanovení § 59 odst. 2 TrZ se rozumí *majetková* škoda, která vznikla v příčinné souvislosti s tím

³³ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář. 6. doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H.Beck, 2004, str. 519-520

³⁴ R 252/2001 Sb. rozh. tr.

skutkem, jímž byl pachatel uznán vinným. Povinnost odsouzeného nahradit škodu *podle svých sil* znamená, že je odsouzený povinen škodu nahradit v době a ve výši, v jaké to jeho osobní, majetkové a výtěžkové poměry dovolí. Soud může uložit pachateli, aby nahradil způsobenou škodu, i když poškozeného zároveň s jeho nárokem na náhradu škody odkazuje podle § 229 TrŘ na řízení ve věcech občanskoprávních.³⁵

V ustanovení § 59 odst. 3 TrZ je upraven zvláštní případ započítání trestu, a to: Započítání zkušební doby. Soud o něm obligatorně rozhodne v následujících případech:

a) pachatel je nově podmíněně odsouzen pro týž skutek

K tomu může dojít za předpokladu, že dřívější pravomocné rozhodnutí, kterým byl pachatel podmíněně odsouzen, bylo zcela nebo jen z části zrušeno na základě mimořádného opravného prostředku. V novém řízení může být pak pachatel podmíněně odsouzen:

1. k samostatnému trestu pro týž skutek jako dříve. To, jestli byl tento skutek posuzován při novém podmíněném odsouzení podle stejného zákonného ustanovení jako ve zrušeném rozhodnutí není rozhodné. Stejně tak nehraje roli, zda byl dřívější podmíněný trest případně úhrnný.

2. K úhrnnému trestu za další trestný čin. Přičemž není podstatné, zda byl tento další trestný čin spáchán v jednočinném souběhu týmž skutkem, za který byl pachatel odsouzen zrušeným rozhodnutím.

Zkušební doba dříve uloženého trestu odnětí svobody, který byl podmíněně odložen, se započítává i do společného trestu za pokračování v trestném činu podle § 37a TrZ. Jednotlivé útoky pokračujícího trestného činu jsou totiž podle trestního zákona (na rozdíl od trestního řádu) jedním skutkem.

³⁵ R 252/2001 Sb. rozh. tr.

- b) podmíněně odsouzenému se ukládá podmíněně odložený úhrnný či souhrnný trest,
- c) podmíněně odsouzenému byl původně uložen úhrnný či souhrnný trest, který byl také podmíněný.

5. 3. Ukončení podmíněného odsouzení

V § 60 TrZ se dostáváme k otázce ukončení podmíněného odsouzení. K tomu může dojít již během zkušební doby, to ale pouze v případě, že se podmíněně odsouzený neosvědčí. Tedy pokud nevedl ve zkušební době řádný život, resp. nevyhověl přiměřeným povinnostem nebo přiměřeným omezením, které mu byly stanoveny. Za této situace soud rozhodne, že se trest odnětí svobody vykoná. V případě, že se podmíněně odsouzený osvědčil a vyhověl stanoveným podmínkám, dojde k ukončení podmíněného odsouzení po uplynutí zkušební doby, a to tak, že buď:

- a) soud po uplynutí zkušební doby vysloví, že se podmíněně odsouzený osvědčil, protože ve zkušební době vedl řádný život a vyhověl stanoveným podmínkám, nebo
- b) se má za to, že se podmíněně odsouzený osvědčil, protože soud neučinil do jednoho roku od uplynutí zkušební doby rozhodnutí o tom, že se trest odnětí svobody vykoná, nebo že se podmíněně odsouzený osvědčil, aniž na tom měl podmíněně odsouzený vinu.

Do ustanovení § 60 TrZ vnesla výraznou změnu již několikrát zmiňovaná novela č. 265/2001 Sb. Soudu je zde nově dána možnost výjimečně ponechat podmíněné odsouzení v platnosti, i když odsouzený zavinil příčinu k nařízení výkonu trestu, pokud je to odůvodněno okolnostmi případu a osobou

odsouzeného. Soud musí zároveň zpřísnit podmíněně odsouzenému zkušební dobu buď

- a) stanovením dohledu, nebo
- b) stanovením některého z dosud neuložených přiměřených omezení či přiměřených povinností vyjmenovaných v § 26 odst. 4 TrZ, anebo
- c) přiměřeně prodloužit zkušební dobu s tím, že celková délka zkušební doby nesmí přesáhnout horní hranici (stanovenou pro zkušební dobu v ustanovení § 59 odst. 1 TrZ) 5 let.

Zákon nevyklučuje využívat současně dvou nebo dokonce všech tří možností pro zostření zkušební doby zároveň, což může být v praxi, podle některých autorů, vhodný postup (např. v případech, kdy se stanovená zkušební doba již chýlí ke konci a zároveň je na místě stanovení dohledu nad chováním odsouzeného).³⁶

Podstata, účel a povinnosti vyplývající z výkonu dohledu [ve smyslu § 60 odst. 1 písm. a) TrZ] jsou upraveny v § 26a a § 26b TrZ. Dodatečné stanovení dohledu je logicky vyloučeno při rozhodování o ponechání v platnosti podmíněného odsouzení s dohledem (§ 60b TrZ). V takovém případě byl již dohled vysloven za použití ustanovení § 60a odst. 1 TrZ a žádné další rozhodnutí o dohledu již nelze dodatečně učinit.

Přiměřeně prodloužit zkušební dobu podle § 61 odst. 1 písm. b) TrZ je možné maximálně o dva roky, přičemž nelze překročit nejvyšší možnou výměru zkušební doby, jež činí podle ustanovení § 59 odst. 1 pět let. Požadavek přiměřenosti prodloužení zkušební doby se pak vztahuje jak k obecným okolnostem rozhodným pro ukládání trestu (§ 23 odst. 1, § 31 TrZ), tak ke konkrétním důvodům, které vedly k rozhodnutí soudu o ponechání podmíněného odsouzení v platnosti, včetně charakteru a závažnosti důvodu, jímž odsouzený zavinil příčinu k nařízení výkonu trestu.

U mladistvého pachatele existuje, co se týče ukončení podmíněného odsouzení, několik odchylek:

³⁶ Ščerba, F.: Podmíněně odsouzení po novele č 265/2001 Sb., Trestní právo 2002, č. 2

- a) pokud mladistvý odsouzený zavdává příčinu k nařízení výkonu trestního opatření odnětí svobody, soud pro mládež může ponechat podmíněné odsouzení v platnosti podle speciálního ustanovení § 33 odst. 2 ZSM, které má přednost před obecnou úpravou podle § 60 odst. 1 TrZ,
- b) mladistvému je možno ve zkušební době uložit podle § 15 - § 20 ZSM výchovná opatření směřující k tomu, aby vedl řádný život, a to případně i dodatečně podle ustanovení § 33 odst. 2 písm. c) ZSM. Jedná se o období přiměřených omezení a přiměřených povinností u podmíněně odsouzeného s plnou trestní odpovědností,
- c) zkušební dobu, která může být stanovena nejvýše na 3 roky, lze prodloužit až do 5 let,
- d) rozhodne-li soud pro mládež, že se trestní opatření odnětí svobody vykoná (§ 60 odst. 1 TrZ), nerozhoduje o způsobu jeho výkonu ve smyslu § 60 odst. 4 TrZ.

Jinak se na rozhodování o ukončení podmíněného odsouzení u mladistvého užije přiměřeně ustanovení § 60 TrZ s tím, že všude tam, kde zákon operuje s pojmem trestný čin, je třeba u mladistvého pachatele rozumět provinění (§ 6 odst. 1 ZSM).

Aby mohl soud vyslovit, že se podmíněně odsouzený osvědčil, je nutné, aby podmíněně odsouzený vedl po celou zkušební dobu řádný život, a aby vyhověl stanoveným podmínkám. Odsouzení pro jiný trestný čin ve zkušební době nevylučuje automaticky závěr o tom, že podmíněně odsouzený vedl ve zkušební době řádný život. Naproti tomu ale fakt, že za trestný čin spáchaný ve zkušební době, byl pachateli znovu uložen podmíněný trest odnětí svobody (nebo jiný trest nespojený s odnětím svobody), nevylučuje, aby soud rozhodl, že se dříve uložený podmíněný trest vykoná.³⁷ V žádném případě však nemůže soud (se zřetelem na zásadu presumpce neviny) rozhodnout o výkonu podmíněně

³⁷ R IV/1967 Sb. rozh. tr.

odloženého trestu pouze na základě trestního stíhání téhož obviněného, bez pravomocného rozhodnutí o jeho vině a trestu.³⁸

Při rozhodování o tom, zda se podmíněně odsouzený ve zkušební době osvědčil, je soud povinen zjistit skutkový stav věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, a to v rozsahu, který je nezbytný pro rozhodnutí, a bez návrhu stran objasňovat stejně pečlivě skutečnosti svědčící jak ve prospěch, tak v neprospěch podmíněně odsouzeného.³⁹

Rozhoduje-li soud o tom, zda se odsouzený ve zkušební době podmíněného odsouzení osvědčil v případech, ve kterých byla odsouzenému podle § 59 odst. 2 TrZ uložena povinnost nahradit podle svých sil způsobenou škodu, je povinen zkoumat schopnosti a možnosti odsouzeného tuto povinnost splnit z pohledu jeho majetkových, osobních a zdravotních poměrů, neboť je vždy třeba zjistit, zda k jejímu nesplnění došlo ze strany odsouzeného zaviněně nebo v důsledku okolností nezávislých na jeho vůli.⁴⁰

Jakmile soud vysloví, že se podmíněně odsouzený osvědčil, není již možno rozhodnout o tom, že se původně podmíněný trest vykoná, i když se dodatečně zjistí, že se podmíněně odsouzený ve zkušební době dopustil trestného činu, či jinak závažně porušil podmínky podmíněného odsouzení.⁴¹

Rozhodne-li soud, že se podmíněně odložený trest odnětí svobody vykoná, následuje postup, jenž je shodný s ukládáním nepodmíněného trestu odnětí svobody.

V § 60 odst. 2 TrZ je upraven vznik zákonné fikce, že se podmíněně odsouzený osvědčil. Tato fikce nahrazuje rozhodnutí podle ustanovení § 60 odst. 1 TrZ části první věty před středníkem za současného splnění následujících tří podmínek:

³⁸ NS 3/2001 - T 77 Soub. rozh. NS

³⁹ ÚS 89/2001- n Sb. nál. ÚS

⁴⁰ usnesení KS České Budějovice ve věci 3 To 668/2006

⁴¹ R 42/1969 Sb. rozh. tr.

- 1) uplynula zkušební doba (případně i prodloužená) a jeden rok po ní. Není rozhodné, zda ve zkušební době podmíněně odsouzený vedl řádný život a zda vyhověl uloženým podmínkám, stejně tak není rozhodné, jaký život vedl podmíněně odsouzený po dobu jednoho roku od uplynutí zkušební doby,
- 2) během zkušební doby ani během následujícího roku po jejím uplynutí nedošlo k rozhodnutí soudu o tom, že se trest vykoná,
- 3) podmíněně odsouzený na tom, že k takovému rozhodnutí nedošlo, nemá vinu.

Pokud podmíněně odsouzený spáchá ve zkušební době trestný čin, nemůže nastat fikce, že se osvědčil podle § 60 odst. 2 TrZ, protože právě spácháním trestného činu ve zkušební době zavinil, že soud nemohl rozhodnout podle § 60 odst. 1 TrZ.⁴²

Fikce, že se podmíněně odsouzený osvědčil, nastává přímo ze zákona, a to uplynutím lhůty jednoho roku od konce zkušební doby. Účinky fikce, že se podmíněně odsouzený osvědčil, jsou následující:

- a) trest odnětí svobody, jehož výkon byl podmíněně odložen, již nelze vykonat, a
- b) na pachatele se hledí, jako by nebyl odsouzen (§ 60 odst. 3 TrZ).

K nástupu fikce neodsouzení tedy dojde buď rozhodnutím o tom, že se podmíněně odsouzený osvědčil (dnem právní moci usnesení o tom) nebo vznikem zákonné fikce (§60 odst. 2 TrZ), že se podmíněně odsouzený osvědčil (popsané v předchozím odstavci). Ke vzniku fikce neodsouzení samozřejmě nemůže dojít v případě, kdy byly pachateli vedle podmíněného odsouzení uloženy i další tresty, u kterých ještě nebyly splněny podmínky pro zahrazení odsouzení.

⁴² R 26/2002 Sb. rozh. tr.

Pokud soud rozhodne o tom, že se podmíněně odložený trest odnětí svobody vykoná, musí též obligatorně rozhodnout o způsobu výkonu tohoto trestu (§ 60 odst. 4 TrZ). Pachatel je tedy zařazen do jednoho ze čtyř typů věznic, a to podle stavu, který tu byl v době vydání rozsudku.

Otázka povahy podmíněného odsouzení jako právního institutu zůstává jak v praxi, tak v teorii sporná. Jak již bylo v úvodu této kapitoly naznačeno, podmíněné odsouzení totiž není uvedeno v taxativním výčtu druhu trestů v § 27 TrZ. Objevuje se však v taxativním výčtu trestních opatření v § 24 odst. 1 ZSM. Můžeme na něj tedy nazírat jako na samostatný druh trestu, zvláštní způsob vyměření trestu, nebo jej chápat jako odklad trestu či zvláštní způsob výkonu trestu nebo také jako zvláštní institut – kvalifikovanou pohružku trestem ve smyslu ust. § 2 TrZ. Ať již pohlédneme na podmíněné odsouzení jakkoliv, jeho význam jako alternativy k trestu odnětí svobody je nesporný.⁴³

6. Podmíněné odsouzení s dohledem

Podmíněné odsouzení s dohledem bylo do našeho právního řádu zavedeno až novelou trestního zákona č. 253/1997 Sb., s účinností od 1.1.1998. V tomto institutu se výrazně projevuje zásada humanity a pomocné role trestní represe. I podmíněné odsouzení s dohledem je významnou a často využívanou alternativou trestu odnětí svobody. Podmíněné odsouzení s dohledem se od podmíněného odsouzení liší ve dvou bodech:

- a) v délce trestu odnětí svobody, jehož výkon lze podmíněně odložit. Ta u podmíněného odsouzení s dohledem činí maximálně 3 roky,

⁴³ Kalvodová, V.: Podmíněné odsouzení před novelou trestního zákona č. 253/1997 Sb. a po jejím přijetí, Trestní právo 1998, č. 3

b) soud spolu s podmíněným odkladem trestu odnětí svobody obligatorně vysloví nad pachatelem dohled.

Podmíněné odsouzení s dohledem je tedy jakousi přísnější alternativou podmíněného odsouzení, která rozšiřuje okruh pachatelů, jimž je možno trest odnětí svobody podmíněně odložit, a to jednak v případě, kdy konkrétní výměra trestu bude činit více než dva roky, ne však více než tři roky, a dále také v případě, kdy existence okolností uvedených v § 58 odst. 1 TrZ nepostačuje k závěru, že účelu trestu bude dosaženo i bez jeho výkonu, protože soud potřebuje pohružku výkonem trestu doplnit kromě zkušební doby a případných přiměřených omezení a přiměřených povinností ještě dalším opatřením, a to dohledem nad pachatelem.

Procesní úprava výkonu rozhodnutí při podmíněném odsouzení s dohledem je obsažena v § 330a odst. 1 TrŘ. Jestliže bylo rozhodnuto o podmíněném odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem, soud po právní moci rozsudku opatřením pověří probačního úředníka, v jehož obvodu má odsouzený bydliště či pracoviště, aby sledoval jeho chování a dodržování uložených omezení a povinností způsobem stanoveným zvláštním zákonem. Podle povahy věci požádá o spolupůsobení orgány veřejné správy, zájmová sdružení občanů a další orgány, instituce a osoby. Při výkonu dohledu nelze podmíněně odsouzenému ukládat jiné povinnosti, než které vyplývají ze zákona nebo z odsuzujícího rozsudku.

Primárním úkolem probačního úředníka je pochopit skutečné sociální pozadí trestné činnosti odsouzeného, probační úředník má dát jasně najevo, že jeho záměrem je pomoci odsouzenému, ne jej při něčem přistihnout,⁴⁴ musí však zároveň vystupovat s dostatečnou autoritou a požadovat po odsouzeném důsledné plnění stanovených úkolů.⁴⁵

⁴⁴ Nezkusil, J.: K některým otázkám institutu probace, in: Sborník prací z trestního práva (Slonařova pocta) , Praha, Univerzita Karlova 1969

⁴⁵ Rozum, J., Kotulan, P., Vůjtěch, J.: Výzkum nově zavedených prvků probace do trestního práva ČR, IKSP, Praha 2000

Jak již vyplývá ze shora uvedeného, s institutem dohledu velmi úzce souvisí problematika probace. Obecně lze za přednosti probace považovat zejména následující skutečnosti:

- a) Na pachatele nepůsobí škodlivé důsledky výkonu trestu odnětí svobody. Tím jsou eliminována rizika související se sociálním prostředím věznic, se začleňováním pachatele zpět do života na svobodě.
- b) Pachatel zůstává ve společnosti, jsou zachovány jeho svazky s rodinou, ale i ostatní sociální vazby, může vést normální život, učí se přebírat na sebe odpovědnost.
- c) Pachateli je poskytnuta účinná pomoc v podobě dohledu probačního pracovníka.⁴⁶ Na druhé straně existují i námitky, které spatřují v probaci nežádoucí liberalizaci v přístupu k delikventům, riziko nedostatečné ochrany společnosti před dalším pácháním trestné činnosti. Z toho však plyne, že jde spíše o kritiku používání tohoto institutu v praxi, nežli probace samotné.⁴⁷

Na rozhodnutí o tom, zda se podmíněně odsouzený, u něhož byl vysloven dohled, osvědčil, nebo zda se nařídí výkon podmíněně odloženého trestu, se obdobně užíje ustanovení § 330 TrŘ, které se týká podmíněného odsouzení podle § 58 a § 59 TrZ.

Ust. § 60a odst. 1 TrZ kumulativně stanoví podmínky, za jejichž splnění lze pachateli podmíněně odložit výkon trestu odnětí svobody:

- a) splnění podmínek stanovených pro podmíněné odsouzení podle ustanovení § 58 odst. 1 TrZ,

⁴⁶ Nezkusil, J.: K některým stránkám institutu probace, in: Sborník prací z trestního práva. Univerzita Karlova, Praha 1969

⁴⁷ Repík, B.: Probácia, podmiennečné odsúdenie a niektoré problémy ďalších trestov bez odňatia slobody, in: Tresta bez oňatia slobody. PÚMS SSR, Bratislava 1978

- b) uložení trestu odnětí svobody v konkrétní výměře nepřevyšující tři léta. (přípustnost podmíněného odkladu trestu odnětí svobody ve výměře až do tří let je odůvodňována přísnějšími podmínkami stanovenými pro pachatele ve zkušební době),
- c) vyslovení dohledu nad pachatelem. Vyslovení dohledu je zde tedy nutným předpokladem rozhodnutí o podmíněném odložení trestu odnětí svobody. Dohled nad podmíněně odsouzeným je vykonáván po celou zkušební dobu a zaviněné neplnění povinností vyplývajících z uloženého dohledu nebo jiné maření jeho účelu ze strany pachatele je důvodem k rozhodnutí o tom, že se podmíněně odložený trest odnětí svobody vykoná. Podstata dohledu, jeho účel a povinnosti vyplývající z výkonu dohledu jsou upraveny v ustanovení § 26a a § 26b TrZ.

Obsahem dohledu má tedy podle ustanovení § 26a TrZ být pravidelný osobní kontakt pachatele s úředníkem Probační a mediační služby, spolupráce při vytváření a realizaci probačního programu ve zkušební době a kontrola dodržování podmínek uložených pachateli soudem nebo vyplývajících ze zákona.

U mladistvého pachatele je opět v § 33 ZSM stanoveno několik odchylek z obecné úpravy v § 60a a § 60b TrZ, na kterou ZSM při podmíněném odsouzení mladistvého s dohledem odkazuje. Odlišnosti jsou následující:

- a) délka zkušební doby u mladistvého činí 1 rok až 3 roky,
- b) mladistvému je možné uložit po dobu zkušební doby výchovná opatření směřující k tomu, aby vedl řádný život (ne přiměřená omezení a přiměřené povinnosti),
- c) v § 33 odst. 2,3 ZSM existuje samostatná úprava ponechání podmíněného odsouzení s dohledem v platnosti, i když mladistvý zavinil příčinu k nařízení výkonu trestního opatření odnětí svobody.

Dále je na místě připomenout, že okruh provinění, za které je možno mladistvého podmíněně odsoudit s dohledem je vzhledem k možnosti modifikace trestní sazby podle § 31 odst. 1,3 ZSM a možnosti mimořádného snížení trestní sazby podle § 32 ZSM širší než u plně trestně odpovědného pachatele.

Zkušební doba může být u podmíněného odsouzení s dohledem stanovena v rozmezí od jednoho roku do pěti let a začíná běžet od právní moci rozsudku, jímž bylo rozhodnuto o podmíněném odsouzení s dohledem. Snad jediným rozdílem od zkušební doby při obecném podmíněném odsouzení bude to, že se bude sledovat (kromě toho, zda pachatel vede řádný život, plní případná přiměřená omezení a přiměřené povinnosti a nahrazuje škodu podle svých sil) i výkon uloženého dohledu. Z tohoto hlediska je nutno volit i délku zkušební doby.

Soud může podmíněně odsouzenému (stejně jako u obecného podmíněného odsouzení) uložit přiměřená omezení či přiměřené povinnosti uvedené v § 26 odst. 4 TrZ směřující k tomu, aby vedl řádný život a zpravidla mu též uloží, aby podle svých sil nahradil škodu, kterou trestným činem způsobil. Vzhledem k tomu, že právě uvedené ustanovení § 60a odst. 3 TrZ je obsahově shodné s ustanovením 59 odst. 2 TrZ, odkazují v tomto směru na rozbor ustanovení o náhradě škody při obecném podmíněném odsouzení.

Způsob ukončení podmíněného odsouzení s dohledem se také do značné míry shoduje s ukončením obecného podmíněného odsouzení. Navíc je zde pouze případ, kdy dojde k nařízení výkonu podmíněně odloženého trestu z důvodu, že se podmíněně odsouzený odmítl podrobit dohledu, zaviněně neplnil povinnosti vyplývající z jeho uložení nebo jinak mařil účel dohledu.

Vznik zákonné fikce, podle níž se má za to, že se podmíněně odsouzený osvědčil, je nastaven také stejně jako u podmíněného odsouzení. Při nařízení

výkonu podmíněně odloženého trestu soud opět shodně s obecným podmíněným odsouzením obligatorně rozhoduje o způsobu výkonu trestu odnětí svobody.

Ustanovení § 60b TrZ již jen odkazuje na obdobné použití příslušných ustanovení, upravujících určité otázky obecného podmíněného odsouzení upraveného v § 58 až § 60 TrZ. Na podmíněné odsouzení s dohledem tedy lze prakticky přímo aplikovat následující ustanovení:

- 1) povolení podmíněného odkladu výkonu trestu odnětí svobody se netýká výkonu ostatních trestů uložených vedle tohoto trestu (§ 58 odst. 2 TrZ),
- 2) Soud může vzhledem k okolnostem případu a osobě odsouzeného výjimečně ponechat podmíněné odsouzení v platnosti, i když podmíněně odsouzený zavinil příčinu k nařízení výkonu trestu. Soud přitom zároveň uloží některé opatření [vzhledem k tomu, že v tomto případě je již dohled stanoven, přichází v úvahu pouze opatření zakotvená v § 60 odst. 1 písm b) a c) TrZ], jímž dodatečně zpřísní další průběh zkušební doby,
- 3) doba po kterou podmíněně odsouzený vedl ve zkušební době řádný život a vyhověl uloženým podmínkám, se započítává do zkušební doby nově stanovené při podmíněném odsouzení pro týž skutek nebo do zkušební doby stanovené při uložení úhrnného nebo souhrnného trestu (§ 59 odst. 3 TrZ).

Právě uvedené ustanovení (ad 3) si zasluhuje bližší pozornost, proto jej přesto, že by mělo být systematicky zařazeno ad 2) uvádím až jako poslední. Zákon totiž neřeší otázku, zda je možné dobu, po kterou podmíněně odsouzený (podle § 58 až § 60 TrZ) vedl ve zkušební lhůtě řádný život a vyhověl uloženým podmínkám, započítat do doby nově stanovené, jestliže byl pro týž skutek později podmíněně odsouzen k trestu odnětí s dohledem (podle § 60a TrZ).

Na jedné straně § 60b TrZ stanoví, že započítat lze dobu, po kterou podmíněně odsouzený s dohledem vedl ve zkušební době řádný život. Ust. §

60b TrZ tedy vyžaduje na straně subjektu podmíněně odsouzeného s dohledem, což nesplňuje podmíněně odsouzený podle ustanovení § 58 až § 60 TrZ. Tyto úvahy tedy vedou k závěru, že započítání by nebylo možné.

Na druhé straně se o započítání rozhoduje vždy až po právní moci podmíněného odsouzení. V tuto chvíli se tedy již vždy bude jednat o podmíněně odsouzeného s dohledem. Z tohoto pohledu by tedy započítání možné bylo.

Vzhledem k povaze ustanovení § 60b TrZ (přikazuje užít na určité otázky podmíněného odsouzení s dohledem příslušných ustanovení obecného podmíněného odsouzení) se někteří autoři domnívají, že bude spíše odůvodněn závěr o možnosti vzájemného zápočtu příslušné doby mezi oběma instituty podmíněného odsouzení.⁴⁸

7. Peněžitý trest

7. 1. Obecně

Peněžitý trest je další velmi významnou alternativou trestu odnětí svobody. Přestože se jedná o trest čistě majetkové povahy, není určen pouze pro postih majetkových trestných činů. Problematický je fakt, že peněžitý trest postihuje kromě osoby pachatele případně i jeho rodinu a osoby, vůči nimž má pachatel závazky. Tímto faktem je do značné míry limitováno širší využití peněžitého trestu. Z hlediska dosažení účelu trestu bude peněžitý trest (díky své majetkové povaze) vhodný především u hospodářských trestných činů, u trestných činů proti majetku, proti pořádku ve věcech veřejných a trestných činů obecně nebezpečných. V těchto případech je funkcí peněžitého trestu postihnout majetkový prospěch pachatele, který získal z trestné činnosti (nelze-li takový

⁴⁸ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář. 6. vydání., C.H.Beck, Praha 2004, str. 549

prospěch odčerpat jinak). Další skupinou trestných činů, u kterých je peněžitý trest na místě, jsou trestné činy, jež sice nemají majetkovou povahu, k jejichž spáchání je však třeba finančních prostředků. Vhodně zvolená výměra peněžitého trestu by tedy měla odčerpat finanční prostředky, které by pachateli umožnily další páchaní trestné činnosti.⁴⁹

Peněžitý trest může být uložen jako trest samostatný nebo vedle jiného druhu trestu. Soud může rozhodnout o tom, že bude peněžitý trest placen v přiměřených měsíčních splátkách. Může tak učinit již při ukládání peněžitého trestu nebo až ve vykonávacím řízení.

7. 2. Peněžitý trest podle Trestního zákona

Plně trestně odpovědnému pachateli lze tedy uložit peněžitý trest (bez ohledu na trestní sazbu trestu odnětí svobody uvedenou v zákoně) za úmyslný trestný čin, jehož motivem bylo získání majetkového prospěchu. Obě tyto podmínky musí být splněny kumulativně. Skutečný či zamýšlený majetkový prospěch obviněného bude důležitou okolností pro stanovení výměry peněžitého trestu.⁵⁰ Výměra peněžitého trestu je limitována pevnými hranicemi 2000,- Kč a 5 000 000,- Kč. Zákon pak ukládá soudu při stanovení konkrétní výměry peněžitého trestu přihlídnout k osobním a majetkovým poměrům pachatele. Jinak se uplatní stejné obecné zásady jako u jiných druhů trestů (§ 23, § 31 TrZ a násl.).

Peněžitý trest je možné uložit i za trestné činy, které nebyly spáchány úmyslně, respektive za trestné činy spáchané úmyslně, ale bez zjištěné pohnutky (§ 53 odst. 2) Jsou to:

- a) trestné činy, u kterých je v sankci ve zvláštní části trestního zákona možnost uložení peněžitého trestu výslovně uvedena,

⁴⁹ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář. 6. doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H.Beck, 2004, str. 463

⁵⁰ R 29/1987 Sb. rozh. tr.

b) trestné činy, u nichž horní hranice trestní sazby odnětí svobody nepřevyšuje tři léta, trestní zákon ve zvláštní části možnost uložení peněžitého trestu za takový trestný čin výslovně neuvádí a vzhledem k povaze spáchaného trestného činu a možnosti nápravy pachatele soud trest odnětí svobody současně neukládá. Toto ustanovení [§ 53 odst. 2 písm. b) TrZ] asi nejvíce zdůrazňuje alternativní povahu peněžitého trestu vůči trestu odnětí svobody. Výrazně totiž rozšiřuje okruh trestných činů, za které je možno peněžitý trest uložit. Povahu spáchaného trestného činu bude určovat především konkrétní stupeň společenské nebezpečnosti určitého trestného činu pro společnost.

Podle ustanovení § 53 odst. 3 TrZ může být peněžitý trest uložen samostatně, jestliže vzhledem k povaze spáchaného trestného činu a možnostem nápravy pachatele uložení jiného trestu k dosažení účelu trestu není třeba. Toto ustanovení se vzhledem ke svému zařazení týká všech výše uvedených variant, kdy je uložení peněžitého trestu možné [§ 53 odst. 1, § 53 odst. 2 písm. a), b) TrZ]. Konkrétní okolnosti, které vedly soud k závěru, že k dosažení účelu trestu není, vzhledem k okolnostem případu a možnostem nápravy pachatele, třeba uložení jiného trestu, je nutné uvést v odůvodnění rozsudku.⁵¹

Za osobní poměry pachatele je nutno považovat zejména věk pachatele, jeho rodinné poměry zdravotní stav, povolání, pracovní kvalifikaci. Majetkovými poměry se pak rozumí stav pachatelova jmění, jeho výdělkové poměry. Zkoumání osobních a majetkových poměrů pachatele má za cíl zjistit dobytost či nedobytnost peněžitého trestu a určit správnou konkrétní výměru peněžitého trestu. Je-li zřejmé, že by byl peněžitý trest nedobytný, soud jej neuloží. Je-li však zřejmé, že je možné trest vykonat jen se stanovením splátek, je třeba rozhodnout o stanovení splátek podle § 53 odst. 4 TrZ.

⁵¹ R II/1968 Sb. rozh. tr.

Částku, která je předmětem peněžitého trestu, je nutné zaplatit v tuzemské měně (tedy českých korunách), buď hotově nebo bezhotovostním převodem, a tato potom připadá státu.

Pro případ, že by nebyl peněžitý trest vykonán ve stanovené lhůtě, ukládá soud obligatorně zároveň s peněžitým trestem náhradní trest odnětí svobody. Tento náhradní trest nelze uložit jen tehdy, kdy soud ukládá peněžitý trest současně s trestem odnětí svobody v maximální výši (15 let), nebo když soud ukládá současně s peněžitým trestem trest odnětí svobody ve výši shodné s horní hranicí trestní sazby pro příslušný trestný čin. I v těchto případech však lze peněžitý trest (bez náhradního trestu odnětí svobody) uložit.⁵² Institut náhradního trestu tak s účinností od 1.9. 1995 (zákon č. 152/1995 Sb.) motivuje pachatele, aby včas peněžitý trest zaplatil. Dříve bylo totiž zaplacení peněžitého trestu vymáháno jen jako pohledávka v občanskoprávním řízení výkonem rozhodnutí, což bylo často zdlouhavé a neefektivní a vedlo k neochotě pachatele trest zaplatit. V případě, že pachatel ve stanovené lhůtě (15 dnů od výzvy předsedy senátu k zaplacení peněžitého trestu) nezaplatí peněžitý trest, soud nařídí výkon náhradního trestu. Soud přitom nezkoumá důvod, z jakého pachatel peněžitý trest nezaplatil, pouze v případě, že se pachatel v důsledku okolností na jeho vůli nezávislých stal dlouhodobě neschopným peněžitý trest zaplatit nebo by výkonem trestu byla vážně ohrožena výživa nebo výchova osoby, o jejíž výživu či výchovu je pachatel povinen podle zákona pečovat, soud od výkonu peněžitého trestu upustí.⁵³

Náhradní trest odnětí svobody může být uložen nejvýše na dva roky. U trestných činů, u nichž horní hranice trestní sazby stanovené ve zvláštní části trestního zákona činí méně než dva roky, nesmí náhradní trest odnětí svobody překročit horní hranici příslušné trestní sazby. Při konkrétním stanovení výše

⁵² R 36/1996 Sb. rozh. tr.

⁵³ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář. 6. doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H.Beck, 2004, str. 471-473

náhradního trestu soud přihlédne kromě obecných zásad pro výměru trestu (§ 31 TrZ a násl.) především ke konkrétní výši peněžitého trestu tak, aby byl náhradní trest adekvátní alternativou peněžitého trestu a pobízel odsouzeného k jeho zaplacení.

S vykonáním peněžitého trestu, jenž byl uložen za nedbalostní trestný čin, respektive s pravomocným upuštěním od jeho výkonu nebo výkonu jeho zbytku, spojuje zákon vznik fikce neodsouzení (§ 54 odst. 4 TrZ). Peněžitý trest je vykonán, pokud byl pachatelem řádně a včas zaplacen v celé výměře. O pravomocném upuštění od výkonu trestu nebo jeho zbytku rozhoduje soud, jsou-li splněny podmínky podle § 344 odst. 1 TrŘ.

7. 3. Peněžitá opatření podle Zákona o soudnictví ve věcech mládeže

Mladistvému lze za spáchané provinění uložit mimo jiné:

a) peněžitá opatření, jež lze považovat za obdobu peněžitého trestu. Je možné jej uložit dvěma způsoby:

1. Mladistvému, jenž je výdělečně činný (přičemž se může jednat o mladistvého, který je v učebním poměru, částečně však již pracuje a je za svou práci odměňován)⁵⁴ stanovením denní sazby s přihlédnutím k dennímu výdělku mladistvého pachatele, a to 100 Kč až 1000 Kč denně na dobu 5 až 500 dnů. Počtem dní, po které je mladistvý povinen denní sazbu platit, je tedy vyjádřena závažnost provinění, které spáchal. Ke stanovení výše denní sazby je potom třeba pečlivě zhodnotit majetkové poměry mladistvého.⁵⁵

⁵⁴ R 1/1981 Sb. rozh. tr.

⁵⁵ Důvodová zpráva k návrhu zákona o soudnictví ve věcech mládeže (PSP, tisk 210/0)

2. Jestliže to majetkové poměry mladistvého umožňují, je možné uložit peněžité opatření ve výměře 1000 Kč až 500 000 Kč za podmínek stanovených v trestním zákoně.

Pro případ, že by peněžité opatření nebylo ve stanovené době vykonáno, stanoví soud náhradní trestní opatření odnětí svobody. Soud pro mládež může po právní moci rozhodnutí o uložení peněžitého opatření rozhodnout (po vyjádření mladistvého), že jeho nezaplacení nebo nevykonaný zbytek bude nahrazen tím, že mladistvý odsouzený vykoná *obecně prospěšnou činnost* v rámci programu pro tento účel zřízeného (§ 27 odst. 4 ZSM).⁵⁶

b) peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu

Jedná se o specifický druh trestního opatření, které lze uložit pouze mladistvému, a které nemá obdobu v trestním zákoně. Soud pro mládež může podmíněně odložit výkon peněžitého opatření:

1. Jestliže vzhledem k osobě mladistvého, zejména s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a prostředí, ve kterém žije a pracuje, a k okolnostem případu, má důvodně za to, že účelu trestního opatření bude dosaženo i bez jeho výkonu, nebo
2. pokud přijme záruku za nápravu mladistvého a vzhledem k výchovnému vlivu toho, kdo záruku nabídl, má důvodně za to, že účelu trestního opatření bude dosaženo i bez jeho výkonu.

Soud pro mládež stanoví mladistvému při podmíněném odkladu peněžitého opatření zkušební dobu až na tři léta (ta začíná běžet od právní moci rozsudku). Může mu též uložit výchovná opatření uvedená v § 15 až § 20 ZSM. Vedl-li mladistvý, kterému byl podmíněně odložen výkon peněžitého opatření, ve zkušební době řádný život a vyhověl-li uloženým podmínkám, vysloví soud pro mládež, že se osvědčil. Jinak rozhodne, a to případně i během zkušební doby, že

⁵⁶ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář. 6. doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H.Beck, 2004, str. 464-465

se peněžitě opatření vykoná (§ 30 odst. 1 ZSM). O vykonání podmíněně odloženého peněžitého opatření rozhodne soud i v případě, že byla odvolána záruka za nápravu mladistvého tím, kdo ji poskytl, a soud po přezkoumání života mladistvého ve zkušební době došel k závěru, že podmíněně odložený výkon peněžitého opatření neplní své poslání. Zjistí-li soud pro mládež opak, ponechá podmíněný odklad peněžitého opatření v platnosti. (§ 30 odst. 2 ZSM). Neučiní-li soud pro mládež do roka od uplynutí zkušební doby rozhodnutí podle § 30 odst. 1 ZSM, aniž na tom měl vinu mladistvý, kterému byl výkon peněžitého opatření podmíněně odložen, má se za to, že se mladistvý osvědčil. Potom se na něj (stejně jako, když o tom, že se mladistvý osvědčil, rozhodl soud pro mládež) hledí jako by nebyl odsouzen (§ 30 odst. 4 ZSM). Rozhodne-li soud pro mládež, že se podmíněně odložené peněžitě opatření vykoná, rozhodne zároveň o náhradním trestním opatření odnětí svobody.

8. Další alternativní tresty

8. 1. Obecně

V této kapitole jsou uvedeny a popsány další druhy trestů, které rovněž jsou nebo mohou být alternativou k trestu odnětí svobody. Jako tresty samostatné bývají ale ukládány spíše výjimečně, daleko častěji se vyskytuje jejich uložení vedle některého z typicky alternativních trestů.⁵⁷ Tyto tresty mají proto z pohledu alternativ k trestu odnětí svobody podstatně menší význam než tresty výše uvedené – obecně prospěšné práce, podmíněné odsouzení, podmíněné odsouzení s dohledem a peněžitý trest. Proto v této kapitole půjde spíše než

⁵⁷ Sotolář, A., Púry, F., Šámal, E.: Alternativní řešení trestních věcí v praxi, C.H.Beck, Praha 2000, str. 350

o rozbor o stručnou charakteristiku daných trestů, aby tak byla beze zbytku vyčerpána škála alternativních trestů k trestu odnětí svobody.

8. 2. Propadnutí věci

Jedná se o majetkový trest, jehož smyslem je odstranit věc, která by mohla sloužit k dalšímu páčání trestné činnosti, z dosahu pachatele (nebo i dalších osob), ztížit tak pro pachatele podmínky k páčání další trestné činnosti a odejmout majetkový prospěch z trestného činu.

Propadnutí věci lze pachateli uložit jen za trestné činy, u nichž to trestní zákon ve zvláštní části výslovně dovoluje. Podstatou trestu je, že se odnímá vlastnické právo pachatele k věcem, které jsou v určitém vztahu k jím spáchanému trestnému činu a toto vlastnické právo přechází na stát.⁵⁸

8. 3. Zákaz činnosti

Smyslem zákazu činnosti je fakticky zabránit pachateli v dalším páčání trestné činnosti. Pachateli se tímto trestem dočasně zakazuje vykonávat určité zaměstnání, povolání, funkci nebo činnosti, k nimž je zapotřebí zvláštního povolení nebo jejichž výkon upravují zvláštní předpisy a jejichž výkonu pachatel využil či zneužil ke spáchaní trestného činu.⁵⁹

Novelou trestního zákona z roku 1993 byl rozšířen okruh činností, které mohou být předmětem tohoto trestu tak, že je možné zakázat i výkon činnosti, ke které není třeba zvláštního povolení, ale kterou lze provozovat například na základě ohlášení podle živnostenského zákona.

⁵⁸ R 35/1987 Sb. rozh. tr.

⁵⁹ Jelínek, J., Sovák, Z.: Trestní zákon a trestní řád – Poznámkové vydání s judikaturou, Linde, Praha 2008, str. 368

Výzvou do budoucna je potřeba existence důsledného a fungujícího systému kontroly výkonu trestu zákazu činnosti. Trest zákazu činnosti může být uložen jako samostatný,

- a) pokud to trestní zákon ve zvláštní části výslovně dovoluje, nebo
- b) jestliže vzhledem k povaze spáchaného trestného činu a k možnosti nápravy pachatele uložení jiného trestu není k dosažení účelu trestu třeba.

Soud může zakázat jen výkon činnosti, v souvislosti s níž došlo ke spáchání trestného činu. Tato souvislost musí být přímá a bezprostřední.⁶⁰ Výměra trestu může být stanovena na jeden rok až deset let.

Mladistvému lze trestní opatření zákazu činnosti uložit na jeden rok až pět let, a to jen tehdy, není-li to na překážku přípravě na jeho povolání.

Typicky u trestných činů v dopravě bude trest zákazu činnosti spočívající v zákazu řízení motorových vozidel zpravidla výborně splňovat nároky kladené na účel trestu. Pachateli bude po určitou dobu bráněno v páčání stejné nebo obdobné trestné činnosti, neboť nebude moci řídit motorová vozidla. Společnost tak bude zároveň chráněna před dalším páčáním stejných nebo obdobných trestných činů ze strany pachatele. Pro pachatele samotného pak bude zákaz řízení motorových vozidel po určitou dobu zpravidla znamenat podstatně větší újmu nežli např. podmíněné odsouzení nebo peněžitý trest a tím povede (měl by vést) jej, ale i společnost, k opatrnosti při řízení motorových vozidel a tedy ke snížení rizika spáchání trestného činu v dopravě.

8. 4. Zákaz pobytu

Pachateli se tímto trestem zakazuje po dobu výkonu trestu zdržovat se na určitém místě nebo v určitém obvodu. Smyslem zákazu pobytu je tedy odstranit pachatele z prostředí, s nímž trestná činnost nějak souvisela, a které by mohlo

⁶⁰ R 5/1980 Sb. rozh. tr.

i v budoucnu ovlivnit nebo usnadnit páčání nových trestných činů. Zákaz pobytu představuje zásah do svobody pohybu a pobytu pachatele. Stejně jako u trestu odnětí svobody je problematický fakt, že je zde pachatel často vytržen ze svého přirozeného sociálního prostředí a tím může být zkomplikována jeho resocializace.

Aby bylo možno uložit trest zákazu pobytu, musí být kumulativně splněny následující podmínky:

- a) trest je ukládán za úmyslný trestný čin,
- b) se zřetelem na dosavadní způsob života pachatele a místo spáchání trestného činu to vyžaduje ochrana veřejného pořádku, rodiny, zdraví, mravnosti nebo majetku a
- c) pachatel nemá trvalý pobyt v místě nebo obvodě, na který se má trest vztahovat.

Výměra trestu může činit jeden rok až pět let. Trest nelze uložit mladistvému.

8. 5. Vyhoštění

Trest vyhoštění je omezen co se týče subjektu, jenž může postihnout. Vyhoštění je možné uložit jen pachateli, který není občanem České republiky a ani mu nebyl přiznán status uprchlíka. Účelem trestu je zabránit pachateli, který splňuje podmínky uvedené v předchozí větě, v páčání další trestné činnosti na území České republiky, pokud z jeho strany hrozí nebezpečí lidem, majetku nebo jinému obecnému zájmu. Vyhoštěním se pachateli odnímá právo pobytu na území České republiky, pachatel se fyzicky přemísťuje na území jiného státu nebo se předává příslušným orgánům jiného státu za tímto účelem.

Vyhoštění může být uloženo ve výměře od jednoho roku do deseti let nebo na neurčito, a to jako trest samostatný i vedle jiného trestu. Vztahuje se na celé území České republiky. Postihovat bude zejména terorismus, obchodování se zbraněmi, s drogami a jiným nebezpečným materiálem. Může být však uložen

i za činnost typově méně závažnou, je-li páchána opakovaně a přes zákaz na území České republiky. A právě v takových případech může být vyhoštění praktickou alternativou k trestu odnětí svobody.⁶¹

9. Alternativní tresty dle Slovenského trestního zákona (srovnání s českou právní úpravou obsaženou v zákonech č. 140/1961 Sb., resp. č. 40/2009 Sb.)

9. 1. Obecně

Slovenský právní řád zaznamenal v roce 2005 zásadní změnu, neboť se v něm objevily dva nové stěžejní zákony – nový trestní zákon a nový trestní řád – tedy zákony č. 300/2005 Z.z., trestný zákon, a č. 301/2005 Z.z., trestný poriadok. Slovenská právní úprava tím, svým způsobem, předběhla právní úpravu českou, kde byl nový trestní zákon přijat až v roce 2009, přičemž účinnosti nabývá až 1.1.2010, a nový trestní řád doposud přijat nebyl. Vzhledem k tomu, že české a slovenské trestní právo vycházelo po dlouhou dobu ze stejných právních předpisů (které samozřejmě po rozdělení Československa a vzniku dvou samostatných a suverénních států žily svým vlastním životem), bezpochyby se tedy nabízí srovnání právních úprav obou států nyní, když jsou tyto ovládány předpisy odlišnými. V oblasti alternativních trestů zavedl slovenský TZ do právní úpravy některé zcela nové instituty, jako např. trest domácího vězení, se kterým počítá ve škále trestů i nový český TZ. V takových případech bude provedeno srovnání slovenské právní úpravy s úpravou zavedenou novým českým TZ, který sice ještě nenabyl účinnosti, nicméně je již platnou součástí českého právního řádu.

⁶¹ Sotolář, A., Púry, F., Šámal, E.: Alternativní řešení trestních věcí v praxi, C.H.Beck, Praha 2000, str. 362-364

9. 2. Podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody

Právní úprava obsažená v § 49 slovenského TZ je velmi podobná právní úpravě obsažené v českém TZ do 31.12.2001.

Dle § 49 odst. 1 slovenského TZ může soud podmíněně odložit výkon trestu odnětí svobody nepřevyšujícího dva roky. První podmínkou podmíněného odkladu trestu odnětí svobody tedy je, že soud odsoudí pachatele a uloží mu trest odnětí svobody, jehož konkrétní výměra v daném případě nepřesahuje dva roky. V tomto se česká a slovenská právní úprava obsahově naprosto shodují.

Pro rozhodnutí o podmíněném odkladu výkonu trestu odnětí svobody je však dle slovenského práva nutné, aby byla s právě uvedenou první podmínkou (konkrétní výměra trestu nepřesahuje dva roky) kumulativně splněna alespoň jedna z podmínek uvedených v § 49 odst. 1 písm. a), b) slovenského TZ. První ze dvou alternativně stanovených podmínek (§ 49 odst. 1 písm. a) slovenského TZ) zní: *„...vzhľadom k osobe pachatele, zejména s prihľadnutím k jeho dosavadnému životu a prostrediu, ve kterém žije a pracuje, a k okolnostem prípadu, má soud dôvodně za to, že k zabezpečení ochrany spoločnosti a nápravy pachatele výkon trestu odnětí svobody není nevyhnutelný.“* Tuto podmínku podmíněného odložení trestu odnětí svobody obsahuje i nyní platné a účinné znění § 58 odst. 1 českého TZ, proto nepovažuji za nutné zabývat se rozbohem pojmů ve znění ust. § 49 odst. 1 písm. a) slovenského TZ obsažených. Platí pro ně prakticky totéž, co pro odpovídající pojmy v české právní úpravě, a i formulace *„...výkon trestu odnětí svobody není nevyhnutelný...“*, má, dle mého názoru, prakticky totožný význam jako formulace *„...účelu trestu bude dosaženo i bez jeho výkonu.“*

Zásadní rozdíl mezi českou a slovenskou právní úpravou spočívá v tom, že zatímco český TZ s účinností od 1.1.2002 opustil možnost podmíněného

odkladu výkonu trestu na základě přijetí záruky za nápravu pachatele, slovenská právní úprava tuto možnost stále skýtá, a to právě v podobě druhé alternativně stanovené podmínky upravené v § 49 odst. 1 písm. b) slovenského TZ. Soud tedy, dle slovenského TZ, může podmíněně odložit výkon trestu odnětí svobody nepřevyšujícího dva roky také tehdy, pokud „*přijme záruku za nápravu pachatele a pokud vzhledem k výchovnému vlivu toho, kdo záruku poskytl, má za to, že výkon trestu odnětí svobody není nevyhnutelný.*“ Záruku za nápravu odsouzeného může poskytnout především zájmové sdružení občanů anebo důvěryhodná osoba. Např. obecní zastupitelstvo však nabídnout převzetí záruky za nápravu obviněného dle slovenské soudní praxe nemůže.⁶² Při aplikaci tohoto ustanovení musí soud především posoudit, zda nabídnutá záruka, s ohledem na navrhované výchovné způsoby působení na pachatele, poskytuje reálnou možnost převýchovy pachatele.⁶³ Dle poměrně nového slovenského soudního rozhodnutí (rok 2004) pak přijetí záruky za obviněného přichází v úvahu jen u takových pachatelů, u kterých se zjistily chyby a nedostatky v chování, případně v jejich osobnostních rysech, tedy v takových případech, kdy je možno výchovným působením kolektivu přispět k nápravě pachatele. Z toho důvodu u pachatele, který spáchal trestný čin nedbalostní formou zavinění v dopravě, u kterého je trestný čin důsledkem ojedinělé nepozornosti při řízení motorového vozidla a který jinak vede řádný občanský život, nemá smysl záruku nabízet a ze strany soudu ji přijímat. Přijetí záruky u pachatele nedbalostního trestného činu v dopravě je vhodné jen tehdy, pokud je spáchání takového trestného činu důsledkem pachatelova širšího nedisciplinovaného a nezodpovědného chování, které má svůj původ v osobnostních negativních charakterových vlastnostech.⁶⁴

Ustanovení § 49 odst. 2 slovenského TZ vylučuje použití § 49 odst. 1 slovenského TZ (tedy podmíněné odložení výkonu trestu) za situace, kdy soud

⁶² R 25/1999-I Zb. rozh. SR

⁶³ Čentěš, J. a kolektiv: Trestný zákon s komentářem, Eurokódex, Žilina 2006

⁶⁴ R 37/2004-II Zb. rozh. SR

odsuzuje pachatele za úmyslný trestný čin spáchaný ve zkušební době podmíněného odsouzení anebo ve zkušební době podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Tedy zatímco česká judikatura a právní teorie připouštějí možnost uložení podmíněného trestu za trestný čin spáchaný ve zkušební době podmíněného odsouzení ⁶⁵ (v českém TZ zatím ustanovení upravující tuto otázku chybí), slovenská právní úprava ustanovením § 49 odst. 2 slovenského TZ tuto možnost zcela vyloučila.

Ustanovení § 50 slovenského TZ v sobě shrnuje znění § 59 a § 60 českého TZ, jedná se tedy o úpravu zkušební doby, osvědčení podmíněně odsouzeného a ponechání podmíněného odsouzení v platnosti. Jediným významným rozdílem mezi českou a slovenskou právní úpravou je ustanovení § 50 odst. 6 slovenského TZ, které nemá v českém TZ obdoby. Je zde upravena právní domněnka, že pokud soud do dvou let od uplynutí zkušební doby nerozhodl podle § 50 odst. 4 slovenského TZ (čili pokud soud v uvedené lhůtě nerozhodl, že se odsouzený osvědčil, nenařídil výkon nepodmíněného trestu, resp. neponechá podmíněné odsouzení v platnosti), aniž na tom měl odsouzený vinu v případě, kdy se proti odsouzenému vede ve zkušební době trestní stíhání pro jiný trestný čin, má se za to, že se odsouzený osvědčil. Ze skutečnosti, že je podmíněně odsouzený stíhán pro jiný trestný čin, nemůže soud bez dalšího dovozovat, že se podmíněně odsouzený neosvědčil. Takový závěr by bylo možno učinit až poté, co by bylo řízení o takovém trestném činu pravomocně skončeno. Pokud takové řízení nebude ukončeno do dvou let od skončení zkušební doby, má se za to, že se podmíněně odsouzený osvědčil. Tato zákonná fikce ovšem nebude platit, pokud pachatel vlastním jednáním zavínil, že trestní stíhání nebylo ukončeno, např. se v průběhu dvouleté lhůty od skončení zkušební doby zdržoval v cizině a věc tak bez jeho přítomnosti nebylo možné

⁶⁵ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář. 6. doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H.Beck, 2004, str. 530

objasnit.⁶⁶ Ovšem na druhé straně skutečnost, že se podmíněně odsouzený v průběhu zkušební doby, případně jednoho roku od jejího uplynutí (judikát z roku 1989 hovoří o jednom roku, pravidlo, které z něj vyplývá, lze ale bezpochyby vztáhnout i na dvouletou lhůtu, upravenou v § 50 odst. 6 slovenského TZ) nachází ve vazbě v jiné věci nebo vykonává trest odnětí svobody, nezakládá jeho vinu na tom, že soud do jednoho roku (resp. do dvou let – viz. text v předchozí závorce, pozn. autora) od uplynutí zkušební doby nerozhodl o tom, zda se osvědčil.⁶⁷ Za rozdíl mezi českým a slovenským TZ se dá v jistém smyslu považovat i úprava přiměřených omezení a přiměřených povinností. Ust. § 51 slovenského TZ obsahuje demonstrativní výčet omezení (odst. 3) a povinností (odst. 4), které může soud v rámci podmíněného odkladu výkonu trestu odnětí svobody uložit. Jako omezení může soud podmíněně odsouzenému uložit zejména zákaz:

- a) návštěv sportovních nebo jiných hromadných utkání,
- b) požívání alkoholických nápojů a jiných návykových látek,
- c) setkávání se s osobami, které mají na pachatele negativní vliv nebo kteří byli jeho spolupachateli či účastníky při spáchání trestného činu,
- d) vstupu na vyhrazená místa nebo prostory, na kterých trestný čin spáchal,
- e) účasti na hazardních hrách, hraní na hracích automatech a uzavírání sázek.

Jako povinnosti může soud podmíněně odsouzenému uložit zejména příkaz:

- a) nepřiblížit se k poškozenému na vzdálenost menší než pět metrů a nezdržovat se v blízkosti obydlí poškozeného,
- b) vystěhovat se z bytu nebo domu, ve kterém se neoprávněně zdržuje nebo který protiprávně obsadil,
- c) nahradit ve zkušební době způsobenou škodu,
- d) zaplatit ve zkušební době dluh nebo dlužné výživné,
- e) osobně nebo veřejně se omluvit poškozenému,

⁶⁶ Čentěš, J. a kolektiv: Trestný zákon s komentářem, Eurokódex, Žilina 2006, str. 98

⁶⁷ R 9/1989 Sb. rozh. tr.

- f) ve zkušební době získat určitou pracovní kvalifikaci nebo zúčastnit se rekvalifikačního kurzu,
- g) podrobit se v součinnosti s probačním a mediačním úředníkem nebo jiným odborníkem programu sociálního výcviku nebo jinému výchovnému programu,
- h) podrobit se léčení závislosti na návykových látkách, pokud mu nebylo uloženo ochranné léčení,
- i) podrobit se ve zkušební době psychoterapii nebo zúčastnit se psychologického poradenství,
- j) nechat se ve zkušební době zaměstnat nebo se prokazatelně o zaměstnání ucházet.

Z uvedených výčtů je zřejmé, že se slovenský TZ pojal v tomto ohledu právní úpravu podrobněji než český TZ. V § 26 odst. 4 českého TZ je demonstrativně vypočteno pouze pět přiměřených omezení a přiměřených povinností, které lze při podmíněném odkladu výkonu trestu odnětí svobody obviněnému uložit. Jak již bylo uvedeno, jedná se, dle názoru autora, o rozdíl pouze v jistém slova smyslu. Z uvedeného totiž nelze dovozovat, že by slovenská právní úprava obsahovala širší možnosti uložení přiměřených omezení a přiměřených povinností podmíněně odsouzenému. Jak výčet obsažený v § 26 odst. 4 českého TZ, tak výčet § 51 odst. 3, 4 slovenského TZ jsou výčty demonstrativními. Soud tímto výčtem není nijak omezen a může při podmíněném odkladu výkonu trestu odnětí svobody uložit obviněnému i jiná přiměřená omezení a přiměřené povinnosti. Lze konstatovat, že omezení a povinnosti demonstrativně vypočtené v § 51 odst. 3, 4 slovenského TZ se v české soudní teorii i praxi objevují.⁶⁸ Tuto otázku lze tedy uzavřít s tím, že slovenská právní úprava poskytuje soudci ustanovením § 51 odst. 3, 4 pouze podrobnější vodítko při ukládání omezení a povinností podmíněně

⁶⁸ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář. 6. doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H.Beck, 2004, str. 210, 211

odsouzenému. De lege ferenda se ovšem nabízí úvaha, zda by bylo vhodné o některá přiměřená omezení a přiměřené povinnosti, ke kterým dospěla soudní teorie a praxe, výčet přiměřených omezení a přiměřených povinností dle českého TZ obohatit nebo zda by byl takovýto krok zbytečný. Dle názoru autora není rozšíření demonstrativního výpočtu obsaženého v § 26 odst. 4 českého TZ nezbytné. Právní úprava by měla být nastavena tak, aby její změny a zásahy do ní bylo nutno činit v co nejmenší míře. Měla by se tedy pokusit o takové formulace, které by dokázaly beze zbytku pokrýt řešený společenský problém, ale zároveň v co největší míře předvídat situace, které může budoucí společenský vývoj přinést. Je potom na zákonodárci, resp. na tvůrci právního předpisu, aby dokázal zvolit správný kompromis mezi dostatečnou konkrétností právní úpravy, které je třeba právě pro pokrytí řešeného společenského problému, a dostatečnou obecností, která je nezbytnou podmínkou pro splnění požadavku předvídání budoucích společenských situací. Novelizace by potom měla přicházet až tehdy, přinese-li společenský vývoj situace, na které právo vůbec nepamatuje a nemohlo je předvídat. V případě § 26 odst. 4 TrZ situaci ulehčuje fakt, že výčet v něm obsažený je demonstrativní, což právě zajišťuje otevřenost dané úpravy novým situacím. Nový český TZ v § 48 nicméně rozšířil demonstrativní výčet přiměřených omezení a přiměřených povinností, které lze při podmíněném odsouzení uložit, do této podoby:

- a) podrobit se výcviku pro získání vhodné pracovní kvalifikace,
- b) podrobit se vhodnému programu sociálního výcviku a převýchovy,
- c) podrobit se léčení závislosti na návykových látkách, které není ochranným léčením podle tohoto zákona,
- d) podrobit se vhodným programům psychologického poradenství,
- e) zdržet se návštěv nevhodného prostředí, sportovních, kulturních a jiných společenských akcí a styku s určitými osobami,

- f) zdržet se neoprávněných zásahů do práv nebo právem chráněných zájmů jiných osob,
- g) zdržet se hazardních her, hraní na hracích přístrojích a sázek,
- h) zdržet se požívání alkoholických nápojů nebo jiných návykových látek,
- i) uhradit dlužné výživné nebo jinou dlužnou částku,
- j) veřejně se osobně omluvit poškozenému, nebo
- k) poskytnout poškozenému přiměřené zadostiučinění.

Kromě ustanovení § 50 odst. 6 slovenského TZ a podrobnějšího demonstrativního výčtu přiměřených omezení a přiměřených povinností, se dá říci, že slovenská právní úprava v otázce zkušební doby, osvědčení podmíněného a ponechání podmíněného odsouzení v platnosti kopíruje úpravu obsaženou v českém TZ, a to včetně dolní i horní hranice délky zkušební doby, podmínek pro ponechání podmíněného odsouzení v platnosti atd.

Co se týče právní povahy podmíněného odsouzení, převládá ve slovenské právní teorii a praxi názor, že se jedná o samostatný druh trestu.⁶⁹

9. 3. Podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom

Za současného stanovení probačního dohledu lze dle slovenského TZ podmíněně odložit trest odnětí svobody nepřevyšující tři roky. Probační dohled je potom vykonáván probačními a mediačními úředníky podle zákona č. 550/2003 Z.z., o probačných a mediačních úřednících. I zde platí ust. § 49 odst. 2 slovenského TZ, tedy že nelze podmíněně odložit výkon trestu odnětí svobody, pokud soud odsuzuje pachatele za úmyslný trestný čin spáchaný ve

⁶⁹ Ivor, J. a kolektív: Trestné právo hmotné, Iura Edition, Bratislava 2006, str. 367

zkušební době podmíněného odsouzení nebo ve zkušební době podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Zkušební dobu soud stanoví, shodně s českou právní úpravou, na jeden rok až pět let. Zkušební doba začíná běžet od právní moci rozsudku a nevztahuje se na výkon ostatních trestů uložených vedle probačního dohledu. Ty je pachatel povinen vykonat. Soud má dle ust. § 51 odst. 2 slovenského TZ, poslední věty, uložit pachateli omezení nebo povinnosti, které jsou součástí probačního dohledu. Ust. § 51 slovenského TZ pak příkladmo uvádí, v čem mohou spočívat jednotlivá omezení (odst. 3) a povinnosti (odst. 4). Blíže je o těchto pojednáno v předchozí kapitole. Ustanovení § 51 odst. 5 slovenského TZ ukládá pachateli, kterému byl uložen probační dohled, strpět nad sebou kontrolu vykonávanou probačním a mediačním úředníkem. Úprava započítání zkušební doby, podmínek pro nařízení nepodmíněného trestu odnětí svobody, podmínek ponechání probačního dohledu v platnosti, fikce osvědčení se a zahlazení odsouzení je u podmíněného odkladu výkonu trestu odnětí svobody s probačním dohledem opět prakticky totožná s úpravou obsaženou v českém TZ. Navíc upravuje slovenský TZ zvláštní případ fikce osvědčení, pokud soud do dvou let od uplynutí zkušební doby nerozhodne o osvědčení, resp. nařízení výkonu bez toho, že by na tom měl odsouzený vinu, jestliže se proti odsouzenému vede ve zkušební době trestní stíhání pro jiný trestný čin.

9. 4. Trest domáceho väzenia

Jedná se o nový druh trestu ve slovenské právní úpravě, jehož základním motivem je možnost pro odsouzeného zachovat si své sociální, resp. i ekonomické vazby. Důležitým aspektem tohoto druhu trestu je také jeho nepoměrně nižší nákladnost ve srovnání s nepodmíněným trestem odnětí

svobody.⁷⁰ Lze tedy říci, že domácí vězení je typickým alternativním trestem, neboli alternativním trestem v užším slova smyslu. Poprvé se trest domácího vězení ve své moderní podobě objevil v USA v 80. letech minulého století a motivem jeho zavedení byla především právě jeho ekonomická nenáročnost.⁷¹ Nový český TZ, který je již platnou součástí českého právního řádu, účinnosti však nabývá až dnem 1.1.2010, zavedl do systému českého trestního práva trest domácího vězení také. Proto je možné provést i srovnání trestu domácího vězení v české (byť zatím neúčinné) a slovenské právní úpravě.

Dle slovenského TZ může trest domácího vězení až na jeden rok soud pachateli uložit za spáchání přečinu. Protože „přečin“ je pojem účinné české trestněprávní úpravě neznámý, a protože s pojmem přečin operuje nový český TZ, domnívá se autor, že je na tomto místě vhodné provést exkurz do problematiky pojmu a druhů trestného činu dle slovenského TZ.

Pojem a druhy trestného činu dle slovenského TZ

V § 8 slovenského TZ je zakotven pojem trestného činu. „Trestný čin je protiprávní čin, jehož znaky jsou uvedeny v tomto zákoně, pokud tento zákon nestanoví jinak.“

Druhy trestného činu jsou potom přečin a zločin (§ 9 slovenského TZ).

Přečinem se rozumí trestný čin spáchaný z nedbalosti nebo úmyslný trestný čin, za který slovenský TZ stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nepřevyšující 5 let. O přečin se nejedná, pokud vzhledem ke způsobu spáchání činu a jeho následky, okolnosti, za kterých byl čin spáchán, míru zavinění a pohnutku pachatele je jeho závažnost nepatrná.

Definice trestného činu dle slovenského TZ tedy původně navozuje dojem, že se jedná o čistě formální pojetí trestného činu. V definici přečinu je ovšem

⁷⁰ Čentéš, J. a kolektiv: Trestný zákon s komentářem, Eurokódex, Žilina 2006, str. 101

⁷¹ Ivor, J. a kolektiv: Trestné právo hmotné, Iura Edition, Bratislava 2006, str. 374

obsažen korektiv, který zakládá materiálně-formální pojetí trestného činu ve slovenské právní úpravě (viz poslední věta v předchozím odstavci).

Zločin je úmyslný trestný čin, za který slovenský TZ stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby převyšující 5 let. O zločin jde i tehdy, pokud v přísnější skutkové podstatě přečinu spáchaného úmyslně je stanovena horní hranice trestní sazby převyšující 5 let. Zločin, za který slovenský TZ stanoví trest odnětí svobody s dolní hranicí trestní sazby nejméně 10 let, se považuje za obzvlášť závažný.

Odsouzený je povinen se po dobu výkonu trestu domácího vězení zdržovat ve svém obydlí včetně k němu náležejících venkovních prostor, vést řádný život a podrobit se kontrole technickými prostředky, pokud je tato kontrola nařízena (§ 53 odst. 2 slovenského TZ). Rozhodnutí, kterým byl uložen trest domácího vězení, musí nutně obsahovat konkrétní čas, po který je odsouzený povinen zdržovat se ve svém obydlí. Přesné časové rozmezí potom bude záviset na specifických okolnostech případu, zpravidla by měl být odsouzenému ponechán dostatečný čas na dopravu na pracoviště. Obydlím se ve smyslu § 53 odst. 2 slovenského TZ rozumí dům, byt nebo jiný prostor sloužící k bydlení, ve kterém se odsouzený obvykle zdržuje. Kontrola výkonu trestu a dodržování stanovených podmínek je svěřena úředníkům probační a mediační služby, kteří mohou při této kontrole využívat technických prostředků, ovšem pouze pokud to soud nařídil.⁷²

Opustit obydlí smí odsouzený po dobu výkonu trestu domácího vězení pouze po předcházejícím souhlasu probačního a mediačního úředníka nebo orgánu, který spravuje technickou kontrolu nad odsouzeným, a jen z naléhavého důvodu a na nevyhnutelně potřebnou dobu. Tato doba se započítává do výkonu trestu (§ 53 odst. 3 slovenského TZ). Porušení uvedené povinnosti bude mít zpravidla

⁷² Čentěš, J. a kolektiv: Trestný zákon s komentářem, Eurokódex, Žilina 2006, str. 102

za následek přeměnu trestu domácího vězení v nepodmíněný trest odnětí svobody, a to dle pravidel vyložených v následujícím odstavci.

Pokud odsouzený neplní povinnosti uvedené v § 53 odst. 2 slovenského TZ, soud přemění trest domácího vězení na nepodmíněný trest odnětí svobody tak, že dva dny nevykonaného trestu se rovnají jednomu dni nepodmíněného trestu odnětí svobody. Soud zároveň rozhodne o způsobu výkonu trestu odnětí svobody.

Trest domácího vězení dle nového českého TZ (zákon č. 40/2009 Sb.)

Stejně jako je tomu ve slovenské právní úpravě, je možno i dle nového českého TZ uložit trest domácího vězení pouze pachateli přečinu, a to až na dvě léta.

I na tomto místě považuje autor za vhodné zabývat se krátce otázkou pojmu trestného činu, jak jej chápe nový český TZ. Tento předpis sice vychází ze stejné systematiky jako slovenský TZ – tedy ze dvou druhů trestného činu – přečinu a zločinu, nicméně legální definice těchto pojmů se od sebe v uvedených předpisech liší.

Pojem a druhy trestného činu dle nového českého TZ (zákon č. 40/2009 Sb.)

Dle ust. § 13 odst. 1 nového českého TZ je trestným činem protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně. Při porovnání s definicí trestného činu dle slovenského TZ (viz výše) si lze všimnout jisté odlišnosti ve formulaci. Zde je nutno zmínit, že nový český TZ je založen na formálním pojetí trestného činu.

V § 13 odst. 2 nového českého TZ je stanoveno, že k trestnosti činu je třeba úmyslného zavinění, nestanoví-li trestní zákon výslovně, že postačí zavinění z nedbalosti.

Trestné činy se pak stejně jako ve slovenské právní úpravě dělí na přečiny a zločiny. Přečiny jsou všechny nedbalostní trestné činy a ty úmyslné trestné činy, na něž nový český TZ stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do pěti let. Kategorie přečinů je zde tedy vymezena stejně jako ve slovenském TZ. Zločiny jsou pak všechny trestné činy, které nejsou podle nového českého TZ přečiny; zvlášť závažnými zločiny jsou ty úmyslné trestné činy, na které nový český TZ stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně deset let. Zde lze tedy poukázat na rozdíl mezi českou a slovenskou právní úpravou, že zatímco pro zvlášť závažný zločin je dle nového českého TZ určující horní hranice trestní sazby nejméně deset let, dle slovenského TZ je pro obzvlášť závažný zločin určující dolní hranice trestní sazby nejméně deset let, což je rozdíl markantní.

Pro uložení trestu domácího vězení jsou v novém českém TZ stanoveny dvě podmínky, které musejí být splněny kumulativně. První z nich – vzhledem k povaze a závažnosti přečinu a osobě a poměrům pachatele lze mít důvodně za to, že postačí uložení tohoto trestu, a to popřípadě i vedle jiného trestu. Druhá – pachatel dá písemný slib, že se v zákonem stanovené době bude zdržovat v obydlí na určené adrese.

Jako samostatný trest může být trest domácího vězení uložen, jestliže vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu a osobě a poměrům pachatele uložení jiného trestu není třeba (§ 59 odst. 2 nového českého TZ). Obdobná podmínka se ve slovenském TZ nevyskytuje.

Nestanoví-li soud v rozsudku jinak, trest domácího vězení spočívá v povinnosti odsouzeného zdržovat se v obydlí ve dnech pracovního klidu nebo

pracovního volna a v ostatních dnech v době od 20.00 hodin do 05.00 hodin. To neplatí, vykonává-li v této době své zaměstnání nebo povolání nebo je-li mu v důsledku jeho onemocnění nebo zranění poskytována zdravotnická péče ve zdravotnickém zařízení; zdravotnické zařízení je povinno na vyžádání orgánu činného v trestním řízení mu tuto skutečnost sdělit (§ 59 odst. 3 nového českého TZ). Zde se setkáváme s odlišným vymezením výměry trestu než ve slovenském TZ. Zatímco slovenský TZ ponechává vymezení času, ve kterém se má odsouzený zdržovat pouze ve svém obydlí, zcela na soudu, nový český TZ stanovil přesné časové hranice, ve kterých má být odsouzený omezen ve svobodě pohybu s tím, že dal soudu možnost se od těchto časových hranic odchýlit.

Soud může uložit pachateli na dobu výkonu tohoto trestu přiměřená omezení nebo přiměřené povinnosti uvedené v § 48 odst. 4 nového českého TZ směřující k tomu, aby vedl řádný život, zpravidla mu též uloží, aby podle svých sil nahradil škodu, kterou trestným činem způsobil (§ 59 odst. 4 nového českého TZ).

Jde-li o pachatele ve věku blízkém věku mladistvých, může mu soud v zájmu využití výchovného působení rodiny, školy a dalších subjektů uložit, a to samostatně nebo vedle přiměřených omezení a přiměřených povinností uvedených v § 48 odst. 4 nového českého TZ, též některá z výchovných opatření uvedených v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže za obdobného užití podmínek stanovených pro mladistvé (§ 59 odst. 5 nového českého TZ). Ustanovení podobná těm, která jsou uvedena v posledních dvou odstavcích, slovenský TZ v úpravě trestu domácího vězení vůbec neobsahuje.

Otázka následků porušení povinností při výkonu trestu domácího vězení je v novém českém TZ upravena odlišně od slovenské právní úpravy. Při ukládání trestu domácího vězení má totiž soud pro případ zmaření výkonu trestu vždy stanovit náhradní trest odnětí svobody až na jeden rok (§ 60 odst. 1 nového

českého TZ). Při zmaření trestu domácího vězení soud rozhodne o výkonu celého náhradního trestu odnětí svobody a zároveň stanoví i způsob jeho výkonu (§ 60 odst. 2 nového českého TZ). Slovenská právní úprava naproti tomu zavedla pro případ zmaření výkonu trestu domácího vězení přeměnu nevykonaného trestu domácího vězení na nepodmíněný trest odnětí svobody, tedy obdobně jako u trestu obecně prospěšných prací v české právní úpravě.

Elektronické monitorování

Elektronické monitorování má sloužit podle jak české, tak slovenské právní úpravy jako prostředek kontroly výkonu trestu domácího vězení. S tímto způsobem kontroly odsouzených se lze setkat v některých západoevropských zemích (např. Velká Británie, Švédsko, Francie), a to nejen v souvislosti s výkonem trestu domácího vězení. V Nizozemsku byl v 90. letech minulého století proveden experiment, kdy bylo vybraným odsouzeným k trestu odnětí svobody umožněno, aby pod elektronickým monitoringem a za přesně stanovených podmínek strávili část trestu mimo prostory vězení (tzv. EM-program). Součástí programu byla u většiny odsouzených pravidelná pracovní činnost a různé léčebné terapie či resocializační programy. Volný čas mohli odsouzení trávit dle vlastního uvážení. Naprostá většina odsouzených program úspěšně absolvovala a podařilo se zároveň dosáhnout značných úspor souvisejících s výkonem trestu odnětí svobody.⁷³

Dle české právní úpravy účinné od 1.1.2010 má kontrolu trestu domácího vězení zajišťovat Probační a mediační služba ve spolupráci s provozovatelem elektronického kontrolního systému, který umožňuje detekci pohybu odsouzeného nebo namátkovou kontrolou prováděnou probačním úředníkem. Za tímto účelem je odsouzený povinen probačnímu úředníkovi umožnit vstup do

⁷³ Sotolář, A., Šámal, P., Kučírková, L., Augustinová, P., Ouředníčková, L., Doubravová, D.: „Nizozemský model uplatnění alternativních trestů a mediace v trestních věcech a další perspektivy rozvoje mediační a probační služby v České republice.“ Právní praxe 2000, č. 4, str. 253-256

místa výkonu trestu (§ 334b TrŘ). Zákon tedy alternativně stanoví dva způsoby kontroly trestu domácího vězení: elektronické monitorování a namátkovou kontrolu prováděnou probačním úředníkem. S ohledem na to, že elektronické monitorování vyžaduje náročnou technickou přípravu, lze předpokládat, že v začátcích bude dominujícím způsobem kontroly výkonu trestu domácího vězení kontrola prováděná probačním úředníkem. Pokud odsouzený nebude dodržovat stanovené podmínky domácího vězení a uložená přiměřená omezení a přiměřené povinnosti, sdělí tuto skutečnost provozovatel elektronického kontrolního systému nebo probační úředník vykonávající kontrolu bezodkladně soudu, který výkon trestu nařídil (§ 334c TrŘ).

Slovenská právní úprava stanoví, že kontrolou výkonu trestu domácího vězení předseda senátu pověří orgán spravující technické prostředky kontroly odsouzeného nebo probačního úředníka (§ 435 odst. 1 slovenského trestného poriadku). Tedy, stejně jako v české právní úpravě, dva alternativně stanovené způsoby kontroly. Ze začátku se předpokládá, že kontrola trestu domácího vězení bude zabezpečena dostupnými prostředky (např. telefonem), elektronický monitoring připadá v úvahu spíše do budoucna.⁷⁴

Předností elektronického monitoringu je především jeho výchovný efekt. Odsouzený nacházející se pod kontrolou v domácím vězení, je motivován k dodržování denního režimu a je tak dán předpoklad k tomu, aby si osvojil pozitivní návyky a zbavil se těch negativních.⁷⁵ Na druhé straně existují i odpůrci elektronického monitorování, kteří argumentují především skutečností, že elektronický monitoring znamená zásah do základních práv a svobod odsouzeného a jeho blízkých. Kritiku stíhá i obecně trest domácího vězení kombinovaný s elektronickým monitoringem. V tomto ohledu je namítáno, že pachatelé, jimž by byl uložen krátkodobý nepodmíněný trest odnětí svobody (jehož má být domácí vězení alternativou) nemají většinou ekonomické

⁷⁴ Čentěš, J. a kolektiv: Trestný poriadok s komentárom, Eurokódex, Žilina 2006, str. 547

⁷⁵ Hořák, J.: „Domácí vězení a elektronická kontrola odsouzených.“ Trestní právo 2005, č. 12, str. 10-11

a sociální předpoklady k tomu, aby jim mohl být trest domácího vězení vůbec uložen.⁷⁶

9. 5. Trest povinné práce

Trest povinné práce může soud uložit se souhlasem pachatele ve výměře od 40 do 300 hodin (§ 54 slovenského TZ). Již v úvodu citovaného ustanovení se setkáváme se dvěma výraznými rozdíly od české právní úpravy. Jedná se o rozmezí možné výměry trestu, kdy jak dolní, tak horní hranice je v českém TZ stanovena odlišně, resp. dosahuje vyšší hodnoty (dle českého TZ je možné uložit trest obecně prospěšných prací ve výměře 50 – 400 hodin). V novém českém TZ je pak výměra trestu obecně prospěšných prací stanovena v rozmezí 50 – 300 hodin. Česká právní úprava se tak přiblížila ve stanovení výměry trestu obecně prospěšných prací vyspělým evropským zemím.⁷⁷ Dalším rozdílem je podmínka souhlasu pachatele s uložením trestu povinné práce. Dle českého TZ (i nového českého TZ) soud při ukládání trestu obecně prospěšných prací pouze přihlédne ke stanovisku pachatele k možnosti uložení tohoto trestu (§ 45a českého TZ). Není tedy vyloučeno uložit trest obecně prospěšných prací i proti vůli pachatele, i když se jedná o možnost spíše teoretickou (k tomu blíže srov. kapitolu Obecně prospěšné práce). Slovenská úprava následovala příkladu západoevropských zemí a zakotvila nutnost souhlasu pachatele s uložením trestu povinné práce a tím vyloučila pochybnosti, zda není trest povinné práce v konfliktu se zákazem nucených prací, jakožto jednou ze základních lidských svobod. Trest lze uložit za přečin (viz výklad „Pojem a druhy trestného činu dle slovenského TZ“ v kapitole Trest domácího väzenia), za nějž zákon umožňuje uložit trest odnětí svobody, jehož horní hranice sazby trestu odnětí svobody nepřesahuje 5 let. Dá

⁷⁶ Krahl, M.: „Elektronicky hlídané domácí vězení.“ Přel. Marcela Dietschová. Právní rozhledy 1998, č. 5, str. 231-232

⁷⁷ Šámal, P.: Osnova trestního zákoníku 2004 – 2006, Vydání první, Praha: C.H. Beck, 2006, str. 106

se tedy říci, že okruh trestných činů, za které lze povinnou práci uložit, je z hlediska českého i slovenského práva totožný.

Trest povinné práce musí odsouzený vykonat nejpozději do jednoho roku od nařízení výkonu tohoto trestu. Soud může na tuto dobu pachateli uložit přiměřená omezení nebo povinnosti uvedené v § 51 odst. 3 a 4 slovenského TZ, směřující k tomu, aby vedl řádný život. Zpravidla mu uloží, aby podle svých sil a schopností nahradil škodu, kterou trestným činem způsobil. Lhůta jednoho roku pro výkon trestu je v českém TZ totožná (§ 45a odst. 3), stejně tak možnost uložit pachateli na dobu trestu přiměřená omezení a přiměřené povinnosti směřující k tomu, aby vedl řádný život (§ 45a odst. 1 českého TZ). V posledně citovaném ustanovení najdeme i pravidlo, dle kterého má být pachateli zpravidla uloženo, aby podle svých sil nahradil škodu, kterou trestným činem způsobil.

K mírné odlišnosti mezi českou a slovenskou právní úpravou dochází v otázce doby, jež se nezapočítává do jednoroční lhůty pro výkon trestu. Slovenský TZ obsahuje toto ustanovení (§ 55 odst. 1):

Do doby výkonu trestu se nezapočítává doba, kdy odsouzený

- a) nemohl vykonávat trest povinné práce pro dočasnou pracovní neschopnost nebo proto, že mu v této době práce nebyla určena,
- b) vykonával povinnou vojenskou službu nebo jinou službu namísto povinné vojenské služby,
- c) zdržoval se v cizině,
- d) byl ve vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody v jiné věci.

V českém TZ nalezneme totožné ustanovení jako ad c) (§ 45a odst. 3 písm. b) českého TZ), ad d) (§ 45a odst. 3 písm. c) českého TZ). Dle § 45a odst. 3 písm. a) českého TZ se do jednoroční lhůty pro výkon trestu nezapočítá doba, po kterou odsouzený nemohl obecně prospěšné práce vykonávat pro zdravotní nebo zákonné překážky. Toto pravidlo se tedy částečně vztahuje na obdobné případy jako ad a). Výslovné ustanovení o tom, že by se odsouzenému do jednoroční

lhůty nezapočítávala doba, po kterou vykonával povinnou vojenskou službu nebo jinou službu místo povinné vojenské služby, se v českém TZ nenachází. Jak v České republice (rok 2004), tak ve Slovenské republice (rok 2006) byla však povinná vojenská služba zrušena. Výkon vojenské služby (resp. jiné služby namísto povinné vojenské služby) se v českém trestním právu předtím považoval za zákonnou překážku ve smyslu § 45a odst. 3 písm. a) TrZ. Otázka nezapočítání doby, kdy není odsouzenému určena práce [ad a)], v českém TZ výslovně řešena není. Ustanovení § 55 odst. 2 slovenského TZ zakazuje uložit trest povinné práce pachateli dlouhodobě práce neschopnému nebo invalidnímu. Český TZ ukládá v ustanovení § 45a odst. 2 soudu při ukládání trestu obecně prospěšných prací přihlídnout ke zdravotní způsobilosti pachatele a dále zakazuje uložit obecně prospěšné práce pachateli zdravotně nezpůsobilému k soustavnému výkonu práce.

Dle ustanovení § 55 odst. 3 slovenského TZ je odsouzený trest povinné práce povinen vykonat osobně a ve svém volném čase bez nároku na odměnu. V českém TZ nalezneme obsahově totožné ustanovení pod § 45a odst. 3. Zákon, tedy jak český tak slovenský, neumožňuje, aby povinnou práci, resp. obecně prospěšné práce, vykonávala jiná osoba. Atributem trestu povinné práce je újma na konkrétních právech pachatele. Bez této újmy by výkon trestu těžko mohl mít požadovaný, zejména výchovný, účinek. Pokud by pachatel nechal povinnou práci, která mu byla uložena, vykonávat jinou osobu, dopouštěl by se maření výkonu úředního rozhodnutí, což je jak podle slovenského, tak podle českého práva trestným činem.

Podmínky, za kterých dochází k přeměně trestu povinné práce v trest nepodmíněného odnětí svobody, jsou ve slovenském TZ nastaveny obdobně jako v českém TZ. Podle obou předpisů rozhoduje soud o přeměně, pokud pachatel

- a) nevedl řádný život nebo

- b) zaviněně nevykonal práce v určeném rozsahu (formulace českého TZ (§ 45a odst. 4) zní: „zaviněně nevykonal ve stanovené době uložený trest“).

Slovenský TZ navíc výslovně ukládá soudu rozhodnout o přeměně trestu povinné práce, pokud pachatel nesplnil uložená omezení nebo povinnosti. Dle převažujícího názoru lze bezdůvodné neplnění přiměřených omezení a přiměřených povinností uložených v rámci trestu obecně prospěšných prací považovat za nevedení řádného života a tedy důvod k přeměně obecně prospěšných prací v nepodmíněné odnětí svobody.⁷⁸

Pravidla pro přepočítání hodin nevykonané povinné práce na dny odnětí svobody jsou stejná v české i slovenské právní úpravě. Lze tedy konstatovat, že při tvorbě slovenského TZ nebyli vyslyšeni kritici poměru „dvě hodiny nevykonané práce – jeden den odnětí svobody“, jejichž hlavním argumentem je, že pokud by byl uložen trest povinné práce za přečin, za nějž zákon umožňuje uložit trest odnětí svobody v rozmezí 1 rok – 5 let a soud by rozhodoval o přeměně tohoto trestu, maximální výměra odnětí svobody by mohla být logicky 150 dní (za předpokladu, že by byl trest povinné práce vyměřen na horní hranici trestní sazby a k přeměně by docházelo za situace, kdy nebyla ještě vykonána ani jedna hodina povinné práce). Tato výměra pak ale nesahá ani k polovině dolní hranice zákonné výměry trestu odnětí svobody u příslušného trestného činu. Na tomto místě považuji za vhodné zmínit, že v novém českém TZ bylo pravidlo pro přeměnu trestu obecně prospěšných prací na odnětí svobody stanoveno v poměru 1 hodina – 1 den. Soud při přeměně trestu povinné práce v odnětí svobody obligatorně rozhoduje i o způsobu výkonu trestu odnětí svobody. Ustanovení § 55 odst. 5, jež uzavírá úpravu trestu povinné práce ve slovenském TZ, umožňuje soudu upustit od výkonu trestu povinné práce, pokud se odsouzený během výkonu tohoto trestu stane bez svého zavinění práceneschopným nebo invalidním anebo z jiných závažných důvodů. Je tedy

⁷⁸ Čentěš, J. a kolektiv: Trestný zákon s komentářem, Eurokódex, Žilina 2006, str. 423

ponecháno na úvaze soudu, aby posoudil, zda je ten který důvod natolik závažný, aby bylo od výkonu trestu povinné práce upuštěno. Zákon přímo uvádí jako důvod invaliditu a práceneschopnost. Jiným závažným důvodem ve smyslu ustanovení § 55 odst. 5 slovenského TZ může být např. fakt, že se odsouzený stará o osobu, která je na jeho pomoc trvale odkázána a tato skutečnost vylučuje, aby odsouzený vykonal uložený trest.⁷⁹

9. 6. Peňažný trest

Rozpětí, které musí soud při stanovení konkrétní výše peněžitého trestu respektovat je ve slovenské právní úpravě ohraničeno 5.000,- Sk na dolní hranici a 10.000.000,- Sk na hranici horní. Pokud je tedy v nyní platném a účinném českém právu peněžítý trest kritizován právě pro příliš velké rozpětí trestní sazby, ve které je možno trest uložit (2.000,- Kč až 5.000.000,- Kč), jako rozpětí blížící se až absolutně neurčitému vymezení trestní sazby, bude tyto argumenty vyvolávat jistě i ustanovení § 56 odst. 1 slovenského TZ zakotvující trestní sazbu peněžitého trestu a bezpochyby tedy i rozpětí, ve kterém je možno uložit peněžítý trest podle nového českého TZ – 2.000,- Kč – 36.500.000,- Kč (přesněji 20 – 730 denních sazeb, při denní sazbě 100,- Kč – 50.000,- Kč). Domnívám se, že stanovení širokého rozpětí pro výměru peněžitého trestu, a tedy ponechání velkého prostoru soudci pro určení konkrétní výměry trestu, je řešením správným. I na straně kritérií, která musí soudce při ukládání tohoto trestu zvážit, bývá totiž velký rozptyl (např. majetkové poměry pachatele, konkrétní stupeň nebezpečnosti trestného činu pro společnost). Pro nemajetného pachatele s nízkým příjmem, který spáchal např. trestný čin dle ust. § 180d trestního zákona může být přiměřeným peněžítý trest v řádu tisíců Kč. Pro pachatele, který vlastní značný majetek, má vysoký příjem a dopustil se závažného hospodářského či majetkového trestného činu, kterým navíc způsobil

⁷⁹ Čentéš, J. a kolektiv: Trestný zákon s komentářem, Eurokódex, Žilina 2006, str. 104

škodu velkého rozsahu, může být pak přiměřeným peněžitý trest v řádu statisíců či milionů Kč.

V ust. § 56 odst. 1 slovenského TZ je dále stanoven předpoklad pro uložení peněžitého trestu – tento trest může být uložen pouze pachateli úmyslného trestného činu, kterým získal nebo se snažil získat majetkový prospěch. Z tohoto pohledu tedy slouží peněžitý trest jako způsob odčerpání majetkového prospěchu, který pachatel trestnou činností nabyl. Je ovšem důležité podotknout, že výměra ukládaného peněžitého trestu není omezena hodnotou majetku získaného posuzovanou trestnou činností.⁸⁰

Podmínka zakotvená v ustanovení § 56 odst. 2 slovenského TZ, tedy že peněžitý trest může být uložen bez splnění podmínek uvedených v odst. 1 pachateli přečinu, pokud soud vzhledem k povaze spáchaného přečinu trest odnětí svobody neukládá, zdůrazňuje alternativní povahu peněžitého trestu ve vztahu k trestu odnětí svobody. Toto ustanovení se uplatní především u pachatelů nedbalostních trestných činů, kteří doposud vedli řádný život.⁸¹ Peněžitý trest může být stejně jako v českém právu rozložen na měsíční splátky, a to tehdy, odůvodňuje-li to výška uloženého peněžitého trestu a osobní a majetkové poměry pachatele. Tedy obě uvedené podmínky musí být naplněny současně. Soud pak stanoví výšku splátky a lhůtu až jeden rok od právní moci odsuzujícího rozsudku, do které musí být peněžitý trest zaplacen. Možnosti rozložit peněžitý trest na splátky by měl soud využít především tehdy, pokud by jednorázové zaplacení trestu způsobilo nepřiměřený zásah do majetkových poměrů pachatele. Peněžitý trest, který odsouzený vykonal, se započítá do nového peněžitého trestu, který byl pachateli uložen pro tentýž skutek, nebo do tohoto trestu, pokud byl uložen jako souhrnný či úhrnný. Slovenský TZ zjevně preferuje náhradu škody před uložení peněžitého trestu, neboť jeho ust. § 56

⁸⁰ R 51/1988-I Sb. rozh. tr.

⁸¹ Čentěš, J. a kolektiv: Trestný zákon s komentářem, Eurokódex, Žilina 2006, str. 104

odst. 5 vylučuje uložení peněžitého trestu, pokud by tím byla zmařena možnost náhrady škody způsobené trestným činem, zatímco český TZ vylučuje uložení peněžitého trestu pouze v případě, je-li zřejmé, že by byl nedobytný (§ 54 odst. 1). Soud musí tedy z tohoto hlediska prozkoumat majetkové poměry pachatele. Peněžitý trest musí být, dle slovenského práva, na rozdíl od náhrady škody uhrazen vždy ve slovenských korunách.⁸² Ust. § 57 slovenského TZ řeší, až na drobné odlišnosti, obsahově stejné otázky jako § 54 českého TZ. V § 57 odst. 1 slovenského TZ (v českém TZ je to § 54 odst. 1) je zakotveno, že soud při výměře trestu přihlédne k osobním a majetkovým poměrům pachatele a již zmíněný zákaz uložení peněžitého trestu, je-li zřejmé, že by byl nedobytný. Odstavce druhé (§ 57 slovenského TZ a § 54 českého TZ) stanoví, že vydobytá částka peněžitého trestu připadá státu. Ve třetích odstavcích je upraven náhradní trest odnětí svobody pro případ, že by peněžitý trest nebyl ve stanovené lhůtě vykonán (formulace slovenského TZ zní: „...*pro případ, že by výkon peněžitého trestu mohl být úmyslně zmařen...*“). Slovenský TZ umožňuje stanovit náhradní trest odnětí svobody až na 5 let, český TZ maximálně na 2 roky. Tento rozdíl lze přičíst skutečnosti, že slovenský TZ umožňuje uložit peněžitý trest za typově závažnější trestné činy nežli český TZ a rovněž v širší výměře. Oba zákony se shodují v tom, že náhradní trest nesmí spolu s uloženým trestem odnětí svobody přesahovat horní hranici trestní sazby stanovené pro příslušný trestný čin (§ 57 odst. 3 slovenského TZ, § 54 odst. 3 českého TZ). Ustanovení § 57 odst. 4 slovenského TZ ještě doplňuje, že pokud by měl náhradní trest přesáhnout zákonem stanovenou hranici trestní sazby trestu odnětí svobody nebo by měl být uložen peněžitý trest vedle trestu odnětí svobody na doživotí, soud náhradní trest neuloží. Stejné pravidlo vyplývá z ust. § 54 odst. 3 českého TZ. Ust. § 54 odst. 4 českého TZ upravuje speciální případ zahlazení odsouzení u peněžitého trestu uloženého pachateli za trestný čin spáchaný z nedbalosti. V takovém

⁸² Čentěš, J. a kolektiv: Trestný zákon s komentářem, Eurokódex, Žilina 2006, str. 106

případě se na pachatele hledí, jako by nebyl odsouzen, jakmile byl trest vykonán nebo bylo od výkonu trestu nebo jeho zbytku pravomocně upuštěno.

V novém českém TZ se původně uvažovalo o zavedení podmíněného uložení peněžitého trestu (jak to umožňuje ZSM u mladistvých). Rekodifikační komise však nakonec shledala tuto variantu u dospělého pachatele za nevhodnou, a to s ohledem na ve vládním návrhu nového trestního zákona uvedené podmínky pro uložení peněžitého trestu. Vhodnějším bude v takových případech buď podmíněný trest odnětí svobody, případně i s dohledem, anebo použití některého z odklonů.⁸³

9.7. Trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce dle nového českého TZ (zákon č. 40/2009 Sb.)

Zavedení tohoto druhu trestu do české právní úpravy si vynutil především stále narůstající fenomén fotbalového chuligánství. Z charakteru trestné činnosti spojené s fotbalovým chuligánstvím je zřejmé, že tato je úzce spojena návštěvou stadionů, kde se hraje fotbalová utkání. Její pachatelé jsou často pracující lidé, kteří se ve svém všedním životě neprojevují nijak protispolečensky. Do konfliktu se zákonem se dostávají právě až na fotbalových stadionech. Nejúčinnější prevencí, jak zabránit těmto lidem v páchaní další trestné činnosti a zároveň je přitom nezbavit osobní svobody, je tedy zakázat jim účast na akcích, na kterých se dopouštějí porušení zákona. Podle v současnosti účinné právní úpravy je možno zakázat vstup např. na stadion, kde se hraje fotbalové utkání, pouze jako omezení při podmíněném odsouzení, resp. při trestu obecně prospěšných prací. Tedy pouze na zkušební dobu podmíněného odsouzení, resp. na dobu výkonu trestu obecně prospěšných prací. Nový český TZ umožňuje trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce uložit až na deset let, a to pachateli úmyslného trestného činu, kterého se dopustil v souvislosti

⁸³ Šámal, P.: Osnova trestního zákoníku 2004 – 2006, Vydání první, Praha: C.H. Beck, 2006, str. 109

s návštěvou takovéto akce (§ 76 odst. 1 nového českého TZ). Jako samostatný může být trest uložen pouze za předpokladu, že vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného přečinu a osobě a poměrům pachatele uložení jiného trestu není třeba (§ 76 odst. 2 nového českého TZ). Právě samostatně uložený trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce bude pak typickým alternativním trestem. Obsahem trestu je zákaz účastnit se po dobu výkonu trestu stanovených sportovních, kulturních a jiných společenských akcí (§ 76 odst. 3 nového českého TZ). Přitom je odsouzený povinen spolupracovat s probačním úředníkem způsobem, který mu stanoví, zejména postupovat podle stanoveného probačního plánu, vykonávat stanovené programy sociálního výcviku a převýchovy, programy psychologického poradenství, a považuje-li to probační úředník za potřebné, dostavovat se podle jeho pokynů v období bezprostředně souvisejícím s konáním zakázané akce k určenému útvaru Policie České republiky (§ 77 odst. 1 nového českého TZ). Obsah trestu bude tedy podle povahy věci v podstatě totožný s doposud ukládaným omezením (např. zákaz návštěv fotbalových utkání pořádaných Českomoravským fotbalovým svazem) při podmíněném odsouzení, resp. při trestu obecně prospěšných prací. Hlavní výhodou trestu zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce tedy je, jak již bylo v úvodu této kapitoly zmíněno, právě možnost uložit jej samostatně nebo i vedle jiných trestů a nejen např. na dobu podmíněného odsouzení. Dle ust. § 77 odst. 2 nového českého TZ se do doby výkonu trestu zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce nezapočítává doba výkonu trestu odnětí svobody. Slovenská právní úprava takovýto nebo obdobný druh trestu nezná.

10. Alternativní způsoby trestního řízení

10. 1. Obecně

Motivy k zavádění tzv. procesních alternativ do systému trestního práva jsou obdobné jako u alternativ k nepodmíněnému trestu odnětí svobody: obnova narušených právních i společenských vztahů, omezení stigmatizace obviněného jen na nezbytně nutnou míru, zohlednění oprávněných zájmů poškozeného. Z pozitivních aspektů trestněprocesních alternativ jsou pak nejdůležitější: odlehčení přetíženým soudům, ušetření obviněného traumatizace z projednávání věci v hlavním líčení a zvýšení výchovného účinku na obviněného.⁸⁴ Procesní alternativy v našem trestním právu spočívají v tzv. odklonech od standardního trestního řízení. V takových řízeních totiž není vydáno rozhodnutí o vině a trestu a nedochází tedy k odsouzení obviněného, který však není zbaven odpovědnosti za trestný čin a trestnost zakázaného chování zůstává zachována. Nesporným přínosem odklonů je také snížení zatížení justičních orgánů v oblasti drobné kriminality, v důsledku čehož mohou justiční orgány soustředit svou pozornost na závažnou trestnou činnost. Český trestní řád rozeznává tyto odklony od standardního trestního řízení: narovnání, podmíněné zastavení trestního stíhání a podmíněné odložení podání návrhu na potrestání. Podmíněné zastavení trestního stíhání a narovnání jsou určeny zejména pro případy skutkově i právně jednodušší, kdy je typově méně závažný čin spáchán dosud nenarušenou nebo méně narušenou osobou. V takových případech se dá totiž předpokládat, že by případným odsuzujícím rozsudkem byl uložen trest nespojený s odnětím svobody nebo podmíněný trest odnětí svobody a obviněný by se ve zkušební době podmíněného odsouzení s největší pravděpodobností osvědčil. U podmíněného zastavení trestního stíhání a narovnání dochází vždy

⁸⁴ Pipek, J.: „Alternativní způsoby vyřízení trestních věcí.“ Právní rádce 1999, č. 2, str. 19

k (podmíněnému či definitivnímu) zastavení trestního stíhání. Zastavení se vždy vztahuje na určitý skutek, pro který se toto trestní stíhání vede. Proto za situace, kdy je obviněný stíhán pro více skutků, není vyloučena kombinace rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání nebo narovnání s jinými typy rozhodnutí, za předpokladu, že každé z nich se bude vztahovat na jiný skutek. Rozhodnout o podmíněném zastavení trestního stíhání či narovnání lze i v řízení vedeném proti několika spoluobviněným, kteří jsou stíháni ve společném řízení. Podmínky pro použití zmíněných odklonů je však třeba zkoumat u každého ze spoluobviněných individuálně. Důležitým aspektem podmíněného zastavení trestního stíhání a narovnání je, že i poté, co rozhodnutí o těchto formách odklonu nabudou právní moci, je třeba na obviněného nadále pohlížet, jakoby nebyl odsouzen. Uvedená rozhodnutí totiž nelze považovat za pravomocný odsuzující rozsudek, kterým by byla vyslovena vina obviněného, a platí zde tedy zásada presumpce nevinu (čl. 40 odst. 2 LZPS a § 2 odst. 2 TrŘ).⁸⁵ Podmíněné odložení podání návrhu na potrestání je pak ve zkráceném řízení jakýmsi protějškem podmíněného zastavení trestního stíhání.

Tzv. odklony v trestním řízení představují výjimku ze zásady legality a oficiality, kdy za splnění určitých podmínek (podle toho, o který druh odklonu se jedná) státní zástupce nemusí stíhat pro trestný čin.⁸⁶ ZSM pak doplňuje české procesní alternativy o institut odstoupení od trestního stíhání mladistvého.

10. 2. Podmíněné zastavení trestního stíhání

U této formy odklonu od standardního trestního řízení dochází nejprve v první fázi k dočasnému zastavení trestního stíhání (§ 307 TrŘ) s tím, že pokud obviněný ve zkušební době vyhoví stanoveným podmínkám, bude trestní stíhání

⁸⁵ Sotolář, A., Púry, F., Šámal, E.: Alternativní řešení trestních věcí v praxi, C.H.Beck, Praha 2000, str. 33-39

⁸⁶ Jelínek J. a kolektiv: Trestní právo procesní – 5. aktualizované vydání, Linde, Praha 2007, str. 121

zastaveno definitivně.⁸⁷ Ve druhé fázi (§ 308 TrŘ) potom soud v případě, že se obviněný osvědčil, rozhodnutí o zastavení trestního stíhání potvrdí, nebo jej nahradí rozhodnutím o pokračování v trestním stíhání. To za situace, že se obviněný neosvědčil. Pokud soud do jednoho roku od uplynutí zkušební doby nerozhodne o tom, že se obviněný osvědčil, resp. že se v trestním stíhání pokračuje, aniž by na tom měl obviněný vinu, platí fikce, že se obviněný osvědčil (§ 308 odst. 2 TrŘ).

Rozhodnout o podmíněném zastavení trestního stíhání může i bez návrhu soudce a v přípravném řízení státní zástupce, a to za kumulativního splnění těchto předpokladů (§ 307 odst. 1 TrŘ):

- a) jde o řízení o trestném činu, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let,
- b) obviněný se k trestnému činu doznal,
- c) obviněný nahradil škodu, pokud byla trestným činem způsobena, nebo s poškozeným o její náhradě uzavřel dohodu, anebo učinil jiná potřebná opatření k její náhradě,
- d) obviněný projevil souhlas s takovým vyřízením trestného činu,
- e) vzhledem k osobě pachatele, s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a k okolnostem případu lze důvodně takové rozhodnutí považovat za dostačující.

Na druhé straně, i když budou splněny všechny tyto podmínky, soud (resp. státní zástupce) není povinen rozhodnout o podmíněném zastavení trestního stíhání. Obviněný nemá právní nárok na to, aby byla jeho věc vyřízena odklonem od standardního trestního řízení. Proto např. nelze s úspěchem uvádět jako dovolací důvod podle § 265b odst. 1 písm. g) TrŘ skutečnost, že soud nerozhodl o podmíněném zastavení trestního stíhání, ač k tomu v konkrétním případě byly splněny všechny předpoklady.⁸⁸ V této souvislosti je ale třeba

⁸⁷ Císařová, D., Fenyk, J., Gřivna, T. a kol.: Trestní právo procesní. 5. vyd. Praha: ASPI 2008, str. 698

⁸⁸ usnesení NS ČR ve věci 5 Tdo 347/2004

poukázat na ústavně garantovanou rovnost občanů před zákonem. Ta platí samozřejmě i při aplikaci odklonů v trestním řízení. Zjednodušeně řečeno by tedy měl mít bezúhonný občan, který se dopustí např. trestného činu v dopravě, pokud jsou splněny podmínky pro aplikaci podmíněného zastavení trestního stíhání, šanci na mimosoudní vyřízení takové záležitosti, ať už je projednávána kdekoliv v České republice.⁸⁹

Doznání obviněného se musí vztahovat na celý skutek, který je předmětem trestního řízení, na všechny skutkové okolnosti naplňující zákonné znaky stíhaného trestného činu, nikoliv však na právní kvalifikaci činu.⁹⁰ V soudní praxi dochází někdy k jevu, kdy obviněný učiní tzv. „účelové doznání“, tedy dozná se ke spáchání skutku, který je předmětem trestního stíhání přesto, že je přesvědčen o své nevině. Takové případy se vyskytují např. při projednávání deliktů z dopravních nehod, kdy je motivací obviněného k dosažení podmíněného zastavení trestního stíhání okolnost, že mu nebude uložen trest zákazu činnosti spočívající v zákazu řízení motorových vozidel. Naopak se lze v praxi setkat s případy, kdy obviněný nechce učinit doznání z obavy, že trestní stíhání nebude následně zastaveno a jeho doznání bude použito jako důkaz svědčící proti němu.⁹¹

Při hledání odpovědi na otázku, kdy lze považovat podmíněné zastavení trestního stíhání za dostačující je vhodným vodítkem rozsáhlá judikatura.

K podmínce uvedené ad d): souhlas musí být učiněn způsobem, který nevzbuzuje pochybnosti, tedy musí být jednoznačný, výslovný a nesmí být ničím podmiňován. Pokud by byl souhlas odvolán a potom znovu udělen, nedalo by se hovořit o souhlasu jednoznačném.⁹²

⁸⁹ Coufal, P.: „Realizace institutu podmíněného zastavení trestního stíhání podle § 307 trestního řádu v přípravném řízení trestním.“ Trestní právo 1997, č. 10, str. 3-4

⁹⁰ Šámal, P. a kol.: Trestní řád. Komentář. 5. vydání. Praha: C.H. Beck 2005, str. 2236

⁹¹ Konrádová, L: Odklony v trestním řízení, rigorózní práce, UP v Olomouci, 2007

⁹² rozsudek NS ČR ve věci 4 Tz 84/2003

Stanoviska k otázce, zda lze podmíněně zastavit trestní stíhání ve stádiu řízení o odvolání, se různí. Dříve v právní praxi převládal spíše názor, že takové rozhodnutí možné je, neboť je možné toto rozhodnutí napadnout dovoláním (§ 265a odst. 1, 2 písm. f) TrŘ). Pokud by zákonodárce chtěl vyloučit možnost podmíněně zastavit trestní stíhání ve fázi odvolacího řízení, nebyl by důvod připustit napadení rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání dovoláním.⁹³ Nyní v soudní praxi i v právní teorii převládá spíše názor, že aplikace podmíněného zastavení trestního stíhání v odvolacím řízení možná není, neboť zde chybí procesní ustanovení, podle kterého by odvolací soud o podmíněném zastavení trestního stíhání rozhodl.

Z hlediska důkazní kvality je předpokladem pro rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání zjištění „*bez důvodných pochybností*“, že se skutek, který je předmětem trestního stíhání, skutečně stal, je v něm důvodně spatřován trestný čin a pachatelem je právě obviněný. Při dokazování tedy nebude možné spokojit se pouze s výpovědí obviněného doplněné jeho souhlasem, ale bude nezbytné opatřit další důkazy k prokázání tvrzení obviněného (§ 2 odst. 5 věta 3 TrŘ), ale i k objektivizaci dalších okolností případu (např. výše škody).⁹⁴

Institutu podmíněného zastavení trestního stíhání lze využít i v případech, kdy spáchanou trestnou činností nevznikla žádná škoda. Naopak je tomu u narovnání, kterého nelze k vyřízení trestní věci užít, pokud nebyl trestným činem nikdo poškozen, neboť by zde chyběla osoba poškozeného, která by s narovnáním vyslovila souhlas a převzala od obviněného příslušné odškodnění. Nebylo by tedy možné naplnit zákonné podmínky narovnání (viz kapitola Narovnání).⁹⁵

V případech, kdy přichází v úvahu vyřídit věc podmíněným zastavením trestního stíhání a trestným činem byla způsobena škoda, má poškozený velmi

⁹³ usnesení NS ČR ve věci 6 Tdo 505/2003

⁹⁴ Sotolář, A., Púry, F., Šámal, E.: Alternativní řešení trestních věcí v praxi, C.H.Beck, Praha 2000, str. 47

⁹⁵ rozsudek NS ČR ve věci 4 Tz 156/2003

důležité postavení při rozhodování o tom, zda bude věc vyřízena uvedeným alternativním způsobem. Poškozený má přitom prakticky stejná práva jako při standardním trestním řízení, může zejména předkládat důkazy k prokázání svého nároku na náhradu škody způsobené trestným činem včetně znaleckého posudku. Orgány činné v trestním řízení pak nemohou takovýto důkaz odmítnout jen proto, že jej předložil poškozený.⁹⁶ Při posuzování otázky, zda opatření učiněné obviněným k náhradě škody splňuje podmínky obsažené v § 307 odst. 1 písm. b) TrŘ, je však třeba vycházet z výše škody způsobené poškozenému trestným činem zjištěné orgánem, který rozhoduje o podmíněném zastavení trestního stíhání, a nejen z požadavků poškozeného.⁹⁷ Rovněž zde platí, že v souvislosti s podmíněným zastavením trestního stíhání může poškozený požadovat pouze náhradu majetkové škody.⁹⁸

Délka zkušební doby u podmíněného zastavení trestního stíhání je stanovena v rozmezí 6 měsíců až 2 roky – tedy v nižším rozmezí nežli u podmíněného odkladu výkonu trestu odnětí svobody (§ 59 odst. 1 TrZ – 1 rok až 5 let), a to především z toho důvodu, že rozhodnutím o podmíněném zastavení trestního stíhání není definitivně vyřešena otázka viny. Pro případ budoucího projednávání viny je tedy nutné, aby neuplynula příliš dlouhá doba od spáchání trestného činu, a nebyla tak podstatně oslabena hodnota opatřených důkazů (např. podstatné snížení schopnosti vyslychané osoby s ohledem na časový odstup vybavit si vnímané skutečnosti).⁹⁹

Obviněnému, který poškozenému nenahradil způsobenou škodu, ale pouze s poškozeným uzavřel dohodu o způsobu náhrady škody, soud obligatorně uloží, aby v průběhu zkušební doby poškozenému škodu nahradil (§ 307 odst. 3 TrŘ). Dále lze obviněnému (fakultativně) v rozhodnutí o podmíněném zastavení

⁹⁶ rozhodnutí KS České Budějovice ve věci 4 To 475/94

⁹⁷ rozhodnutí KS České Budějovice ve věci 3 To 380/94

⁹⁸ Sotolář, A., Púry, F., Šámal, E.: Alternativní řešení trestních věcí v praxi, C.H.Beck, Praha 2000, str. 69

⁹⁹ Šámal, P. a kol.: Trestní řád. Komentář. 5. vydání. Praha: C.H. Beck 2005, str. 2239 až 2240

trestního stíhání uložit, aby ve zkušební době dodržoval přiměřená omezení a povinnosti směřující k tomu, aby vedl řádný život. (§ 307 odst. 4 TrŘ).

Právo napadnout rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání stížností, jež má odkladný účinek, lze považovat za jakousi pojistku pro procesní strany, jak dosáhnout konání řádného procesu.¹⁰⁰

Podmínky osvědčení se ve zkušební době podmíněného zastavení trestního stíhání jsou upraveny analogicky k předpokladům osvědčení se u podmíněného odkladu výkonu trestu odnětí svobody (§ 60 TrZ). Tedy pokud vedl obviněný v průběhu zkušební doby řádný život, splnil povinnost nahradit způsobenou škodu a vyhověl i dalším omezením, rozhodne orgán, jenž trestní stíhání podmíněně zastavil, že se osvědčil. Jinak rozhodne, a to případně i během zkušební doby, že se v trestním stíhání pokračuje. Analogicky k podmíněnému odsouzení je upravena i fikce osvědčení se ve zkušební době, tedy pokud do jednoho roku od uplynutí zkušební doby nebylo učiněno rozhodnutí, že se obvinění osvědčil, resp. že se pokračuje v trestním stíhání, aniž na tom měl obviněný vinu, má se za to, že se osvědčil. (§ 308 odst. 2 TrŘ). Po právní moci rozhodnutí o tom, že se obviněný osvědčil, resp. po splnění podmínek fikce osvědčení se, nastávají účinky zastavení trestního stíhání ve smyslu § 11 odst. 1 písm. f) TrŘ (§ 308 odst. 3 TrŘ).

10. 3. Narovnání

Institut narovnání byl zaveden do českého trestního řádu novelou č. 152/1995 Sb., účinnou od 1.9.1995, jako jeden z pokusů účinně reagovat na narůstající kriminalitu a s tím související přetížení orgánů činných v trestním řízení. V této souvislosti je třeba uvést, že narovnáním je vyřízena poměrně mizivá část trestních řízení. V prvním pololetí roku 2007 bylo v ČR z celkového počtu

¹⁰⁰ Šámal, P. a kol.: Trestní řád. Komentář. 5. vydání. Praha: C.H. Beck 2005, str. 2240

82 568 trestních řízení vyřízeno narovnáním pouze 43, tzn. pouhých 0,05 % případů, zatímco podmíněným zastavením trestního stíhání bylo vyřízeno 3698 věcí, čili 4,5 % případů.¹⁰¹ Lze tedy říci, že narovnání hraje zatím v praxi orgánů činných v trestním řízení zanedbatelnou roli.

Narovnání má povahu dohody sui genesis mezi státem (a konkrétní oběti trestného činu) na jedné straně a pachatelem tohoto trestného činu na straně druhé. Obsahem této dohody je pak závazek ukončení trestního stíhání za předpokladu, že pachatel splní zákonem stanovené podmínky. Jednoznačnou předností narovnání je jeho rychlá proveditelnost a ekonomická nenáročnost (z pohledu státu) a zároveň účinná ochrana práv obětí trestných činů tím, že se jim dostane rychle a méně konfliktním způsobem patřičného odškodnění.¹⁰² Stejně jako u podmíněného zastavení trestního stíhání i u narovnání platí, že na vyřízení věci tímto způsobem nemá obviněný právní nárok. Tedy i za splnění zákonem stanovených podmínek nemají orgány činné v trestním řízení povinnost aplikovat v konkrétním případě institut narovnání.¹⁰³

Pro rozhodnutí o narovnání musí být zároveň splněny následující podmínky (§ 309 odst. 1 TrŘ):

- a) jde o trestný čin, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let,
- b) obviněný před soudem prohlásí, že spáchal skutek, pro který je stíhán, a o tomto prohlášení nejsou důvodné pochybnosti,
- c) obviněný uhradí poškozenému škodu způsobenou trestným činem nebo učiní potřebné úkony k její úhradě, případně jinak odčiní újmu vzniklou trestným činem,

¹⁰¹ Trestní statistika státních zastupitelství, I. Pololetí 2007

¹⁰² Šámal, P. a kol.: Trestní řád. Komentář. 5. vydání. Praha: C.H. Beck 2005, str. 2250

¹⁰³ usnesení NS ČR ve věci 5 Tdo 347/2004

- d) obviněný složí na účet soudu peněžní částku určenou konkrétnímu adresátovi k obecně prospěšným účelům a takové plnění není zřejmě nepřiměřené závažnosti trestného činu,
- e) obviněný i poškozený souhlasí s rozhodnutím o narovnání,
- f) soud považuje takový způsob rozhodnutí za dostačující

V následujících odstavcích se budu zabývat rozborem jednotlivých podmínek shora uvedených.

Ad a): Okruh trestných činů, u kterých lze aplikovat institut narovnání, je vymezen stejně jako u podmíněného zastavení trestního stíhání. Jen pro doplnění považuji za vhodné uvést (a to platí samozřejmě i pro vymezení okruhu trestných činů, u kterých je možno podmíněně zastavit trestní stíhání), že pro možnost aplikace narovnání není rozhodující konkrétní výměra trestu, který soud v tom kterém případě ukládá, nýbrž výměra obecně stanovená u předmětného trestného činu ve zvláštní části trestního zákona.

Ad b): prohlášení obviněného, že spáchal stíhaný skutek je třeba odlišit od doznání obviněného ve smyslu úpravy podmíněného zastavení trestního stíhání (srov. kapitola Podmíněné zastavení trestního stíhání). Toto prohlášení se vztahuje pouze na rozhodnutí upustit od dalšího stíhání schválením narovnání a nelze k němu přihlížet jako k důkazu (§ 314 TrŘ).¹⁰⁴

Ad c): Vypořádání obviněného s poškozeným tedy musí spočívat buď přímo v náhradě škody, nebo v učinění potřebných úkonů k její náhradě. Tak například u tzv. deliktů z dopravních nehod může být takovým úkonem nahlášení vzniku škody jako pojistné události a poskytnutí potřebné součinnosti

¹⁰⁴ Rizman, S., Šámal, P., Sotolář, A.: „K problematice zvláštních alternativních druhů trestního řízení.“, Trestní právo 1997, č. 2, str. 6-14

pojišťovně.¹⁰⁵ Zatímco u podmíněného zastavení trestního stíhání postačí „pouhé“ uzavření dohody o náhradě škody s poškozeným, u narovnání je třeba alespoň učinit konkrétní úkony k náhradě škody. Tento rozdíl byl při aplikaci narovnání orgány činnými v trestním řízení především ze začátku používání tohoto institutu často opomíjen.¹⁰⁶

Ad d): Konkretizaci pojmu „peněžní částka určená k obecně prospěšným účelům“ nalezneme v ust. § 312 TrŘ. Zde je uvedeno, že se jedná o částku určenou pro obce a jiné právnické osoby se sídlem na území České republiky na financování vědy a vzdělání, kultury, školství, na požární ochranu, na podporu a ochranu mládeže, na ochranu zvířat, na účely sociální, zdravotnické a ekologické, humanitární, charitativní, náboženské pro registrované církve a náboženské společnosti, tělovýchovné a sportovní, a částky odevzdané státu na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti – tedy obecně prospěšné instituce z oblasti neziskového sektoru. Tuto částku musí obviněný složit na účet soudu, nikoli na účet příslušné instituce, neboť v okamžiku, kdy obviněný částku převádí, ještě není jisté, zda bude věc narovnáním skutečně vyřízena. Proto teprve po schválení narovnání převede soud složenou peněžní částku na účet příslušné organizace. Pokud ke schválení narovnání nedojde, vrací se složená peněžní částka zpět obviněnému. V ust. § 312 odst. 2 TrŘ je pak stanoveno, že nejméně 50 % z peněžní částky k obecně prospěšným účelům musí obviněný určit na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti poskytovanou podle zvláštního zákona. Tímto předpisem je zákon č. 209/1997 Sb. Významná část právní teorie zastává názor, že rozhodujícím kritériem pro posouzení, zda složená peněžní částka není zřejmě nepřiměřená závažnosti trestného činu, bude konkrétní

¹⁰⁵ Šámal, P. a kol.: Trestní řád. Komentář. 5. vydání. Praha: C.H. Beck 2005, str. 2255

¹⁰⁶ Matula, V.: „Několik poznámek k aplikaci institutu narovnání v trestním řízení.“ Trestní právo 1999, č. 3, str. 17-23

stupeň nebezpečnosti trestného činu pro společnost určeného podle hledisek uvedených v § 3 odst. 2 a v § 4 TrZ.¹⁰⁷

Ad e) Jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole, na rozdíl od podmíněného zastavení trestního stíhání, kde je k takovému postupu třeba pouze souhlasu obviněného, u narovnání je nezbytné, aby s tímto způsobem vyřízením trestní věci souhlasil kromě obviněného i poškozený (je-li poškozených více, je nutný souhlas všech). To vyplývá ze samotné povahy narovnání, neboť poškozený, má-li být stranou platné dohody o narovnání, musí s tímto postupem logicky souhlasit. Z této podmínky logicky vyplývá, že aplikace narovnání je možná pouze v těch trestních věcech, kde figuruje konkrétní poškozený (na rozdíl od podmíněného zastavení trestního stíhání).¹⁰⁸ Za poškozeného může tento souhlas udělit zmocněnec, obviněný musí však souhlas vyslovit sám, obhájce za něj tento úkon učinit nemůže. V otázce, zda může obviněný či poškozený souhlas s vyřízením věci narovnáním vzít zpět, považuji za správný názor, který přijala soudní praxe, tedy, že takovéto zpětvzetí možné je, a to především s ohledem na právo obviněného i poškozeného na spravedlivý proces (čl. 36 odst. 1 LZPS), tedy na právo dosáhnout standardního průběhu trestního řízení.

Ad f) Při posuzování naplnění této podmínky by měl soud v každém konkrétním případě srovnat předpokládaný průběh a výsledek standardního trestního řízení, pokud by nebylo odkloněno, s důsledky zamýšleného narovnání z hlediska naplnění účelu trestního zákona a trestního řádu.¹⁰⁹

¹⁰⁷ Šámal, P. a kol.: Trestní řád. Komentář. 5. vydání. Praha: C.H. Beck 2005, str.2257

¹⁰⁸ Jelínek J. a kolektiv: Trestní právo procesní – 5. aktualizované vydání, Linde, Praha 2007, str. 661, shodně též: rozsudek NS ČR ve věci 4Tz 156/2003

¹⁰⁹ Sotolář, A., Púry, F., Šámal, E.: Alternativní řešení trestních věcí v praxi, C.H.Beck, Praha 2000, str. 97

Rozhodnout o schválení narovnání a zastavit trestní stíhání může soud a v přípravném řízení státní zástupce. V tomto ohledu tedy opět stejně nastavená úprava jako u podmíněného zastavení trestního stíhání.

Před rozhodnutím o narovnání musí být vyslechnuti obviněný a poškozený (§ 310 TrŘ). Při těchto výsleších má být ověřeno splnění všech podmínek ke schválení narovnání – způsob a výše náhrady škody, okolnosti a způsob uzavření dohody o narovnání, zda byla dohoda o narovnání učiněna dobrovolně atp. Jedná se tedy o výslechy svého druhu speciálně určené pro účely řízení o narovnání, a proto při nich nelze aplikovat postupy jako při běžném výslechu obviněného ve smyslu § 91 TrŘ a násl. či běžném výslechu svědka ve smyslu § 97 TrŘ a násl. (např. předestírat obsah jejich předchozích procesně učiněných výpovědí).¹¹⁰

V ustanovení § 311 odst. 1 TrŘ je obsažen výčet náležitostí, které musí rozhodnutí o schválení narovnání a zastavení trestního stíhání obsahovat. Jsou to tyto náležitosti:

- popis skutku, jehož se narovnání týká,
- právní posouzení skutku,
- obsah narovnání zahrnující výši uhrazené škody, k jejíž náhradě byly provedeny potřebné úkony, příp. způsob jiného odčinění újmy vzniklé trestným činem,
- peněžní částku určenou k obecně prospěšným účelům s uvedením jejího příjemce, včetně částky odevzdané státu na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti,
- výrok o zastavení trestního stíhání pro skutek, ve kterém je spatřován trestný čin, jehož se narovnání týká.

¹¹⁰ Sotolář, A., Púry, F., Šámal, E.: Alternativní řešení trestních věcí v praxi, C.H.Beck, Praha 2000, str. 86

Rozhodnutí o narovnání se eviduje v Rejstříku trestů (§ 313 TrŘ, § 2 odst. 1 zákona č. 269/1994 Sb., o Rejstříku trestů), neboť se jedná o skutečnost významnou pro trestní řízení.¹¹¹

10. 4. Podmíněné odložení podání návrhu na potrestání

Podmíněné odložení návrhu na potrestání je nejnovějším druhem odklonu, jenž byl zaveden do trestního řádu novelou provedenou zákonem č. 283/2004 Sb., která nabyla účinnosti 1.7.2004 a zakotvila tak do trestního řádu další výjimku ze zásady legality a oficiality¹¹² (k tomu blíže: Jelínek J. a kolektiv: Trestní právo procesní – 5. aktualizované vydání, Linde, Praha 2007, str. 118 – 123).

Zavedení tohoto druhu odklonu odstranilo nedostatek, který vznikl, poté, co byl do trestního řádu novelou č. 265/2001 Sb. s účinností od 1.1.2002 zaveden institut zkráceného řízení. Ve zkráceném řízení, které je určeno ke stíhání nejméně závažných trestných činů, je trestní stíhání zahájeno až okamžikem, kdy je návrh na potrestání doručen soudu (§314b odst. 1 TrŘ). Osoba, proti níž se trestní řízení vede, se tedy po celou dobu zkráceného přípravného řízení nenachází v postavení obviněného, a proto ve vztahu k ní nebylo možno využít odklonů trestnímu řádu tehdy známých (narovnání a podmíněné zastavení trestního stíhání), neboť ty počítají s obviněným. Zavedením institutu podmíněného odložení podání návrhu na potrestání (§ 179g a 179h TrŘ) byl tento nedostatek odstraněn. Obsahově se jedná v podstatě o protějšek podmíněného zastavení trestního stíhání určený pro zkrácené přípravné řízení. Pro doplnění považuji za vhodné uvést, že novelou č. 283/2004 Sb. byla do trestního řádu zavedena možnost, aby státní zástupce ve zkráceném přípravném

¹¹¹ Jelínek, J., Sovák, Z.: Trestní zákon a trestní řád – Poznámkové vydání s judikaturou, Linde, Praha 2008, str. 815

¹¹² Jelínek, J., Sovák, Z.: Trestní zákon a trestní řád – Poznámkové vydání s judikaturou, Linde, Praha 2008, str. 635

řízení věc odložil, rozhodl-li o schválení narovnání při obdobném použití ust. § 309 a násl. TrŘ (§ 179c odst. 2 písm f) TrŘ).

Státní zástupce může dle ust. § 179g odst. 1 TrŘ za podmínek uvedených v § 307 TrŘ namísto podání návrhu na potrestání rozhodnou o tom, že se podání návrhu na potrestání podmíněně odkládá, jestliže:

- a) podezřelý se k činu doznal,
- b) nahradil škodu, pokud byla činem způsobena,
- c) s podmíněným odložením podání návrhu na potrestání vyslovil souhlas,

a vzhledem k osobě podezřelého, s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a k okolnostem případu lze důvodně takové rozhodnutí považovat za dostačující.

Podmínky pro odložení podání návrhu na potrestání je tedy, jak je zřejmé z ustanovení § 179g odst. 1 TrŘ, třeba hledat jak v tomto ustanovení, tak v ust. § 307 TrŘ, kde jsou upraveny podmínky pro podmíněné zastavení trestního stíhání. Ustanovení § 179g odst. 1 TrŘ je ale ve vztahu k ust. § 307 TrŘ ustanovením speciálním, proto odkaz na § 307 TrŘ v podstatě nemá smysl, neboť jediná podmínka, která není v ust. § 179g odst. 1 TrŘ upravena speciálně, je kategorie trestných činů, u kterých lze podmíněně odložit podání návrhu na potrestání. Ani zde však odkaz na ust. § 307 TrŘ nemá smysl, neboť kategorie trestných činů, u kterých lze konat zkrácené přípravné řízení, je užší než kategorie trestných činů, u kterých lze dle § 307 TrŘ podmíněně zastavit trestní stíhání. Zkrácené přípravné řízení lze konat jen u trestných činů, o nichž přísluší konat řízení v prvním stupni okresnímu soudu a na které zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje tři léta (§179a odst. 1 TrŘ). Tedy logicky pouze u těchto trestných činů může státní zástupce rozhodnout o podmíněném odložení podání návrhu na potrestání.

O doznání podezřelého platí, že se musí vztahovat na všechny znaky skutkové podstaty trestného činu a musí být podporováno dalšími důkazy.¹¹³

Co se týče podmínky nahradit škodu, pokud byla činem způsobena, považují za nutné zejména upozornit na rozdíl od podmíněného zastavení trestního stíhání. U podmíněného odložení podání návrhu na potrestání totiž nestačí uzavřít s poškozeným dohodu o náhradě škody nebo učinit dostatečná opatření k uhrazení způsobené škody, jak to postačuje u podmíněného zastavení trestního stíhání. Pro dosažení podmíněného odložení podání návrhu na potrestání je třeba nahradit celou škodu, která byla trestným činem způsobena. Z formulace „...nahradit škodu, pokud byla trestným činem způsobena...“ je pak třeba učinit závěr, že podmíněné odložení podání návrhu na potrestání připadá v úvahu i v případě, pokud trestným činem vůbec majetková škoda způsobena nebyla.

K aplikaci podmíněného odložení návrhu na potrestání je nutné, aby s tímto způsobem odklonu podezřelý souhlasil, tedy vyslovil souhlas takovým způsobem, který nevzbuzuje pochybnosti. Obdobně jako u ostatních procesních alternativ je dále nutné, aby orgán, který rozhoduje – v případě podmíněného odložení podání návrhu na potrestání připadá v úvahu toliko státní zástupce – považoval takový způsob vyřízení věci za dostačující, a to vzhledem k osobě podezřelého, s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a okolnostem případu. Je tedy nutné zabývat se v tomto ohledu konkrétními okolnostmi případu, nikoli pouze typovou nebezpečností činu, která je vzhledem k okruhu činů, u kterých připadá užití podmíněného odložení návrhu na potrestání, vždy nižší. Stejně tak je třeba komplexně zkoumat i osobu podezřelého – jeho osobnost, sociální

¹¹³ Šámal, P. a kol.: Trestní řád. Komentář. 5. vydání. Praha: C.H. Beck 2005, str. 1410

prostředí, jeho dosavadní život, a neomezit se pouze na pouhý výčet osobních dat.¹¹⁴

Rozhodnutí o podmíněném odložení podání návrhu na potrestání má formu usnesení, proti němuž může podezřelý a poškozený podat stížnost, jež má odkladný účinek (ust. § 179g odst. 4 TrŘ). Státní zástupce v tomto rozhodnutí stanoví zkušební dobu v rozmezí šest měsíců až jeden rok. Tato začíná běžet od právní moci rozhodnutí (ust. § 179g odst. 2 TrŘ). Horní hranice zkušební doby je tedy oproti podmíněnému zastavení trestního stíhání snížena na jeden rok, neboť podmíněné odložení návrhu na potrestání připadá v úvahu u trestných činů, u nichž horní hranice trestní sazby nepřesahuje tři léta, což je o dva roky méně, nežli u podmíněného zastavení trestního stíhání. Spodní hranice je pak u podmíněného odložení podání návrhu na potrestání stanovena shodně jako u podmíněného zastavení trestního stíhání, protože kratší zkušební doba by byla pouze formální.¹¹⁵

Na zkušební dobu lze podezřelému uložit přiměřená omezení a povinnosti směřující k tomu, aby vedl řádný život (ust. § 179g odst. 3 TrŘ). O těchto platí totéž, co o přiměřených povinnostech a přiměřených omezeních ukládaných pro zkušební dobu podmíněného odkladu odnětí svobody, resp. při obecně prospěšných pracích. Proto v tomto ohledu odkazuji na příslušnou část kapitoly, pojednávající o podmíněném odsouzení, kde je podrobněji rozebrána problematika přiměřených povinností a přiměřených omezení.

¹¹⁴ Šámal, P. a kol.: Trestní řád. Komentář. 5. vydání. Praha: C.H. Beck 2005, str. 1412

¹¹⁵ Vantuch, P.: Novela trestního řádu, Právní rádce 8/2004, str. 51

10. 5. Odstoupení od trestního stíhání

Tento institut má za sebou zatím poměrně krátkou historii, neboť byl do našeho právního řádu zaveden až zákonem č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže. Z toho vyplývá, že se uplatní toliko u mladistvých.

Jedná se tedy o procesněprávní alternativu, jež doplňuje škálu procesních alternativ u mladistvých, neboť podmíněné zastavení trestního stíhání a narovnání jsou u mladistvých obviněných použitelná. Výslovně tak stanoví § 69 ZSM. Odstoupení od trestního stíhání postrádá určité sankční prvky, které jsou spojeny s podmíněným zastavením trestního stíhání (sledování obviněného v průběhu zkušební doby), resp. s narovnáním (zaplacení peněžité částky k obecně prospěšným účelům). Svou podstatou se tedy nachází někde mezi odklonem a fakultativním zastavením trestního stíhání.¹¹⁶

Ve srovnání s ostatními procesními alternativami jsou podmínky pro aplikaci odstoupení od trestního stíhání pro obviněného, zjednodušeně řečeno, méně přísné. Podmínky, jež musí být všechny zároveň splněny, jsou následující:

- a) Co se týče okruhu provinění, je možno odstoupení od trestního stíhání užít u těch, na které zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje tři léta. Přitom je třeba brát v úvahu trestní sazby stanovené trestním zákonem bez snížení na polovinu zakotveného v § 31 ZSM.
- b) Další podmínkou odstoupení od trestního stíhání je neexistence veřejného zájmu na dalším stíhání mladistvého s přihlédnutím ke stupni nebezpečnosti provinění pro společnost a osobě mladistvého.
- c) Potrestání není nutné k odvrácení mladistvého od páchání dalších provinění.

¹¹⁶ Ščerba, F.: „K právní úpravě odklonů uplatňovaných v řízení proti mladistvým.“ Trestní právo 2005, č. 5, str. 18-19

d) Další trestní stíhání mladistvého není účelné.

V ust. § 70 odst. 3 ZSM je pak pouze demonstrativně vypočteno, ve kterých případech je vhodné užití institutu odstoupení od trestního stíhání, samozřejmě za splnění obligatorně stanovených (shora uvedených) podmínek. Jsou zde uvedeny tři situace:

- a) mladistvý úspěšně vykonal vhodný probační program,
- b) mladistvému bylo vysloveno napomenutí s výstrahou,
- c) mladistvý úplně nebo alespoň částečně nahradil škodu způsobenou proviněním a poškozený s takovým odškodněním souhlasil.

Při aplikaci odstoupení od trestního stíhání musí být provedeno dokazování v tom rozsahu, aby bylo možno učinit závěr o tom, že existuje důvodné podezření, že mladistvý spáchal určité provinění. V této souvislosti považuji za vhodné poukázat na rozdíl mezi podmíněným zastavením trestního stíhání a narovnáním na straně jedné a odstoupením od trestního stíhání na straně druhé, kdy obligatorní podmínka podmíněného zastavení trestního stíhání a narovnání, že se obviněný k činu doznal, resp. spáchal skutek, pro který je stíhán, u odstoupení od trestního stíhání chybí. Na tomto místě je ovšem potřeba zmínit ustanovení § 68 ZSM, které stanoví speciální podmínku, že: *„zvláštní způsoby řízení je v trestních věcech mladistvých možno užit, jen jestliže se podezření ze spáchání provinění jeví na základě dostatečného objasnění skutkového stavu věci zcela důvodným a mladistvý je připraven nést odpovědnost za spáchaný čin, vypořádat se s jeho příčinami a přičinit se o odstranění škodlivých následků jeho provinění. V případě potřeby lze na mladistvém požadovat, aby se zavázal k chování omezujícímu možnosti spáchání dalších provinění.“* Toto ustanovení platí ve věcech mladistvých pro všechny procesní alternativy, tedy pro podmíněné zastavení trestního stíhání a narovnání i odstoupení od trestního

stíhání. S ohledem na obsah citovaného ustanovení lze pak bezpochyby dovodit, že pro aplikaci jakékoli procesní alternativy u mladistvého bude podmínkou jeho doznání ke spáchanému skutku, neboť pouze potom bude lze učinit závěr o připravenosti mladistvého nést odpovědnost za spáchaný čin, vypořádat se s jeho příčinami a přičinit se o odstranění škodlivých následků.

Dalším nezbytným předpokladem užití odstoupení od trestního stíhání je rovněž právní kvalifikace spáchaného skutku, neboť až poté lze dojít k závěru, zda je vůbec užití odstoupení od trestního stíhání přípustné, a to s ohledem na příslušnou trestní sazbu provinění.

Dle ust. § 70 odst. 1 písm. a), b) ZSM je pak k aplikaci odstoupení od trestního stíhání nutné učinit závěr o tom, *že trestní stíhání není účelné a potrestání není nutné k odvrácení mladistvého od páčání dalších provinění.* Na splnění této rozhodující podmínky je třeba v praxi usuzovat zejména s ohledem na chování mladistvého po činu, z toho, jak se vypořádal s jeho příčinami, jaký má postoj ke spáchanému jednání a k odstranění škodlivých následků spáchaného provinění. Tedy např. jaké konkrétní kroky učinil mladistvý k odstranění škodlivých následků, jak upravil své osobní poměry, aby odstranil příčiny páčání provinění nebo také zda a s jakým efektem mladistvý absolvoval některé z výchovných opatření demonstrativně vypočtených v ust. § 70 odst. 3 ZSM.¹¹⁷

Ohledně zkoumání možností nápravy mladistvého platí analogicky v podstatě totéž, co o zkoumání možností nápravy pachatele u příslušných ustanovení trestního zákona. Je tedy třeba vzít v úvahu konkrétní stupeň nebezpečnosti provinění, osobu mladistvého pachatele, jeho majetkové, osobní a rodinné poměry atd. Považuji za vhodné jen doplnit, že u mladistvého pachatele by měly být, alespoň v obecné rovině, možnosti nápravy a schopnost sociálního prostředí pozitivně ovlivnit mladistvého pachatele, vyšší, nežli u pachatele dospělého.

¹¹⁷ Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2004, str. 644

Proto by zkoumání konkrétních okolností možností nápravy mladistvého pachatele, jak ostatně vyplývá ze smyslu a účelu ZSM, měla být věnována zvláštní pozornost.

Podmínka spočívající v požadavku absence veřejného zájmu na stíhání mladistvého ponechává praxi poměrně široký prostor, neboť pojem veřejný zájem není v ZSM legálně definován. Stěžejním bude posoudit, do jaké míry byl spáchaným proviněním dotčen veřejný zájem, tedy např. zda zanechalo spáchané provinění trvale nepříznivých následků, či nikoli, resp. zda mladistvý pachatel následky odčinil nebo k tomu alespoň učinil patřičné kroky. V ust. § 70 odst. 1 ZSM je s podmínkou absence veřejného zájmu na stíhání mladistvého pachatele spojeno hodnocení stupně nebezpečnosti činu pro společnost a osoby pachatele. Kritéria pro hodnocení nebezpečnosti činu pro společnost jsou vymezena v ust. § 3 odst. 4 TrZ a uplatní se s ohledem na ust. § 1 odst. 3 ZSM (tedy pokud ZSM nestanoví jinak, užije se obecných právních předpisů). O kritériích hodnocení osoby mladistvého lze opět říci, že se jedná o protějšek kritérií hodnocení osoby pachatele u příslušných ustanovení trestního zákona. Je tedy třeba komplexně zkoumat celý profil pachatelovy osobnosti, jeho povahové vlastnosti, sklony, vztah k rodině, škole atd. ¹¹⁸

Odstoupení od trestního stíhání je fakultativním institutem, tedy i v případě splnění podmínek není příslušný orgán povinen jej užít (vyplývá to, stejně jako u jiných odklonů, mimo jiné i z nemožnosti uvádět jako dovolací důvod, že ve věci nebylo vydáno rozhodnutí o odstoupení trestního stíhání ¹¹⁹) a obviněný nemá (stejně jako u ostatních procesních alternativ) právní nárok na vyřízení trestní věci tímto způsobem ¹²⁰. Jeho aplikace pak není podmíněna podáním návrhu či podnětu. Rozhodnutí o odstoupení od trestního stíhání má formu

¹¹⁸ Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2004, str. 645 - 649

¹¹⁹ rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ve věci 11 Tdo 426/2004

¹²⁰ rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ve věci 5 Tdo 347/2004

usnesení. Ve výroku tohoto usnesení soud pro mládež, případně v přípravném řízení státní zástupce, uvede, že se od dalšího trestního stíhání mladistvého odstupuje. Usnesení musí též obsahovat výrok o tom, že se trestní stíhání pro předmětný skutek, ve kterém je spatřováno určité provinění, zastavuje (§ 70 odst. 2 ZSM). Proti tomuto usnesení je pak přípustná stížnost, jež má odkladný účinek a poškozený se o odstoupení trestního stíhání toliko vyrozumí (§ 70 odst. 4 ZSM).

V ust. § 70 odst. 5 ZSM je obsažena jakási pojistka, díky které může po rozhodnutí o odstoupení od trestního stíhání mladistvý dosáhnout pokračování trestního stíhání a případného zprošťujícího rozsudku. Pokud tedy mladistvý do tří dnů od oznámení usnesení o odstoupení od trestního stíhání prohlásí, že trvá na projednání věci, příslušný orgán (soud pro mládež nebo státní zástupce) vydá usnesení o pokračování v trestním stíhání a v trestním řízení se pokračuje. Toto ustanovení má dopad na náležitosti usnesení o odstoupení od trestního stíhání, kdy v tomto musí být mladistvý poučen o možnosti prohlásit, že trvá na pokračování v trestním stíhání.

V posledním 6. odstavci § 70 ZSM je pak obsaženo omezení, *že pokud bylo odstoupeno od trestního stíhání mladistvého a v trestním řízení se pokračovalo jen proto, že mladistvý na projednání věci trval, soud pro mládež, neshledá-li důvod ke zproštění mladistvého, vysloví sice vinu, trest však neuloží*. Pokud toto ustanovení hovoří o trestu, jedná se o zjevnou nesprávnost, neboť v režimu mladistvých připadá v úvahu toliko trestní opatření.

11. Závěr

Stejně jako se v posledních 150 letech dá se říci překotně změnil pohled na otázky jako jsou základní lidská práva a svobody, občanská práva, demokracie,

vztah státu a práva, mění se i pohled na institut trestního práva – trest. Zatímco dříve byl trest chápán pouze jako odplata za spáchaný trestný čin, dnes se stále více prosazuje pojetí, které vidí v trestu možnost pracovat na resocializaci pachatele, vyvolat v pachateli pocit odpovědnosti za spáchání trestného činu a motivovat jej, aby se sám pokusil napravit újmu, kterou trestným činem způsobil. Těchto cílů sice lze dosáhnout i v rámci výkonu trestu odnětí svobody, podstatně většího uplatnění však mohou dostat právě v alternativách k trestu odnětí svobody, resp. v alternativách procesních. Snad proto můžeme téměř ve všech demokratických zemích hovořit o procesu začleňování alternativ k trestu odnětí svobody, resp. alternativních procesních postupů do právního řádu a jejich vývoji. Evropské země, u nichž nebyla ve druhé polovině dvacátého století přerušena právní kontinuita, mají s alternativami k trestu odnětí svobody a s alternativními postupy větší zkušenosti (např. veřejně prospěšné práce byly zavedeny v Irsku již v roce 1983 a ve Francii v roce 1989).¹²¹ Tato rigorózní práce se pokusila poukazovat spíše na pozitivní aspekty alternativ k trestu odnětí svobody a procesních alternativ. Existují však i jejich stinné stránky. Je to např. dosti omezená kategorie pachatelů, jimž jsou alternativní tresty ukládány, nedostatečné finanční zajištění a organizační infrastruktura k realizaci alternativních trestů a problémy z toho plynoucí, tzv. obrácený efekt nevězeňských trestů, kdy popularita alternativních trestů (ted' mám na mysli alternativní tresty v užším pojetí, zejména veřejně prospěšné práce) a jejich široké přijetí ze strany veřejnosti vede paradoxně k jejich ukládání v případech trestných činů, které by jinak byly postihnuty jiným trestem nespojeným s odnětím svobody anebo by bylo běžné postupovat cestou upuštění od potrestání.¹²² Tyto poznatky pramení právě ze zkoumání výkonu alternativních sankcí a alternativních procesních postupů v některých jiných evropských

¹²¹ Evropský výbor pro problémy trestné činnosti: Alternativní opatření k trestu vězení, České vězeňství 1995, č.3

¹²² Van Kalmthout, A. M., Ouředníčková, L.: Realizace alternativních trestů, některé zkušenosti západoevropských zemí, Právní rozhledy 1997, č. 12

zemích, kde je, jak jsem výše uvedl, větší zkušenost s těmito právními instituty. Tato zkušenost (přesněji její zkoumání) by měla pomoci tomu, aby vývoj alternativních sankcí v České republice neustrnul a dokázal v budoucnu reagovat na problémy spojené s trestní represí.

Naše současná právní úprava udělala podle mého názoru velký krok kupředu zavedením trestu obecně prospěšných prací, dalším novým prvkem, který lze přivítat, je zavedení denních pokut u peněžitého opatření u mladistvého. Především je ovšem třeba kladně hodnotit schválení nového trestního zákoníku, který provedl v oblasti alternativních sankcí a postupů řadu změn. Z těch nejvýraznějších jmenujme např. zavedení trestů domácího vězení a zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, dále změnu poměru při přeměně trestu obecně prospěšných prací či zavedení denních sazeb v rámci peněžitého trestu u dospělého pachatele. De lege ferenda by jistě stálo za úvahu zavedení tzv. víkendových vězení, která fungují ve Švédsku nebo např. další zpřísnění poměru přeměny trestu obecně prospěšných prací v odnětí svobody, protože tím, že se maximální výměra trestu v novém trestním zákoníku snížila na 300 hodin (z původních 400) se opět dostáváme do situace, kdy bude-li pachatel přečinu, za nějž zákon stanoví trestní sazbu 1 – 5 let, odsouzen být i k maximální výměře trestu obecně prospěšných prací a tento mu bude pro nevykonání přeměněn, trest odnětí svobody nedosáhne ani spodní hranice stanovené trestní sazby (a to přestože se poměr přeměny trestu v novém českém TZ oproti stávající úpravě zdvojnásobil). Na druhou stranu je k tomuto nutné uvést, že každý trest je třeba posuzovat samostatně a nikoli pouze přepočítávat na hrozící odnětí svobody. K obdobné situaci totiž dochází např. i u peněžitého trestu (je-li uložen samostatně), kdy náhradní trest odnětí svobody často nedosahuje spodní hranice trestní sazby stanovené pro příslušný trestný čin. V obou případech ovšem platí, že je třeba po zvážení všech okolností stanovit vhodnou výměru alternativního trestu a nikoli řídit se odnětím svobody, které

odsouzenému hrozí v případě nástupu trestu náhradního, resp. v případě přeměny trestu.

Domnívám se, že alternativní tresty a trestněprocesní alternativy je potřeba považovat za nezbytnou a žádoucí součást právního řádu moderního státu. Zároveň je ovšem třeba brát v potaz, že při aplikaci alternativ jsou na orgány činné v trestním řízení, zejména soudy, kladeny vysoké požadavky, neboť nevhodně zvolená alternativa ztrácí svůj smysl a především efekt.

Resumé/Summary:

This thesis deals with alternatives to unconditional prison sentences and procedural law alternatives in the field of criminal law. The introduction outlines the historical development of alternative sanctions and the reasons for their creation and implementation. The following chapters address alternative sentences as accounted for in the valid and effective Czech legislation. The community service sentence, as the most typical alternative punishment, is discussed in detail. Attention is also focused on suspended sentences, including suspended sentences with supervision, i.e. punishments which are definitely the ones that are imposed the most frequently in the Czech Republic. The sentence of pecuniary penalty, which is also often imposed as an alternative sanction, is dealt with thoroughly too. Other punishments, including forfeiture of an item, prohibition of a specific activity, prohibition of residence and deportation, whose alternative function is rather secondary, are paid less attention. The following part of the paper provides a comparison of alternative sentences according to Slovak legal regulations with alternative penalties envisaged by Czech legislation. In view of the recent amendment to substantive criminal law in the Czech Republic (Act No. 40/2009 Coll.), this chapter also brings up the respective issue. The final chapter concerns alternatives to criminal proceedings, so-called “diversions”.

I believe that alternative sentences and criminal procedure alternatives are currently a pressing issue which needs analysing. However, mere introduction of alternatives into the rule of law is only the first step towards the solution to problems associated with the unconditional prison sentence. First and foremost, alternative approach to criminal cases cannot be efficient without the correct application of alternatives. There are two aspects to this: Firstly, it needs to be established whether, given the circumstances of the offence and/or the offender, any alternative procedure may be considered, and if so, which alternative

punishment would be the most suitable. Secondly, the alternative sanction must be designed in such a way as to reflect specific circumstances of the case. Indeed, excessive, or inappropriate, use of alternatives in dealing with criminal cases can be a mistake equal to that of disregarding them.

Název/Title:

Alternativy nepodmíněného trestu odnětí svobody a alternativy trestněprocesní -
Alternatives to unconditional prison sentences and alternatives to criminal proceedings

Klíčová slova/ Keywords:

alternativní tresty - *alternative sentences*

odklony - *diversions*

trest obecně prospěšných prací - *community service sentence*

podmíněné odsouzení - *suspended sentences*

peněžitý trest - *sentence of pecuniary penalty*

Seznam použité literatury

- Císařová, D., Fenyk, J., Gřivna, T. a kol.: Trestní právo procesní. 5. vyd. Praha: ASPI 2008
- Coufal, P.: „Realizace institutu podmíněného zastavení trestního stíhání podle § 307 trestního řádu v přípravném řízení trestním.“ Trestní právo 1997, č. 10
- Čentěš, J. a kolektiv: Trestný zákon s komentářem, Eurokódex, Žilina 2006
- Čentěš, J. a kolektiv: Trestný poriadok s komentářem, Eurokódex, Žilina 2006
- Evropský výbor pro problémy trestné činnosti: „Alternativní opatření k trestu vězení.“ České vězeňství 1995, č. 3
- Draščík, A., Haasch, K., Kabátová, I.: „K výkonu trestu obecně prospěšných prací.“ Trestní právo 1999, č. 4
- Draščík, A., Haasch, K.: „Ještě k výkonu trestu obecně prospěšných prací.“ Trestní právo 1999, č. 5
- Důvodová zpráva k návrhu zákona o soudnictví ve věcech mládeže (PSP, tisk 210/0)
- Hořák, J.: „Domácí vězení a elektronická kontrola odsouzených.“ Trestní právo 2005, č. 12
- Ivor, J. a kolektiv: Trestné právo hmotné, Iura Edition, Bratislava 2006
- Jelínek, J. a kolektiv: Trestní právo hmotné – 3. přepracované a aktualizované vydání, Linde, Praha 2008
- Jelínek, J. a kolektiv: Trestní právo procesní – 5. aktualizované vydání, Linde, Praha 2007
- Jelínek, J., Sovák, Z.: Trestní zákon a trestní řád, 26. vydání – Poznámkové vydání s judikaturou, Linde, Praha 2008
- Kalvodová, V.: „Podmíněné odsouzení před novelou trestního zákona č. 253/1997 Sb. a po jejím přijetí.“ Trestní právo 1998, č.3

Karabec, Z.: „Krátkodobé tresty – jeden z problémů českého vězeňství.“ Trestní právo 2000, č. 4

Krahl, M.: „Elektronicky hlídané domácí vězení.“ Přel. Marcela Dietschová, Právní rozhledy 1998, č. 5

Konrádová, L: Odklony v trestním řízení, rigorózní práce, UP v Olomouci, 2007

Kotulan, P.: „K pojmu obecné prospěšnosti při ukládání trestu obecně prospěšných prací.“ Právní praxe 1998, č. 4

Liszt, F. von: „Kriminalpolitische Aufgaben.“ In: Strafrechtlich Aufsätze und Vorträge, 1875-1871 vol. 1 Berlin, 1905

Liszt, F. von: „Die Reform der Freiheitstrafe.“, In: Strafrechtlich Aufsätze und Vorträge, 1875-1871 vol. 1 Berlin, 1905

Marešová, A.: „Důsledky dlouhodobého uvěznění.“ Trestní právo 2004, č. 4

Matula, V.: „Několik poznámek k aplikaci institutu narovnání v trestním řízení.“ Trestní právo 1999, č. 3

Mecerodová, L.: „Alternativní opatření k trestu odnětí svobody.“ České vězeňství 1994, č. 4

Ministerstvo spravedlnosti České Republiky: Statistická ročenka kriminality pro rok 2007

Nezkusil, J.: „K některým stránkám institutu probace.“ in: Sborník prací z trestního práva. Univerzita Karlova, Praha 1969

Novotný, O.: „Alternativy uvěznění (K problematice reformy trestněprávních sankcí v ČR).“ Právní praxe 1993, č. 2

Novotný, O., Dolenský, A., Jelínek, J., Vanduchová, M.: Trestní právo hmotné – I. Obecná část, 4. vydání, ASPI Publishing, Praha 2003

Pipek, J.: „Alternativní způsoby vyřízení trestních věcí.“ Právní rádce 1999, č. 2

Repík, B.: „Probácia, podmienené odsúdenie a niektoré problémy ďalších trestov bez odňatia slobody.“ in: Tresta bez oňatia slobody. PÚMS SSR, Bratislava 1978

Rizman, S., Šámal, P., Sotolář, A.: „K problematice zvláštních alternativních druhů trestního řízení.“ Trestní právo 1997, č. 2

Rizman, S., Sotolář, A., Šámal, P.: „K problematice alternativních trestů.“ Trestní právo 1997, č. 7-8

Rozum, J., Kotulan, P., Vůjtěch, J.: „Výzkum nově zavedených prvků probace do trestního práva ČR.“ IKSP, Praha 2000

Sotolář, A., Púry, F., Šámal, E.: Alternativní řešení trestních věcí v praxi, C.H.Beck, Praha 2000

Sotolář, A., Šámal, P., Kučírková, L., Augustinová, P., Ouředníčková, L., Doubravová, D.: „Nizozemský model uplatnění alternativních trestů a mediace v trestních věcech a další perspektivy rozvoje mediační a probační služby v České republice.“ Právní praxe 2000, č. 4

Šámal, P.: Osnova trestního zákoníku 2004 – 2006, Vydání první, Praha: C.H. Beck, 2006

Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář. 6. doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H.Beck, 2004

Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2004

Ščerba, F.: „Podmíněné odsouzení po novele č 265/2001 Sb.“ Trestní právo 2002, č. 2

Ščerba, F.: „K právní úpravě odklonů uplatňovaných v řízení proti mladistvým.“ Trestní právo 2005, č. 5

Trestní statistika státních zastupitelství, I. Pololetí 2007

Van Kalmthout, A. M., Ouředníčková, L.: „Realizace alternativních trestů, některé zkušenosti západoevropských zemí.“ Právní rozhledy 1997, č. 12

Vantuch, P.: „Novela trestního řádu.“ Právní rádce 8/2004